

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Α' Κατεύθυνση:

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2016

Ο ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ ΚΑΙ Η ΑΠΟΘΗΚΗ ΒΥΛΛΙΩΤΗ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΓΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ ΣΤΗ ΘΗΒΑ

Φοιτήτρια: **Κουρούνη Ισμήνη**
Επιβλέπων Καθηγητής: **Ιωάννης Κίζης**

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή Ιωάννη Κίζη για τις χρήσιμες παρατηρήσεις του και τις εποικοδομητικές συζητήσεις κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας.

Ευχαριστώ των επίκουρο καθηγητή Γιώργο Γιαννίτσαρη για την βοήθειά του κατά την ανάλυση των φάσεων ανακατασκευών του νερόμυλου.

Ευχαριστώ τον Στέφανο Νομικό για την παραχώρηση του φωτογραφικού του αρχείου από τους νερόμυλους του Ισμηνού ποταμού (Ιούνιος 1993).

Ευχαριστώ τον Γιώργο Μπόγρη για τη μετάδοση της γνώσης του για τον μηχανολογικό εξοπλισμό των μύλων.

Ευχαριστώ την Αλεξάνδρα Κούμπουλη και τον πατέρα μου Σωτήριο Κουρούνη για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφεραν κατά την αποτύπωση των κτιρίων μελέτης.

Ευχαριστώ την Ηρώ Κομποθανάση για τις συζητήσεις μας επί των μουσειολογικών μελετών.

Ευχαριστώ τον Βασίλειο Βασιλείου για την καταγραφή των νερόμυλων του Ισμηνού ποταμού που θυμάται.

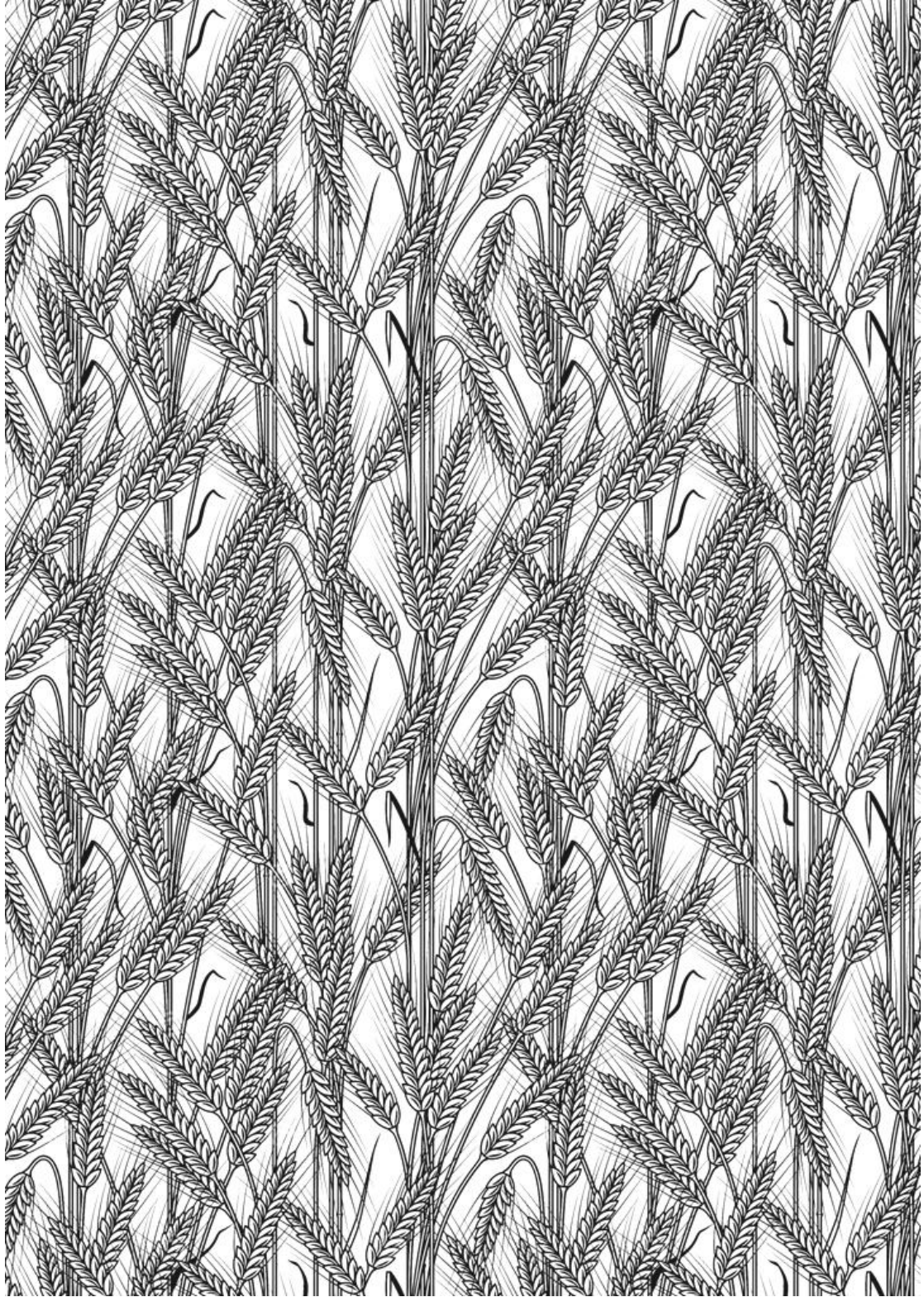
Ευχαριστώ την Αντιγόνη Δελβενακιώτη για την περιήγηση στους νερόμυλους των Αγίων Θεοδώρων.

Η Ισμήνη Κουρούνη πραγματοποίησε την παρούσα διπλωματική εργασία ούσα υπότροφος του προγράμματος «ΥΠΟΤΡΟΦΙΕΣ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ Ι.Κ.Υ. ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ – ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ SIEMENS».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
1.1. Αντικείμενο.....	7
1.2. Σκοπιμότητα.....	7
1.3. Μεθοδολογία.....	8
2. ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟ ΤΟΠΙΟ ΠΟΥ «ΓΕΝΝΗΣΕ» ΤΟ ΝΕΡΟΜΥΛΟ ΤΟΥ ΒΥΛΛΙΩΤΗ	9
2.1. Τοπογραφία και γεωγραφία της Θηβαϊκής λεκάνης.....	10
2.2. Ο μύθος για την ίδρυση της Θήβας.....	12
2.3. Τοπογραφία και γεωγραφία της Θήβας.....	14
3. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ ΤΗΣ ΘΗΒΑΣ	17
3.1. Περιγραφή και ιστορία του Ισμηνού ποταμού.....	17
3.2. Περιγραφή και ιστορία της Δίρκης.....	22
3.3. Τα υδραγωγεία και οι κρήνες της Θήβας.....	24
3.3.1. Οι «Δουλειούχοι».....	28
3.3.2. Η Οιδιπόδεια κρήνη.....	30
3.4. Δίκτυο υδρόμυλων Ισμηνού ποταμού.....	31
4. Ο ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ ΚΑΙ Η ΑΠΟΘΗΚΗ ΒΥΛΛΙΩΤΗ	38
4.1. Τοποθεσία.....	38
4.2. Κήρυξη νερόμυλου και αποθήκης Βυλλιώτη ως διατηρητέα κτίρια.....	41
4.3. Ο νερόμυλος Βυλλιώτη.....	43
4.3.1. Αρχική κατασκευή και φάσεις ανακατασκευών.....	44
4.3.2. Υφιστάμενη κατάσταση και αξιολόγηση.....	56
4.3.3. Κατασκευαστική ανάλυση του κτιρίου.....	56
4.4.4. Καταστροφές και φθορές.....	61
4.4. Η αποθήκη Βυλλιώτη.....	63
4.4.1. Αρχική κατασκευή και φάσεις ανακατασκευών.....	64
4.4.2. Υφιστάμενη κατάσταση και αξιολόγηση.....	65
4.4.3. Κατασκευαστική ανάλυση του κτιρίου.....	65
4.4.4. Καταστροφές και φθορές.....	68
5. ΠΡΟΤΑΣΗ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ	70
5.1. Ένταξη της νέας χρήσης στα δίκτυα της πόλης.....	70
5.2. Μουσειολογικό σενάριο.....	71
5.3. Λειτουργικό διάγραμμα και σενάριο κίνησης.....	71
5.4. Μουσειογραφική πρόταση.....	73
6. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΕΡΕΩΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ	74
6.1. Το κτίριο του Νερόμυλου.....	74
6.2. Το κτίριο της Αποθήκης.....	75
6.3. Το νέο κτίριο και το στέγαστρο.....	76
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	79
ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	81
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	85

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πόλη της Θήβας έχει μακραίωνη ιστορία καθώς κατοικείται αδιάκοπα από τα μυκηναϊκά χρόνια έως σήμερα. Στα διάφορα επίπεδα της είναι εμφανή μνημεία διαφορετικών χρονικών περιόδων. Εκτός από τα σημαντικά ιστορικά γεγονότα και ευρήματα που την κάνουν γνωστή ανά τον κόσμο, εξίσου σπουδαίος είναι και ο μυθολογικός της κύκλος.

Αυτό που δεν γνωρίζει, ίσως, το ευρύ κοινό είναι ότι εκατέρωθεν του λόφου της πόλης, της αρχαίας Καδμείας, έρρεαν μέχρι πρόσφατα δύο σημαντικοί ποταμοί, ο Ισμηνός και η Δίρκη. Μάλιστα, τα πλούσια νερά τους ήταν αιτία να επιλεγεί η περιοχή ως τόπος κατοίκησης και αποτέλεσαν την κύρια παραγωγική πηγή του τόπου για πολλούς αιώνες. Από εκεί υδρευόταν η πόλη, ποτιζόταν ο θηβαϊκός κάμπος, λειτουργούσαν οι νερόμυλοι και τα εργαστήρια μεταξωτών υφασμάτων.

Δυστυχώς σήμερα, οι ποταμοί αποτελούν κομμάτι του παρελθόντος και μόνο ελάχιστα σπαράγματα μαρτυρούν την παρουσία τους στο χώρο. Φυσικά, οι μύθοι, οι γραπτές και προφορικές πηγές, οι παλιές φωτογραφίες και τα σχέδια αποτελούν σημαντικά στοιχεία για την ανασύσταση της εικόνας και της ιστορίας τους.

Θα πρέπει να σημειωθεί πως η απώλεια δεν σχετίζεται μόνο με την περιβαλλοντική και οικονομική διάσταση. Πολλά χαρακτηριστικά στοιχεία του θηβαϊκού τοπίου, όπως κρήνες, τοξωτά υδραγωγεία και γέφυρες χάθηκαν για πάντα. Σημαντικές μεταβολές υπέστη και ο πολεοδομικός ιστός με την αφαίρεση επιμέρους τοποσήμων και την κατάργηση διαδρομών που σχετίζονται με τη διάσχιση των περιοχών των ποταμών. Φυσικά, τα παραπάνω δεν άφησαν ανεπηρέαστη και την κοινωνική δραστηριότητα στον δημόσιο χώρο.

1.1. Αντικείμενο

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελεί η αποτύπωση και η πρόταση αποκατάστασης και επανάχρησης του Νερόμυλου και της Αποθήκης Βυλλιώτη. Τα δύο αυτά κτίρια σε συνδυασμό με την Οιδιπόδεια κρήνη που βρίσκεται δίπλα, μια από τις δύο εναπομείνουσες της πόλης, και λόγω της τοποθεσίας τους στην πλατεία των Αγίων Θεοδώρων, αποτελούν ένα σύνολο - τοπόσημο για την ανάδειξη της ιστορίας του νερού της Θήβας και της ανθρώπινης δραστηριότητας που λάμβανε χώρα γύρω από αυτό.

1.2. Σκοπιμότητα

Σκοπός της μελέτης είναι να συνεισφέρει στον ανοιχτό διάλογο που σχετίζεται με την ανάδειξη της ιστορικής συνέχειας της πόλης από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Με πλοηγό το στοιχείο του νερού, στόχος είναι να παρουσιαστεί ένας επιμέρους τρόπος ανάγνωσης του θηβαϊκού τοπίου που διαπερνά χρονικά όλα τα επίπεδα του τόπου και παρουσιάζει τη συνεχή αλληλεπίδραση του με τον ανθρώπινο παράγοντα.

1.3. Μεθοδολογία

Για την επίτευξη των παραπάνω πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική αναζήτηση στις τοπικές βιβλιοθήκες του Δήμου αλλά και στην Εθνική Βιβλιοθήκη όπου μελετήθηκαν τεύχη ιστορικών εφημερίδων της πόλης που παρουσιάζουν κυρίως την περίοδο παρακμής των ποταμών. Πληροφορίες αντλήθηκαν τόσο από ιστορικά κείμενα όσο και από την μυθολογία της Θήβας που περιπλέκεται στενά με τα φυσικά στοιχεία του τόπου.

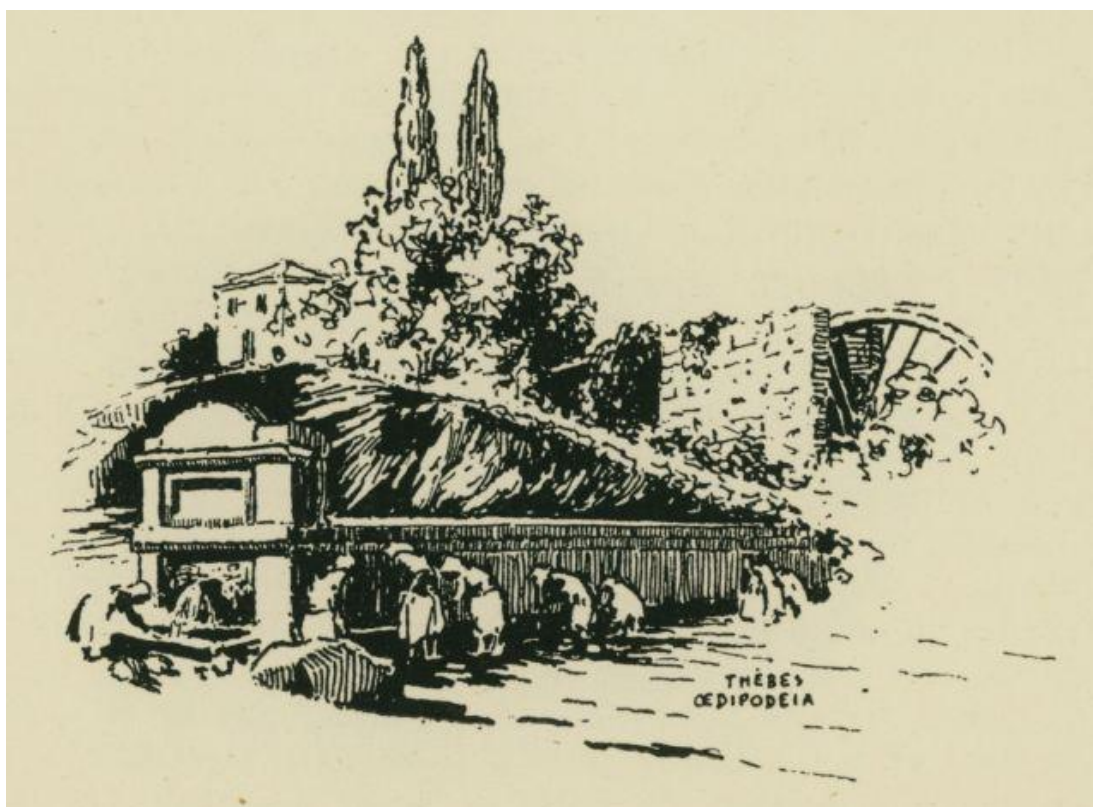
Επιπλέον, πραγματοποιήθηκε η αποτύπωση των κτιρίων μελέτης προκειμένου να αναδειχθούν στοιχεία που αφορούν στον τρόπο αξιοποίησης της κινητήριας δύναμης του νερού και να καταγραφούν τα κελύφη τους προς αξιοποίηση για την δυναμική ανάπτυξη του τόπου.

Τέλος, καταγράφηκαν προφορικές μαρτυρίες που προσέδωσαν την κοινωνική διάσταση του θέματος. Οι συζητήσεις που λάμβαναν χώρα γύρω από τις κρήνες, οι εκδρομές στις πηγές των ποταμών αλλά και οι κατά καιρούς προστριβές για την διαχείριση του νερού αποτελούν κομμάτι της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που οφείλει να συμπεριληφθεί στη μελέτη.

2. ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟ ΤΟΠΙΟ ΠΟΥ «ΓΕΝΝΗΣΕ» ΤΟΝ ΝΕΡΟΜΥΛΟ ΤΟΥ ΒΥΛΛΙΩΤΗ

Εξετάζοντας το κτίριο του νερόμυλου Βυλλιώτη είναι αδύνατο να παραβλεφθεί το γεωγραφικό, ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο εγγράφεται και ειδικότερα η ταύτιση της θέσης του με την Οιδιπόδεια κρήνη. Το τοπίο δηλαδή του μύλου δεν μπορεί να περιγραφεί μόνο από το σημερινό περιβάλλον παραγωγής πολιτισμού αλλά είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με ένα χωρικό πλαίσιο ανάκλησης της μνήμης. Έτσι, ενώ μιλάμε για το πραγματικό τοπίο το οποίο φέρει ένα κτίριο του 19ου αιώνα, ταυτόχρονα αναγκαζόμαστε να συσχετίσουμε αυτό το τοπίο με τον ιδρυτικό μύθο της Θήβας αλλά και το μύθο του Οιδίποδα, όπου σε αυτήν την τοποθεσία ξεπλένει τα χέρια του από το αίμα του φόνου του πατέρα του Λάιου.

εικ. 1: Thèbes – Oedipodeia

Τόπος και μύθος για το θηβαϊκό χώρο είναι άρρηκτα συνδεδεμένα. Ο μυθολογικός χάρτης άλλοτε ερμηνεύει τον πραγματικό και άλλοτε συμβαίνει το αντίστροφο. Στους μύθους, η ανθρώπινη ιστορία εμπλέκεται στενά με τη θείκη και η γη μετατρέπεται σε μια συμβολική σκηνή του κόσμου. Οι θησαυροί των αρχαίων ποιητών έχουν αφήσει παρακαταθήκη πληροφορίες που ταυτίζονται με ζωντανά ίχνη πάνω στη γη και που αποτελούν μαρτυρίες για την επιστημονική έρευνα και ανεξάντλητες πηγές ερεθισμάτων για τη σύγχρονη φιλοσοφία και την τέχνη.

Για την ανάγνωση του τοπίου που γέννησε τον νερόμυλο του Βυλλιώτη θα επιχειρηθεί μια σύντομη περιγραφή του τόπου συνδεδεμένη με τους μύθους που είναι περισσότερο διαδεδομένοι για αυτόν καθώς υπάρχει πληθώρα παραλλαγών μεταξύ των διαφόρων ποιητών.

2.1. ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΘΗΒΑΙΚΗΣ ΛΕΚΑΝΗΣ

εικ. 2: Ερυθρόμορφη παράσταση του εσωτερικού μιας κύλικας (470 - 460 π.Χ.) που παρουσιάζει τον Οιδίποδα σαν οδοιπόρο με πλατύγυρο καπέλο και ραβδί να κάθεται απέναντι από τη Σφίγγα που είναι ανεβασμένη πάνω σε κίονα. Ρώμη, Musei Vaticani

Στο κέντρο περίπου του Βοιωτικού χώρου σχηματίζεται μια λεκάνη με διεύθυνση από βορειοδυτικά προς νοτιοανατολικά. Τα όρη που την περιβάλλουν είναι ο Παρνασσός και το Χλωμό βορειοδυτικά, ο Ελικώνας και ο Κιθαιρώνας νότια, τα όρη του Ακραιφίου, Πτώου, Υπάτου και Μεσσαπίου, βορειοανατολικά. Στο μέσον της, η λεκάνη τέμνεται εγκάρσια από μια χαμηλή βουνοσειρά των ορέων Φικίου ή Σφιγγίου, στην οποία σύμφωνα με την μυθολογία κατοικούσε η Σφίγγα¹, και Φοινικίου.

Οι δύο μικρότερες πεδιάδες που σχηματίζονται είναι γνωστές με τα ονόματα Κωπαϊδική, για τη βόρεια, και Θηβαϊκή, για τη νότια¹. Η Θηβαϊκή λεκάνη ονομαζόταν αρχικά Ωγύγαι² από τους πρώτους κατοίκους της Βοιωτίας, τους Έκτηνες που είχαν βασιλιά τον αυτόχθονα Ώγγυον. Η ίδια χωρίζεται επίσης σε δύο τμήματα. Εκείνο που βρίσκεται μεταξύ της πόλης των Θηβών και της λίμνης Υλίκης ονομάζεται Αόνιον πεδίο³, από τους Άονες, αυτόχθονες που έγιναν ικέτες μετά την εισβολή του Κάδμου και τους επέτρεψε να παραμείνουν σε αγροτικές κοινότητες και να αναμειχθούν με τους Φοίνικες⁴. Το τμήμα δυτικά της πόλης που φτάνει ως την Αλίαρτο και τους λόφους Σφιγγιον και Φοινίκιον, ονομάζεται Τηνερικό, από τον Τήνερο, γιο του Απόλλωνα και της νύμφης Μελίας, προφήτη του Απόλλωνα στο Πτώον, το μαντείο του Θεού⁵.

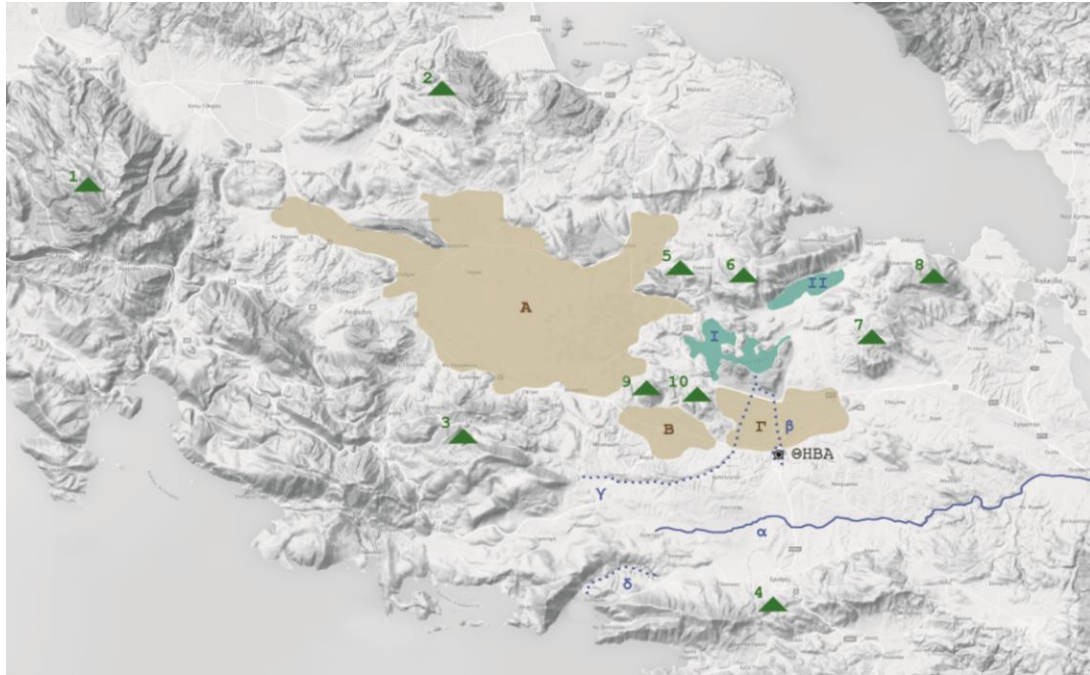
¹ Δημήτριος Λουκά Παπαδήμος, *Τα υδραυλικά έργα παρά τοις αρχαίοις*, τόμος Α', κεφάλαιον Ζ', Βοιωτία, εκδόσεις Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, Αθήναι 1974, σελ. 429

² Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 47-49

³ Στράβων, *Γεωγραφικά*, βιβλίο ένατο, Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, 248 «Οι Έλληνες», εισαγωγή-μετάφραση Πάνος Θεοδωρίδης, σχόλια Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, Μάρτιος 1994, σελ 107

⁴ Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 50

⁵ Στράβων, *Γεωγραφικά*, βιβλίο ένατο, Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, 248 «Οι Έλληνες», εισαγωγή-μετάφραση Πάνος Θεοδωρίδης, σχόλια Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, Μάρτιος 1994, σελ 107-109

εικ. 3: Α. Κωπαϊδικό πεδίο, Β. Τηνερικό πεδίο, Γ. Αόνιο πεδίο, α. Ασωπός, β. Ισμηνός, γ. Θέσπιος, δ. Ωερόη, 1. Παρνασσός, 2. Χλωμό, 3. Ελικώνας, 4. Κιθαιρώνας 5. όρος Ακραϊφίου, 6. Πτώ, 7. όρος Υπάτου, 8. όρος Μεσσαπίου, 9. λόφος Σφιγγίου, 10. λόφος Φοινικίου, Ι. λίμνη Υλίκη, ΙΙ. Λίμνη Τρεφία (Παραλίμνη)

Στο βόρειο τμήμα της, η Θηβαϊκή λεκάνη καλύπτεται από τις λίμνες Υλίκη και Τρεφία⁶. Και οι δύο βρίσκονται στους νότιους πρόποδες του όρους Πτώου. Η Υλίκη είναι πολύκολλη, έχει ύψος 79 μ. από τη στάθμη της θάλασσας, μέγιστο βάθος 39 μ. και επιφάνεια 22,5 τ.χλμ.. Η Τρεφία, γνωστή σήμερα με την ονομασία Παραλίμνη, έχει επίμηκες σχήμα, ύψος 55μ από την επιφάνεια της θάλασσας και μέγιστο βάθος 22 μ.⁷.

Ο Στράβων στα *Γεωγραφικά* κάνει εκτενή αναφορά στο θέμα του νερού για την περιοχή της Βοιωτίας. Συγκεκριμένα αναφέρει πως στις πεδιάδες, άλλα τμήματα έχουν νερά που λιμνάζουν, είτε γιατί χύνονται μέσα σε αυτά ποταμοί είτε γιατί πέφτουν σε αυτά ποταμοί που στη συνέχεια βρίσκουν δίοδο και φεύγουν και άλλα τμήματα είναι στεγνά και εύφορα και καλλιεργούνται εντατικά. Για το υπέδαφος τονίζει πως είναι γεμάτο σπηλιές. Οι διάφοροι σεισμοί αναδιατάσσουν συνεχώς την μορφολογία του. Άλλοτε ανοίγματα φράσσονται, άλλες φορές διανοίγονται ως την επιφάνεια της γης κι άλλοτε δημιουργούνται υπόγειες σήραγγες. Τα νερά κυλάνε είτε σε υπόγεια ρεύματα, είτε κατασταλάζουν στην επιφάνεια και άλλα είναι νερά λιμνών και ποταμών⁸.

⁶ Στράβων, *Γεωγραφικά*, βιβλίο ένατο, Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, 248 «Οι Έλληνες», εισαγωγή-μετάφραση Πάνος Θεοδωρίδης, σχόλια Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, Μάρτιος 1994, σελ 91-93

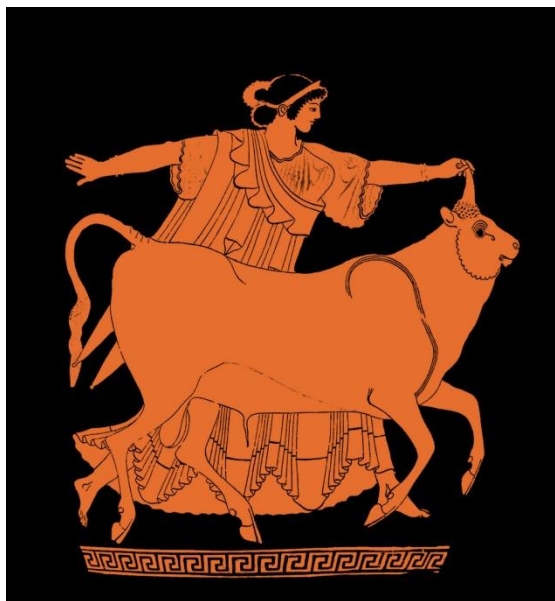
Σύμφωνα με τον Στράβωνα η λίμνη αυτή ονομαζόταν υπό τον Όμηρο Κηφισίς. Το όνομα Υλίκη το πήρε από την κοντινή κώμη Ύλες.

⁷ Στράβων, *Γεωγραφικά*, βιβλίο ένατο, Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, 248 «Οι Έλληνες», εισαγωγή-μετάφραση Πάνος Θεοδωρίδης, σχόλια Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, Μάρτιος 1994, σελ 442

⁸ Στράβων, *Γεωγραφικά*, βιβλίο ένατο, Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, 248 «Οι Έλληνες», εισαγωγή-μετάφραση Πάνος Θεοδωρίδης, σχόλια Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, Μάρτιος 1994, σελ 87

Από τα ποτάμια της Θηβαϊκής λεκάνης, το γνωστότερο είναι ο Ασωπός, καθώς έχει τρεχούμενο νερό μέχρι τις μέρες μας. Πηγάζει από τον Κιθαιρώνα και εκβάλλει στον Ευβοϊκό κόλπο κοντά στο χωριό Χαλκούτσι. Ο δεύτερος ποταμός που πήγαζε από το ίδιο βουνό αλλά εξέβαλε στον Κορινθιακό κόλπο ήταν η Ωερόη⁹. Από το βουνό του Ελικώνα πήγαζε ο Θέσπιος¹⁰ ποταμός που εξέβαλε στην Υλίκη. Τέλος, από τον λόφο της Καδμείας πήγαζαν δύο ποτάμια, ο Ισμηνός¹¹ και η Δίρκη¹², και εξέβαλαν και τα δύο στην Υλίκη.

2.2. Ο ΜΥΘΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΘΗΒΑΣ

εικ. 4: Ερυθρόμορφος κρατήρας, γύρω στα 480 π.Χ., παρουσιάζει την Ευρώπη τη στιγμή που είναι έτοιμη να ανέβει στην πλάτη του. Tarquinia, Museo Nazionale Archeologico

Ο ιδρυτικός μύθος της Θήβας σχετίζεται άμεσα με το νερό, ως απαραίτητο στοιχείο για την επιλογή μιας θέσης κατοίκησης. Σύμφωνα με τις διηγήσεις στη *Βιβλιοθήκη* του Απολλόδωρου, ο Κάδμος ήταν αδερφός της Ευρώπης. Εκείνη παραπλανήθηκε από τον Δία που είχε πάρει τη μορφή ήρεμου ταύρου και ανέβηκε στην πλάτη του. Ο Δίας τη μετέφερε στην Κρήτη και κοιμήθηκε μαζί της. Όταν εξαφανίστηκε, ο πατέρας της Αγήνορας έδωσε εντολή στα αδέρφια της να την ψάξουν και να μην επιστρέψουν αν δεν την βρουν. Ο Φοίνικας και ο Κίλικας, μην μπορώντας να την εντοπίσουν εγκαταστάθηκαν στις ομώνυμες περιοχές.

Ο Κάδμος πήρε χρησμό από το μαντείο των Δελφών να ακολουθήσει μια δαμάλα και όπου εκείνη σταματούσε έπρεπε να ιδρύσει μια νέα πόλη. Ακολουθώντας τις οδηγίες, εντόπισε τη δαμάλα και όταν εκείνη γονάτισε στο λόφο της σημερινής Θήβας, την σκότωσε και την θυσίασε στους Θεούς. Αναζητώντας να βρει νερό για να πλυθεί και να κάνει σπονδές βρήκε

⁹ Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 47-48

¹⁰ Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 180

¹¹ Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 82-83

¹² Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 171

μια πηγή που την φύλαγε ένας δράκος, γιος του θεού Άρη και της Γης. Ο Κάδμος αναγκάστηκε να τον σκοτώσει αλλά τα αίματά του μόλυναν τα νερά της πηγής¹³.

εικ. 5: Ερυθρόμορφος κρατήρας (γύρω στα 450 π.Χ.) που παρουσιάζει τον Κάδμο να κρατάει στο ένα του χέρι πέτρα, έτοιμος να επιτεθεί στον δράκο του Άρη, και στο άλλο μια υδρία για να την γεμίσει με νερό. Στον καλαμιώνα της πηγής πιθανά κάθεται η Αρμονία. Προστάτης του δράκου παρουσιάζεται ο Άρης και του Κάδμου η Αθηνά. Νέα Υόρκη, Metropolitan Museum.

Σύμφωνα με τον Πλούταρχο στο έργο *Περί Ποταμών και όρων επωνυμίας και των εν αυτοίς ευρισκομένων*¹⁴, τριγυρνώντας τη χώρα προκειμένου να βρει καθαρά νερά, στο Κωρύκαιο άντρο, πάτησε το δεξί του πόδι βαθύτερα στη λάσπη και αναπήδησε ποταμός που ονομάστηκε «Πόδα του Κάδμου» και αργότερα, σύμφωνα με άλλους μύθους¹⁵, Ισμηνός ποταμός.

Ο Δημήτριος Λ. Παπαδήμος επιχειρεί μια ερμηνεία του μύθου λέγοντας πως πιθανά η Άρεια Πηγή δεν απέδιδε κάποια περίοδο νερό λόγω διαταραχής των υπογείων πόρων της και έτσι ο Κάδμος διέτρησε το έδαφος αναζητώντας νέα πηγή¹⁶.

¹³ Απολλόδωρος, Άπαντα 2, Βιβλιοθήκη, Βιβλίον Γ', *Επιτομή*, Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, 620 «Οι Έλληνες», εκδότης Οδυσσέας Χατζόπουλος, εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα 1992, σελ. 21

¹⁴ Πλούταρχος, *Περί ποταμών και όρων επωνυμίας, Σταθμοί παρθικοί, Τεμάχια τινά και μαρτυρίαι, Μαρτυρίαι και τεμάχια, Περίπλους / Πλουτάρχου, Ισίδωρου Χαρακηνού, Αρτεμίδωρου του Εφέσιου*, κ.ά., μετάφραση Δημήτριος Γ. Κουτρούμπας, 1η έκδ. Αθήνα: Νέα Θέσις, 1999

¹⁵ Πλούταρχος, *Περί ποταμών και όρων επωνυμίας, Σταθμοί παρθικοί, Τεμάχια τινά και μαρτυρίαι, Μαρτυρίαι και τεμάχια, Περίπλους / Πλουτάρχου, Ισίδωρου Χαρακηνού, Αρτεμίδωρου του Εφέσιου*, κ.ά., μετάφραση Δημήτριος Γ. Κουτρούμπας, 1η έκδ. Αθήνα: Νέα Θέσις, 1999

Ο Απόλλωνας ήταν γιος του Αμφίονα και της Νιόβης. Ο Απόλλωνας σκότωσε με βέλος τον Ισμηνό, όπως και όλους τους νιόβιδες, και έπεσε μέσα στο ποτάμι το οποίο πήρε το όνομά του.

¹⁶ Δημήτριος Λουκά Παπαδήμος, *Τα υδραυλικά έργα παρά τοις αρχαίοις*, τόμος Α', κεφάλαιον Ζ', Βοιωτία, εκδόσεις Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, Αθήναι 1974, σελ. 444

2.3. ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΘΗΒΑΣ

Πυρήνας της σημερινής Θήβας είναι ο λόφος της αρχαίας Καδμείας. Το μήκος της από Βορρά προς Νότο είναι περίπου 800 μ. και το πλάτος της δεν ξεπερνά το μισό χιλιόμετρο. Το ύψος του λόφου από την επιφάνεια της πεδιάδας στα βόρεια είναι περίπου 45 μέτρα. Το ύψος του λόφου είναι χαμηλό στη βόρεια πλευρά, μεγαλώνει λίγο στην νοτιοδυτική και φτάνει το μέγιστο στη δυτική. Η σχετικά επίπεδη επιφάνεια του, χωρίς πετρώδες έδαφος και σε συνδυασμό με τις πλούσιες πηγές που γειτονεύει ήταν ιδανικό για μόνιμη εγκατάσταση¹⁷.

Ο λόφος αυτός οχυρώθηκε πριν από τα μυκηναϊκά χρόνια και σύμφωνα με τον Πausανία είχε επτά πύλες.

Οι Ηλέκρες, όπου άρχιζε ο δρόμος προς Αθήνα, ήταν οι κύριες πύλες της Θήβας και πήραν το όνομά τους από την Ηλέκτρα, αδελφή του Κάδμου. Οι Προϊτίδες, από τις οποίες κανείς έφτανε στη Χαλκίδα, πήραν το όνομά του από τον Προίτο, άνδρα της εποχής. Οι Νήιστες, ήταν πύλες από τις οποίες ξεκινούσε ο δρόμος προς το Καβίρειο και πήραν το όνομά τους από τη νήτη, την τελευταία χορδή της λύρας που επινόησε ο Αμφίωνας. Οι Κρηναίες, βρίσκονταν δίπλα στην πηγή Παραπόρτι, η οποία τροφοδοτούσε το ρέμα της Δίρκης. Οι Ύψιστες, οι οποίες σύμφωνα με τον Κεραμόπουλο ήταν οι μόνες της νότιας πλευράς, πήραν το όνομά τους από την παρουσία ιερού του Ύψιστου Διός. Τέλος, οι Ομολωίδες, που πήραν το όνομα τους από την Ομόλη, Θεσσαλικό βουνό, το οποίο κατέλαβαν Θηβαίοι υπό τον Λαοδάμαντο, γιο του Ετεοκλή, όταν ξέφυγαν από την πόλη μετά την ήττα από τους αργείους. Ο Θέρσανδρος, γιος του Πολυνείκη, τους ανακάλεσε στη Θήβα και οι πύλες από τις οποίες μπήκαν στην Καδμεία ονομάστηκαν Ομολωίδες¹⁸.

Υπάρχουν πολλές απόψεις σχετικά με τη θέση και την ονομασία των πυλών. Οι νεώτερες έρευνες αναζητούν τις επτά πύλες και στο τείχος της κάτω πόλης που υπήρχε ήδη κατά τα μηδικά και επισκευάστηκε πολλές φορές ως τους μακεδονικούς χρόνους.

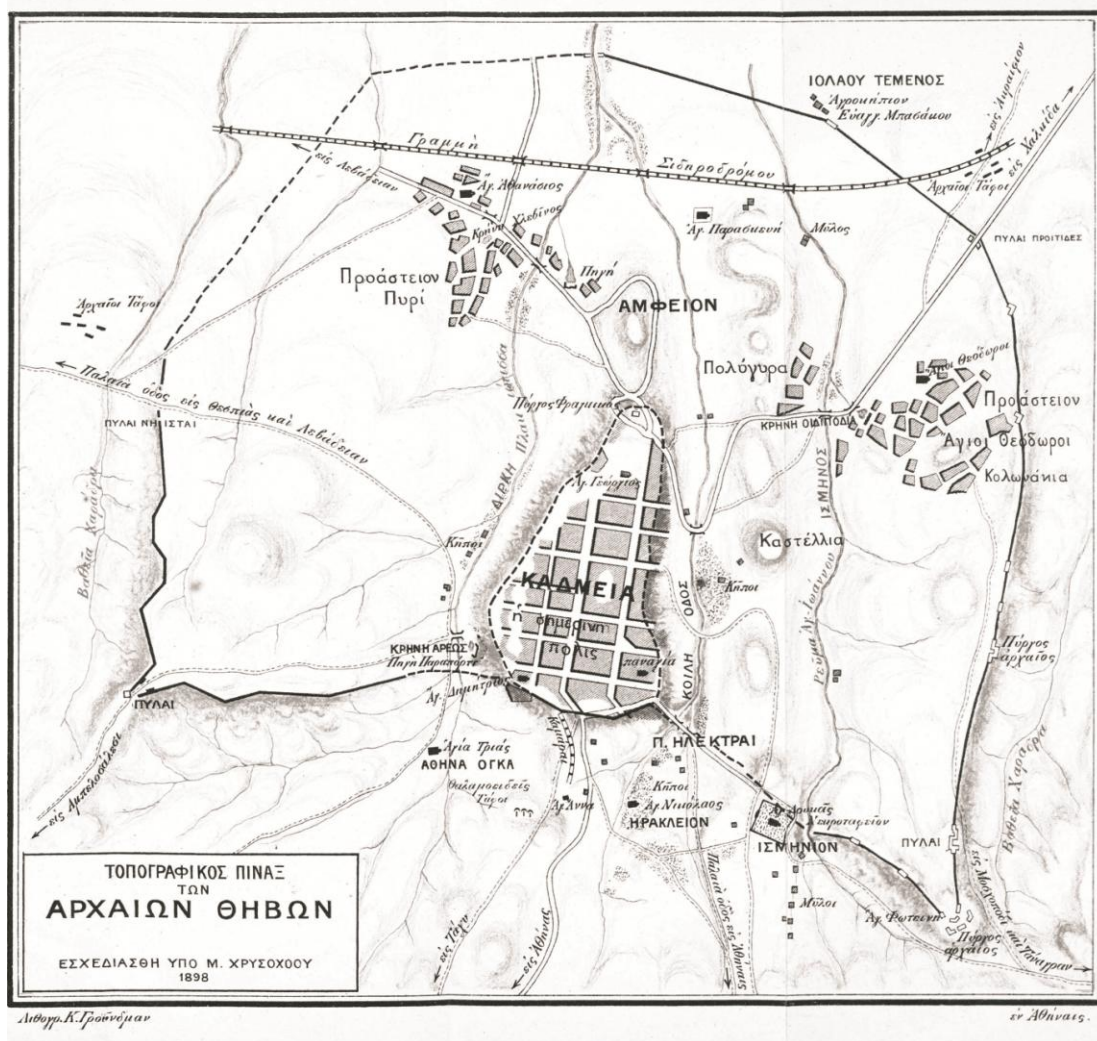
Για περισσότερες πληροφορίες μπορεί να ανατρέξει κανείς στα ακόλουθα συγγράμματα:

- Αντώνιος Κεραμόπουλος, *Θηβαϊκά*, Αρχαιολογικόν Δελτίον, τρίτος τόμος, 1917
- Γεώργιος Σωτηριάδης, *Περί της τοπογραφίας των αρχαίων Θηβών*, απόσπασμα εκ της Επετηρίδος του Παρνασσού, Τυπογραφείο της Εστίας, Αθήνα 1900.

---

¹⁷ Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Πausανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 64-65, σχόλιο της εικόνας 62

¹⁸ Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Πausανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 72-75

εικ. 6: Τοπογραφικός χάρτης της αρχαίας Καδμείας που έχει σχεδιαστεί καθ' υπόδειξη Γεώργιου Σωτηριάδη, σχέδιο Μ. Χρυσόχους, 1898, λιθογραφία Κ. Γρόβνδμαν.

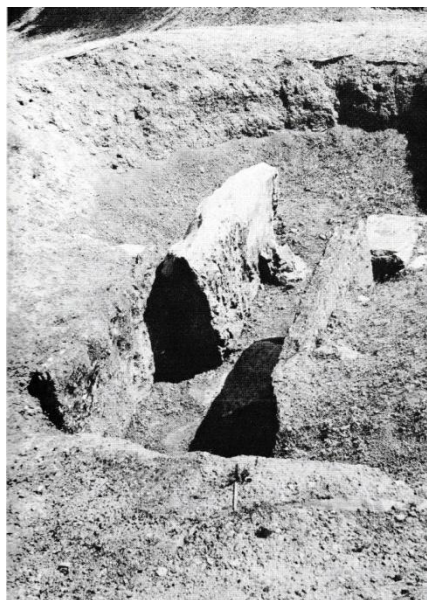
Εκτός από το λόφο της Καδμείας, βόρεια υπάρχει ο ωσειδής πευκόφυτος λόφος Αμφείον, όπου ενταφιάστηκαν ο Αμφίωνας και ο Ζήθος¹⁹. Νοτιοδυτικά βρίσκεται ο λόφος Ισμίνιον, όπου κάποτε υπήρχε το ιερό του Ισμηνίου Απόλλωνα. Ο λόφος και το ιερό πήραν το όνομά τους από τον Ισμηνό ποταμό που έρρεε κοντά σε αυτά²⁰. Δυτικά του λόφου υπήρχε εύφορη κοιλάδα όπου βρισκόταν ιερό του Ηρακλή, και για το λόγο αυτό ονομάστηκε Ηράκλειον πεδίο. Ο μύθος θέλει σε αυτό το χωράφι να έσπειρε τα δόντια του δράκου ο Κάδμος από τα οποία φύτρωσαν οι Σπαρτοί²¹.

¹⁹ Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 111

²⁰ Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 81

²¹ Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 78-79

Βορειοανατολικά της Καδμείας υπάρχει χαμηλότερη λοφοσειρά γνωστή με την ονομασία Καστέλλια, όπου σύμφωνα με τον Πausανία ήταν θαμμένοι ο Ετεοκλής και ο Πολυνείκης. Εκεί έχουν βρεθεί μυκηναϊκοί τάφοι, μεταξύ αυτών ένας εντυπωσιακός διπλός θαλαμωτός τάφος μεγάλων διαστάσεων²².

εικ 7: Τάφος πρώτων ελλαδικών χρόνων στην κορυφή του λόφου του Αμφείου. Στα ιστορικά χρόνια αυτή η κατασκευή θεωρούνταν ως ο τύμβος του Αμφίωνα και του Ζήθου

εικ. 8: Θαλαμωτοί μυκηναϊκοί τάφοι στο λόφο των Καστελλίων. Οι Θηβαίοι στα χρόνια του Πausανία έλεγαν πως εκεί είχαν ταφεί ο Ετεοκλής και ο Πολυνείκης.

Τέλος, η Καδμεία βρισκόταν ανάμεσα σε δύο κύρια ρέματα, την Δίρκη στα δυτικά, και τον Ισμηνό στα ανατολικά. Η Δίρκη κυλούσε στα ριζά του λόφου ενώ ο Ισμηνός σε απόσταση μετά τα Καστέλλια. Ανάμεσα στην Καδμεία και τον Ισμηνό, σε περιόδους μεγάλων βροχοπτώσεων σχηματιζόταν ένα τρίτο μικρό ρέμα που έρεε σε ένα επίμηκες κοίλωμα που φέρει την ονομασία Κοίλη οδός. Από τα τρία ρέματα μόνο ο Ισμηνός είχε βαθιά κοιτή και πλούσιες πηγές που έδιναν την όψη ποταμού, τα άλλα δύο ήταν απλά ρυάκια²³.

²² Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Πausανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 114-119

²³ Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Πausανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 81-83

3. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ ΤΗΣ ΘΗΒΑΣ

3.1. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΙΣΜΗΝΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ

Ο Ισμηνός ποταμός²⁴, σύμφωνα με τις αναφορές του Πausανία, είχε πηγή που φυλασσόταν από τον δράκο του Άρη, τον οποίο φόνευσε ο Κάδμος. Την πηγή την ταύτιζε χωρίς περεταίρω εξηγήσεις με κρηνική κατασκευή που δεν ήταν αρκετά παλιά ώστε να αναχθεί στους μυθικούς χρόνους. Σύμφωνα με τα σχόλια του Νικ. Δ. Παπαχατζή η Άρεια πηγή ταυτίζεται με την σημερινή αποκαλούμενη Παραπόρτι, στο ρέμα της Δίρκης, πάνω από την οποία είναι εμφανής σπηλιά, η «χειά» του δράκου²⁵.

εικ. 9: Απεικόνιση της Θήβας σε χαρακτηριστικό του 1674. Αριστερά παρουσιάζεται η Δίρκη και δεξιά ο Ισμηνός.

Σύμφωνα με τον Δημήτριο Λ. Παπαδήμο οι πηγές του Ισμηνού είναι πολλές και βρίσκονται στην φυσική χαράδρα που έχει σχηματιστεί παρά τον Ισμήνιο λόφο, πάνω από το σημερινό νεκροταφείο του Αγίου Λουκά και αποτελεί την αφετηρία της κοίτης του ποταμού²⁶.

«Ο διατρέχων το ρεύμα του Ισμηνού θα διακρίνει κατ' ανωφερικήν διαδρομήν πλείστα σημεία εξ ων εξέρχεται εξ υπογείων οδών ύδωρ αφθόνου παροχής.»

²⁴ Ο Ισμηνός ποταμός, αναφέρεται με παλαιότερη ονομασία από τον Πλούταρχο στο βιβλίο Περί Ποταμών ως Κάδμου Πους και από τον Πausανία στο βιβλίο Ελλάδος Περιήγησις ως Λάδωνας.

²⁵ Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Πausανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 78-80, υποσημείωση 1

²⁶ Δημήτριος Λουκά Παπαδήμος, *Τα υδραυλικά έργα παρά τοις αρχαίοις*, τόμος Α', κεφάλαιον Ζ', Βοιωτία, εκδόσεις Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, Αθήνα 1974, σελ. 465

εικ. 10: Φωτογραφία (2015) που δείχνει μία από τις φυσικές χαράδρες που έχουν σχηματιστεί από τη ροή των νερών των πηγών του Ισμηνού ποταμού. Η συγκεκριμένη βρίσκεται πλάι στον ανηφορικό δρόμο που οδηγεί από τον Άγιο Λουκά στην Αγία Φωτεινή.

Ο Ισμηνός έρεε βορείως παράλληλα με την Καδμεία μέχρι τις σημερινές σιδηροδρομικές γραμμές και στη συνέχεια ενωνόταν αρχικά με τα νερά της Δίρκης και έπειτα του Θέσπιου ποταμού και κατέληγε στη λίμνη Υλίκη.

Τα πλούσια νερά του Ισμηνού χρησιμοποιούνταν για την ύδρευση της πόλης, οπότε διοχετεύονταν με σωληνωτούς κλειστούς αγωγούς υπόγειους ή υπέργειους στις δημόσιες κρήνες αλλά και την άρδευση του θηβαϊκού κάμπου. Επίσης, με εκτροπές των νερών κινούνταν νερόμυλοι τουλάχιστον από τον 9^ο μ.Χ. αιώνα²⁷, όπως έδειξαν οι ανασκαφές της 1^{ης} Εφορίας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων σε οικόπεδο ιδιώτη, στη θέση Ταμπούρι Ρούκη.

εικ. 11: Απεικόνιση της Καδμείας από τον Oto Magnus von Stackelberg, 1834. Κάτω δεξιά φαίνονται τα νερά του ποταμού Ισμηνού.

²⁷ Χαρίκλεια Κουλάκου, Ένας Βυζαντινός Υδρόμυλος στη Θήβα, περιοδικό Τεχνολογία – ενημερωτικό δελτίο πολιτιστικού τεχνολογικού ιδρύματος ελληνικής τράπεζας βιομηχανικής ανάπτυξης, τεύχος 9, 1999, σελ 57-59

Τον 12^ο αιώνα, ο ποταμός μετονομάστηκε σε Αγιάνης εις ανάμνηση των έργων του Αγίου Ιωάννη του Καλοχτένη για τη διευθέτηση των υδάτων των διαφόρων πηγών του ποταμού και τη διαμόρφωση της κοίτης του. Με εκτροπές που πραγματοποιήθηκαν, ο Ισμηνός κινούσε πάνω από 25 υδρόμυλους. Το έργο του Αγίου Ιωάννη ήταν τόσο χρήσιμο ώστε οι κάτοικοι έχτισαν ναό προς τιμήν του, στην περιοχή των παλαιών Σφαγείων, ο οποίος δε σώζεται στις μέρες μας αλλά παραμένει ενθύμιο εικονοστάσι²⁸.

Όπως πληροφορούμαστε από τον τύπο, από τη δεκαετία του 1930 εμφανίζονται προβλήματα λειψυδρίας στην πόλη. Αυτά οφείλονται σε ένα ποσοστό στην εκτεταμένη διάνοιξη πηγαδιών στον κάμπο της Θήβας για την κάλυψη των αρδευτικών αναγκών. Στο μεταξύ, αρκετό νερό χρησιμοποιούσαν ο σιδηρόδρομος, το στρατόπεδο που δημιουργήθηκε και τα νέα εργοστάσια. Ως μέτρο στους παραπάνω χρήστες επέβαλε ο δήμος υδρόμετρα και ειδικό κοστολόγιο κατανάλωσης νερού για τον περιορισμό της σπατάλης²⁹. Αργότερα, την δεκαετία του 1950, η απόφαση για τη μεταφορά των υδάτων της λίμνης Υλίκης στο φράγμα του Μαραθώνα³⁰ για την ύδρευση της πρωτεύουσας φαίνεται ότι επιδείνωσε την κατάσταση.

Μέχρι και την δεκαετία του 1970, οι Θηβαίοι θυμούνται λιγοστά νερά να κυλούν στον Ισμηνό ποταμό. Στις μέρες μας, σε περιόδους έντονης βροχόπτωσης σχηματίζεται ρυάκι μερικών μέτρων κάτω από το νεκροταφείο του Αγίου Λουκά.

Ο σταδιακός αφανισμός του Ισμηνού ποταμού παρέσυρε την καταστροφή πολλών στοιχείων του τοπίου που σχετίζονταν με αυτόν όπως τα τοξωτά υδραγωγεία και η γέφυρα του.

Σε φωτογραφίες του 20^{ου} αιώνα διακρίνονται κάποια τοξωτά υδραγωγεία για την εκτροπή του ποταμού, τα περισσότερα από τα οποία έχουν εξαφανιστεί. Τμήματα σώζονται σήμερα δίπλα στο νερόμυλο του Δελβενακιώτη και του Καραμαγκιώλη.

εικ. 12: Τμήμα του τοξωτού τοίχου που στο άνω μέρος του κυλούσε το νερό που κινούσε μια σειρά από υδρόμυλους νότια του νεκροταφείου του Αγίου Λουκά. Σήμερα δεν σώζεται.

²⁸ Αντώνιος Αθ. Βασιλείου, *Αι Θήβαι του Μεσαίωνα* – Άγιος Ιωάννης ο Καλοχτένης και η εποχή του, Θήβαι 1967, κεφάλαιο Ζ', σελ 104

²⁹ «Που οφείλεται η ελλιπής ύδρευση της πόλης», άρθρο της εφημερίδας Θηβαϊκός Ταχυδρόμος, συνέντευξη με τον πρόεδρο της Κοινότητας Ζήση Ζήση, Σάββατο 15 Ιουλίου 1933, αρ. φύλλου 183.

³⁰ «Η άρδευσις του θηβαϊκού κάμπου – Σπεύδε βραδέως», άρθρο της εφημερίδας Βοιωτικά Νέα, υπό του κ. Επαμ. Μικρού, Δευτέρα 24 Δεκεμβρίου 1951, αρ. φύλλου 3.

εικ. 13: Φωτογραφία (2015) από τον μύλο του Καραμαγκιώλη. Δεξιά φαίνεται τμήμα του πέτρινου τοίχου που στην άνω του πλευρά υπήρχε αυλάκι που έρεε νερό για την κίνηση του νερόμυλου.

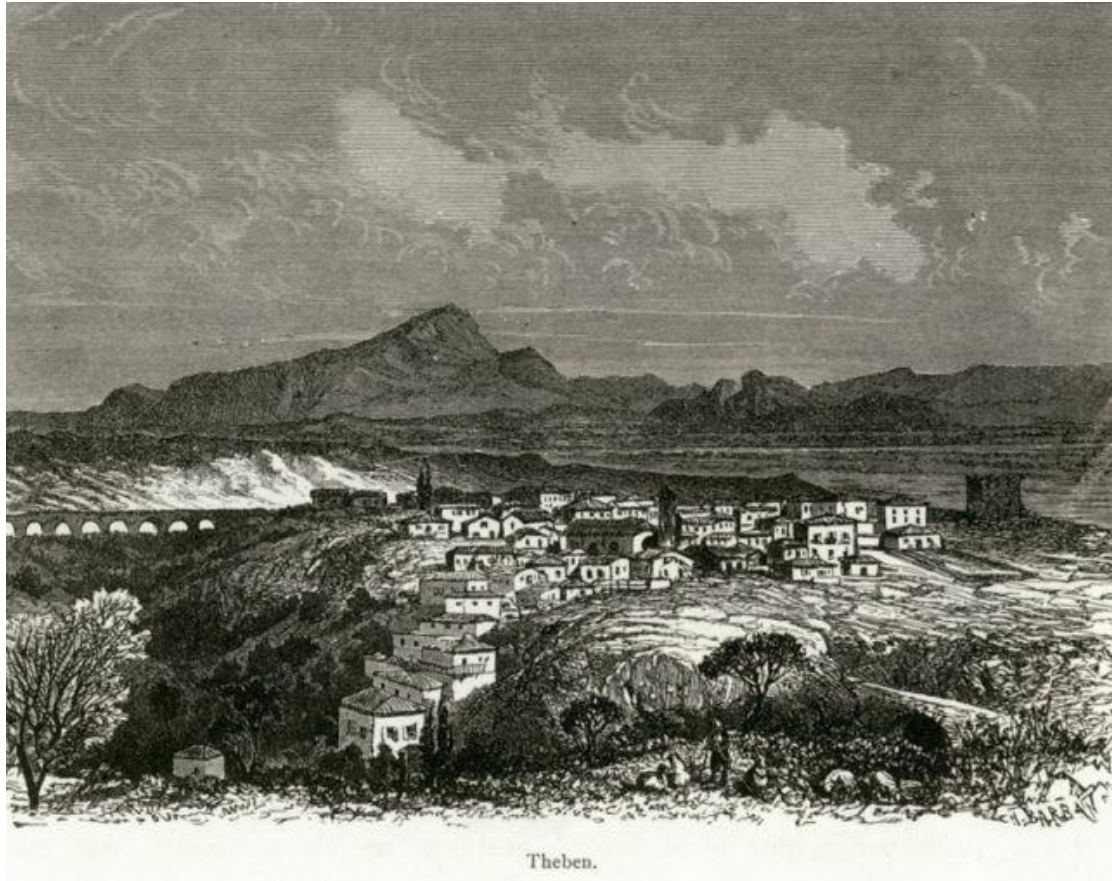

εικ. 14: Φωτογραφία του Στέφανου Νομικού (5 Ιουνίου 1993) από τον μύλο του Δελβενακιώτη. Φαίνεται τμήμα του πέτρινου τοίχου που στην άνω του πλευρά υπήρχε αυλάκι που έρεε νερό για την κίνηση του νερόμυλου.

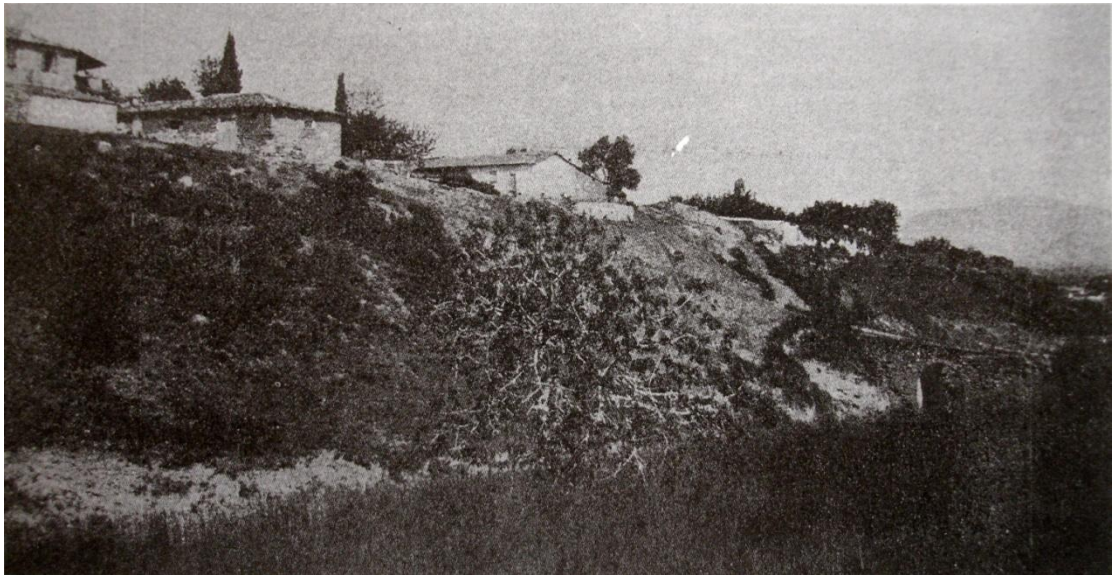
Επίσης, σε παλιά φωτογραφία αναγνωρίζεται διάτρηση του υψώματος της αριστερής όχθης του ποταμού για εκτροπή των νερών.

εικ. 15: Χάριν του αυλακιού εκτροπής των νερών είχε τρυπηθεί το ύψωμα της αριστερής όχθης που φαίνεται στην εικόνα. Η ακριβής θέση σήμερα δεν έχει εντοπιστεί.

εικ. 16: Απεικόνιση από τον Amand Schweiger Lerchenfeld (έκδοση 1887) της νοτιοανατολικής πλευράς της Καδμείας. Κάτω φαίνεται η γέφυρα του Ισμηνού, αριστερά οι καμάρες του υδραγωγείου και δεξιά ο Πύργος της δυναστείας των Σαιντ-Ομέρ.

εικ. 17: Φωτογραφία (αχρονολόγητη) που δείχνει την γέφυρα του Ισμηνού.

εικ. 18: Φωτογραφία (αχρονολόγητη) που δείχνει την γέφυρα του Ισμηνού.

3.2. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΙΡΚΗΣ

Ο ποταμός της Δίρκης βρίσκεται στην δυτική πλευρά της Καδμείας κοντά στα ριζά του λόφου. Σύμφωνα με την μυθολογία, πήρε το όνομα του από τη Δίρκη, σύζυγο του βασιλιά Λύκου. Εκείνη κρατούσε για χρόνια αιχμάλωτη την Αντιόπη, ερωμένη του Δία και μητέρα του Αμφίωνα και του Ζύθου. Τα δύο παιδιά, που μεγάλωσαν χωρίς τη μητέρα τους από βοσκούς στον Κιθαιρώνα, όταν ενηλικιώθηκαν και απέκτησαν δύναμη απελευθέρωσαν την Αντιόπη και τιμώρησαν μέχρι θανάτου τη Δίρκη δένοντας την στα κέρατα ενός μαινόμενου ταύρου. Στη συνέχεια οι Θηβαίοι έκαψαν το πτώμα της και έριξαν τη στάχτη στον ποταμό, που πήρε το όνομά της. Ο Πλούταρχος στο έργο του *Περί του Σωκράτους του δαιμονίου* διασώζει μια διαφορετική εκδοχή.³¹

Σύμφωνα με τους στίχους του Ευριπίδη από τις Φοίνισσες, όπως εξηγεί σε σχόλια του ο Παπαχατζής³², η σπηλιά που βρισκόταν στη θέση Παραπόρτι ήταν αυτή που φύλαγε ο δράκος του Άρη και τον σκότωσε ο Κάδμος.

Τα νερά της Δίρκης ήταν ήσυχα. Οι πηγές της εντοπίζονται στις αρχαίες Ποτνιές, το σημερινό Τάχι. Ο ποταμός κυλούσε στα όρια του λόφου της Καδμείας, διέσχισε το σημερινό Πυρί και μετά τις γραμμές του σιδηροδρομικού σταθμού ενωνόταν με τον Ισμηνό ποταμό και τα νερά τους εκχύνονταν στη λίμνη Υλίκη.

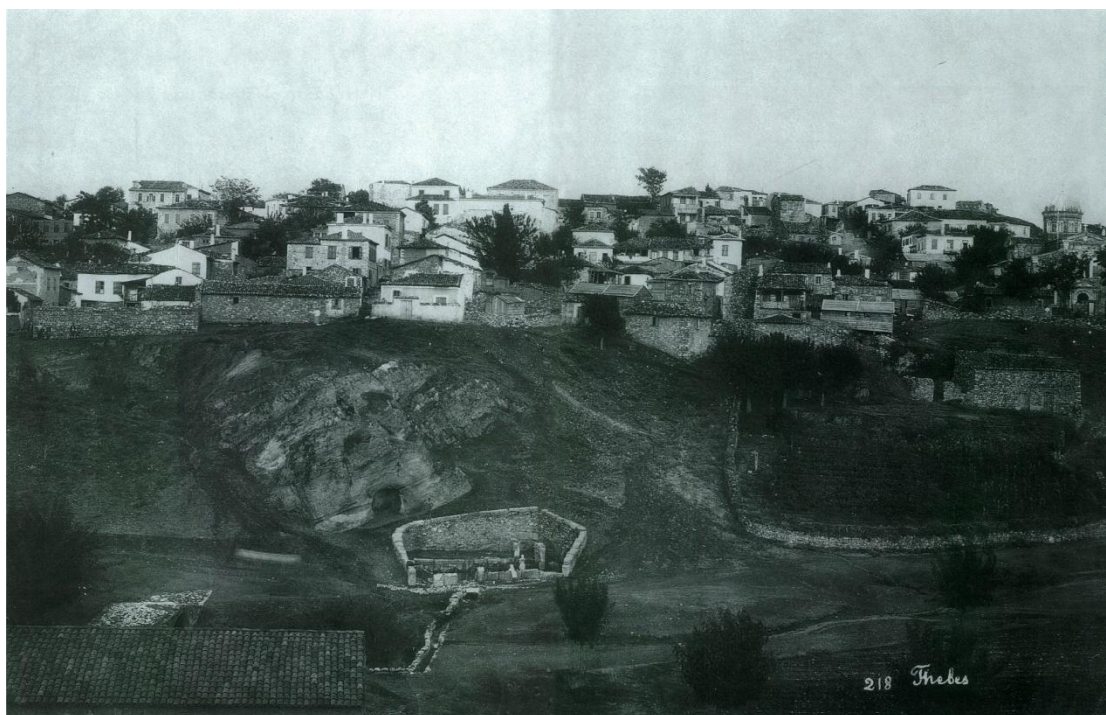
³¹ Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 49

³² Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 84

Κατά τα Βυζαντινά χρόνια, όπως μας πληροφορεί η Χαρίκλεια Κουλάκου, εκεί βρίσκονταν τα εργαστήρια των μεταξωτών, πιθανότερα βαφεία³³.

Στα νεώτερα χρόνια, στη θέση Παραπόρτι ήταν εγκατεστημένοι οι «πλυνοί», δηλαδή χώροι που πλένονταν τα χαλιά και τα σκεπάσματα. Επίσης, για πολλούς αιώνες, η Δίρκη τροφοδοτούσε κρήνες και παρείχε νερό για το πότισμα των χωραφιών.

Στις μέρες μας, στη θέση της Δίρκης υπάρχει αποχετευτικός αγωγός. Σώζεται μονάχα η κρήνη στη θέση Παραπόρτι και έχει καταστραφεί το γεφυράκι της.

εικ. 19: Σε φωτογραφία του 1890 η κρήνη της Δίρκης, σημερινό Παραπόρτι, και πίσω της η σπηλιά. Μπροστά από την κρήνη φαίνεται το αυλάκι που οδηγούσε το νερό στα χωράφια προς άρδευση και κάτω αριστερά το πέτρινο γεφυράκι που δεν σώζεται σήμερα.

---

³³ Χαρίκλεια Κουλάκου, Βυζαντινά Εργαστήρια (Βαφής;) στη Θήβα, περιοδικό Τεχνολογία – ενημερωτικό δελτίο πολιτιστικού τεχνολογικού ιδρύματος ελληνικής τράπεζας βιομηχανικής αναπτύξεως, τεύχος 4, 1991, σελ 23-24

3.3. ΤΑ ΥΔΡΑΓΩΓΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΡΗΝΕΣ ΤΗΣ ΘΗΒΑΣ

Αναφορές για τα αρχαία υδραγωγεία βρίσκουμε στις σημειώσεις του Δημήτριου Λ. Παπαδήμου στον πρώτο τόμο του βιβλίου *Τα υδραυλικά έργα παρά τοις αρχαίοις*³⁴ και πληροφορίες και σχέδια από ευρήματα στο Αρχαιολογικό Δελτίο *Τα Θηβαϊκά* από τον Αντώνιο Κεραμόπουλο³⁵. Σημαντικά είναι τα στοιχεία που παρατίθενται σε άρθρα του τοπικού τύπου, όπως επίσης και σε απομνημονεύματα επιφανών πολιτών.

Για πολλούς αιώνες οι Θηβαίοι έπιναν νερό από τις δημόσιες κρήνες των οποίων τα νερά προέρχονταν από «κιούγκια» δηλαδή πήλινους σωλήνες. Συμπληρωματικά, υπήρχαν λιγοστά μαγγανοπήγαδα που μνημονεύονται στις εφημερίδες. Όπως αναφέρει ο Αριστείδης Μπασιάκος στα απομνημονεύματά του³⁶, μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα η υδροδότηση της πόλης γινόταν αποκλειστικά από το υδραγωγείο του Ταχίου, του οποίου το νερό οδηγούταν στη μικρή δεξαμενή του Κολωνακίου και από κει με σωλήνες στους δύο κεντρικούς δρόμους Επαμεινώνδα και Πινδάρου. Επί δημαρχίας Αθανασίου Ζεγγίνη (1895-1915) κατασκευάστηκαν πολλές δημόσιες κρήνες, μεταξύ των οποίων και η Οιδιπόδεια στην πλατεία των Αγίων Θεοδώρων. Τα εύπορα νοικοκυριά μπορούσαν με κάποιο αντίτιμο να μεταφέρουν το νερό μέχρι την οικία τους, όπως όριζε ο «νεροκράτης», ο υπεύθυνος δηλαδή για την διαχείριση του νερού. Οι περισσότερες κρήνες είχαν μεγάλη πέτρινη γούρνα για το πότισμα των ζώων και το πλύσιμο των ρούχων και στεγάζονταν με πέτρινη καμάρα για την προφύλαξη από τη βροχή. Τις βρύσες του κέντρου της πόλης τις ονοματίζει όλες ο Αριστείδης Μπασιάκος στα απομνημονεύματά του και πολλές φωτογραφίες αυτών περιλαμβάνει ο Ιωάννης Λάμπρου στο βιβλίο του *Άριστον μεν Ύδωρ*.

«Τέτοιες βρύσες ήσαν, η βρύση της Αγγελικώς λίγο πιο πάνω από το μουσείο, μια άλλη ήταν η βρύση του Παπαθοδωρή απέναντι από τη σημερινή Αγροτική Τράπεζα, μια άλλη η βρύση της αστυνομίας, στη γωνία που στεγάζεται σήμερα το Πρωτοδικείο, μια άλλη στη γωνία που έχει κτιστεί σήμερα το δημαρχείο, άλλη μία στη γωνία του Στούρα, παρακάτω λιγάκι από το σημερινό Ειρηνοδικείο. Εις τον άλλον δρόμο της οδού Επαμεινώνδου μια ωραία βρύση με καμάρα ήταν στην γωνιά του Χανιού Βασιλείου Πάσπαλη, άλλη μία εις τον Άγιο Ιωάννη τον Καλοκτένη, άλλη μία μπροστά από το Φαρμακείο Χατζήνα, και τέλος άλλη μία εις την μουριά, μπροστά από τα ψαράδικα»³⁷.

Οι περισσότερες κρήνες δεν έτυχαν ιδιαίτερης φροντίδας, ειδικότερα εκείνες που ήταν της εποχής της Τουρκοκρατίας. Οι δημοτικές αρχές δεν δίσταζαν να τις γκρεμίζουν για χάρη διαφόρων έργων ανάπλασης, με αποτέλεσμα στις μέρες μας να διατηρούνται μόνο δύο, η μεταγενέστερη Οιδιπόδεια και η κρήνη της Δίρκης στη θέση Παραπόρτι.

Χαρακτηριστική είναι η αντιπαράθεση ενός πολίτη και των Δημοτικών αρχών για την καταστροφή της κρήνης του Πάσπαλη στην εφημερίδα *Θηβαϊκός Ταχυδρόμος*. Ο πολίτης στην επιστολή διαμαρτυρίας του συγκεκριμένα αναφέρει:

³⁴ Δημήτριος Λουκά Παπαδήμος, *Τα υδραυλικά έργα παρά τοις αρχαίοις*, τόμος Α', κεφάλαιον Ζ', Βοιωτία, εκδόσεις Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, Αθήναι 1974, σελ. 463-469

³⁵ Αντώνιος Κεραμόπουλος, *Θηβαϊκά*, Αρχαιολογικόν Δελτίον, τρίτος τόμος, 1917

³⁶ Αριστείδης Ευάγγελου Μπασιάκος, *Αναμνήσεις*, Θήβαι, 1979

³⁷ Αριστείδης Ευάγγελου Μπασιάκος, *Αναμνήσεις*, Θήβαι, 1979, σελ. 235

«οι κρήνες... εκτός τους γεγονότος ότι δίδουν εις την πόλιν ένα ιδιάζον χρώμα εποχής υπενθυμίζουν εις τους πάντας ότι αι Θήβαι δεν είναι πόλις άνευ ιστορίας και αξίζει να ενδιαφερθεί ο επισκέπτης»³⁸

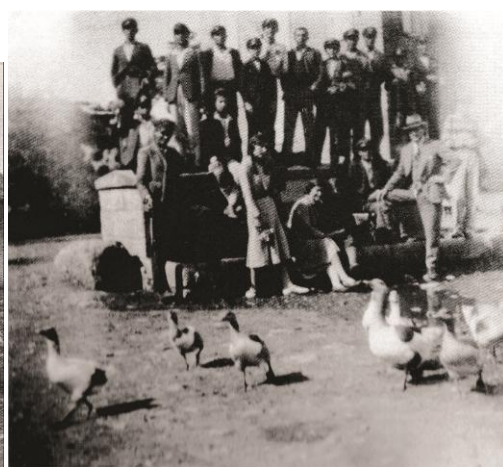
Η απάντηση εκ μέρους του Δήμου περιλάμβανε τα παρακάτω σχόλια.

«Ας μας επιστρέψει ο συμπαθής φιλόπολις επιστολογράφος να έχωμεν την γνώμην ότι μια κατάστασις ενθυμίζουσα αγάδες, πασάδες, φέσια, μιναρέδες και τσιφλίκια δεν αποτελεί «χρώμα» μια πόλεως Ελληνικής και πόλεως ως αι Θήβαι με τόσον ένδοξον ιστορίαν αλλά «μουζούραν» και στίγμα εμπρός στα πραγματικά της κειμήλια όπως τα ίχνη των αρχαίων τειχών της, του ναού του Ισμηνίου Απόλλωνα, των ανακτόρων του Κάδμου κ.λ.π.»³⁹

Ενδεικτικά παρατίθενται ορισμένες φωτογραφίες κρημών.

εικ 20: Κρήνη στο Πυρί

εικ. 21: Κρήνη στο Τάχι

εικ 22: Κρήνη στον Άγιο Λουκά

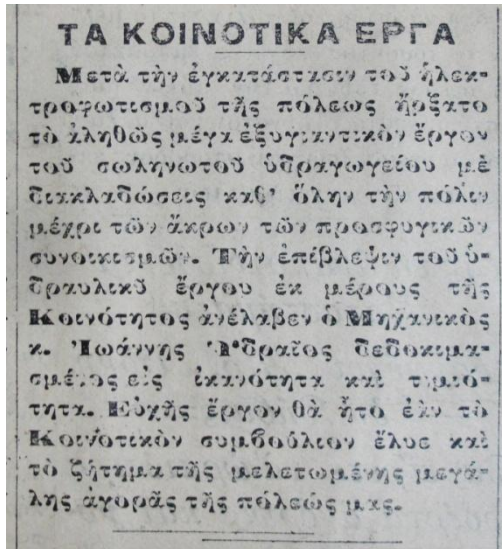

εικ. 23: Κρήνη Ζαρίφι στο Μοσχοπόδι

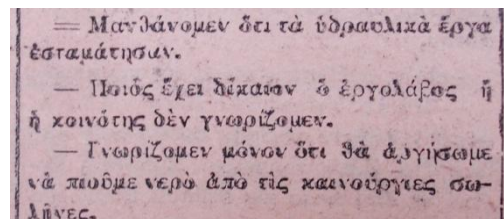
³⁸ «Έργα Βανδάλων», επιστολή Θηβαίου πολίτη στην εφημερίδα Θηβαϊκός Ταχυδρόμος, Τετάρτη 24 Σεπτεμβρίου 1930, αρ. φύλλου 95.

³⁹ Επιστολή κ. Δεμερτζή στην εφημερίδα Θηβαϊκός Ταχυδρόμος, Κυριακή 5 Οκτωβρίου 1930, αρ. φύλλου 96.

Επί δημαρχίας Γεώργιου Δαγλαρίδη, το 1928, αποφασίστηκε η αντικατάσταση των πήλινων σωλήνων με μεταλλικούς και το έργο ανέλαβε ο μηχανικός της κοινότητας Ιωάννης Υδραίος σε μελέτη του επιστήμονα υδραυλικού Α.Κ. Γεωργαλά. Τα έργα σταμάτησαν τον Οκτώβριο του 1929 εφόσον δημιουργήθηκαν οικονομικά ζητήματα για εργασίες που υπερέβαιναν τον προϋπολογισμό.

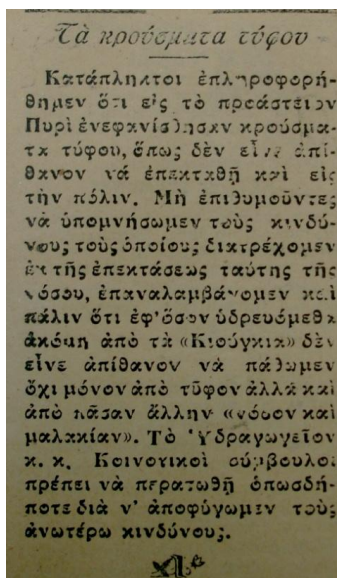

εικ 24: ενημέρωση για τα κοινοτικά έργα (16/09/1928) από τον Θηβαϊκό Ταχυδρόμο

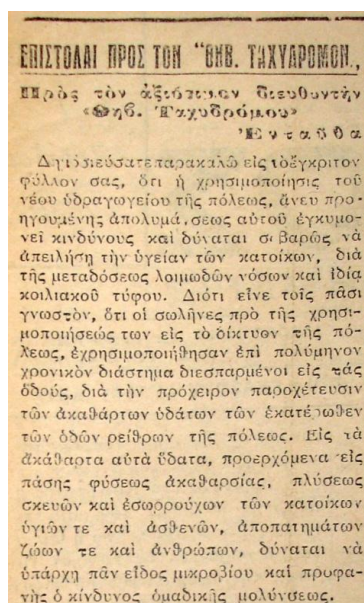

εικ. 25: ενημέρωση από τη στήλη Γεγονότα και Κρίσεις (17/04/1929) του Θηβαϊκού Ταχυδρόμου

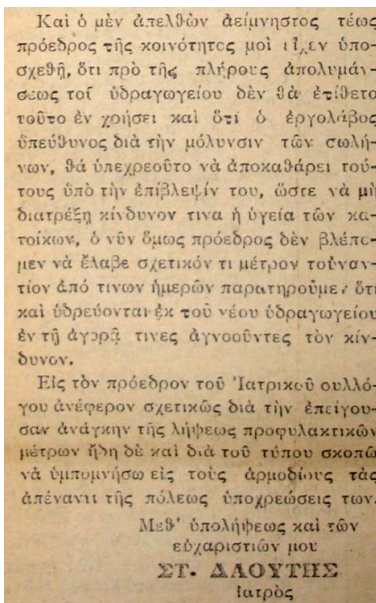
Το πρόβλημα με τα «κιούγκια», ήταν ότι έσπαζαν εύκολα, είτε από τις ρίζες των δέντρων είτε από τα διερχόμενα κάρα, γέμιζαν ακαθαρσίες και δεν εξασφάλιζαν την καθαρότητα του νερού. Στον τύπο, πολίτες και γιατροί τα κατηγορούσαν για την εμφάνιση των κρουσμάτων τύφου.

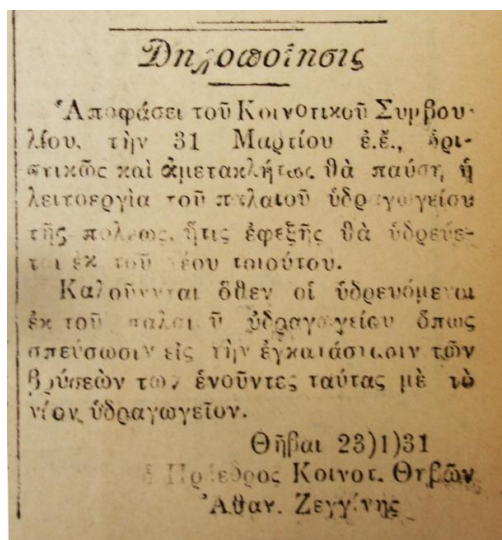
εικ. 26: αναφορά για κρούσμα τύφου στη συνοικία του Πυρίου 12/01/1930, Θηβ. Ταχυδρόμος

εικ. 27: επιστολή ιατρού Δαούτη στην εφημερίδα Θηβαϊκός Ταχυδρόμος με την οποία ζητά την απολύμανση του ανακαλυφθέντος υδραγωγείου για την αποφυγή ομαδικής μόλυνσης (01/06/1930).

Αυτά τα προβλήματα σταμάτησαν τον Απρίλιο του 1931 οπότε και διεκόπη η λειτουργία του παλιού υδραγωγείου.

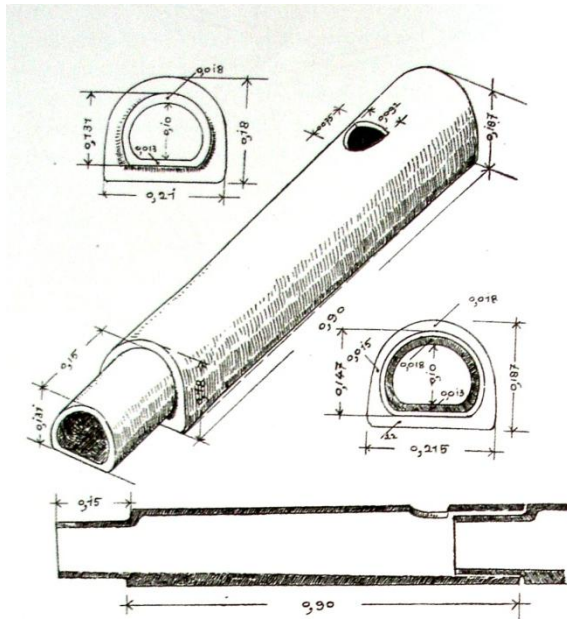
εικ 28: ανακοίνωση για τη διακοπή του παλιού υδραγωγείου (25/01/1931) από τον δήμαρχο Αθανάσιο Ζεγγίνη στον Θηβαϊκό Ταχυδρόμο.

Στο μεταξύ, ανακαλύπτονταν συνεχώς αρχαία υδραγωγεία τα οποία μάλιστα μετέφεραν άφθονο νερό και με τη συντήρηση και τον καθαρισμό τους ήταν αξιοποιήσιμα για την ύδρευση και άρδευση της πόλης. Στη γεωργοοικονομική μελέτη που εκδόθηκε από την Αγροτική Τράπεζα το 1939 των συγγραφέων Νικολάου και Δημοσθένη Αναγνωστόπουλου καταγράφονται επτά συνολικά δημοτικά υδραγωγεία⁴⁰.

1. Το υδραγωγείο του Ταχίου. Η αρχαία του στοά είχε εξερευνηθεί σε μήκος 3.000m και η παροχή του έφτανε τα 2800m³/24h. Τα νερά του οδηγούνταν στη Δημοτική Δεξαμενή μετά τη διακοπή λειτουργίας του παλιού Δημοτικού Υδραγωγείου. Το 1935 έγιναν εργασίες εκσκαφής της στοάς και πολλαπλασιάστηκαν τα ύδατα, τα οποία με «τσιμεντένια αύλακα» έφταναν ως τους βόρειους και βορειανατολικούς αγρούς. Το βάθος της στοάς ήταν 17-25 μέτρα και ανά 20 μέτρα υπήρχε «μπατζάς» - οπή για τον καθαρισμό της στοάς.
2. Το υδραγωγείο των Αγίων Θεοδώρων – Καστελλίων. Έχει στοά που είχε εξερευνηθεί σε μήκος 1000 μέτρων και βρίσκεται σε βάθος 20 μέτρων. Η παροχή του ήταν μικρή (675m³/24h) και συνδυαζόταν με αυτή του Υδραγωγείου της Αγίας Φωτεινής. Στο έδαφος ανά 20 μέτρα υπήρχε «μπατζάς».
3. Το υδραγωγείο της Αγίας Φωτεινής. Είχε εξερευνημένη στοά 800 μέτρων μήκους και ήταν μικρής παροχής (200m³/24h). Συνδυαζόταν με το νερό των Καστελλίων.
4. Το υδραγωγείο της Αγίας Τριάδας. Είχε εξερευνημένη στοά μήκους 400 μέτρων και είχε δωριθεί στο Δήμο από ιδιώτη που είχε κρατήσει για τον εαυτό του μία ώρα την εβδομάδα για να ποτίζει τα χωράφια του ή να το νοικιάζει. Η παροχή του ήταν λιγοστή.
5. Το Δημοτικό Υδραγωγείο - Δεξαμενή. Χρησιμοποιούταν μέχρι το 1934 για την ύδρευση της πόλης. Το υπερχειλίζον νερό της δεξαμενής χρησιμοποιούταν για την άρδευση των χωραφιών.

⁴⁰ Ιωάννης Λάμπρου, *Αριστον μεν ύδωρ – Το χρονικό της ύδρευσης των Θηβών*, εκδόσεις Μπατσιούλας, Αθήνα 2009, σελ 44-59

6. Το υδραγωγείο της Χρυσορράας. Υπήρχε μέχρι το 1934. Είχε δωριθεί στο Δήμο για 75 ώρες εβδομαδιαίως.
7. Το υδραγωγείο του Πυρίου (Χλέβινον). Υπήρχε μέχρι το 1933.

εικ. 29: Σχέδιο πήλινου αγωγού, χρονολογημένου στα πρώτα χρόνια της ζωής της Καδμείας, του Αντώνιου Κεραμόπουλου που βρέθηκε στις ανασκαφές στη δυτική πλευρά της Κοίλης οδού, νοτιοδυτικά του Αγίου Νικολάου. Δημοσιευμένο στο Αρχαιολογικόν Δελτίον *Τα Βοιωτικά* το 1911.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τμήμα της ποσότητας των νερών των υδραγωγείων ανοικιάζονταν από τον Δήμο στους κατοίκους για το πότισμα των χωραφιών τους.

Το 1936, με το νερό του υδραγωγείου του Ταχίου ποτίζονταν 252 στρέμματα την εβδομάδα, με των Αγίων Θεοδώρων 118 στρέμματα, ενισχυόμενο με άλλα φρεάτια ύδατα και με της Αγίας Φωτεινής, μετά την συγκέντρωση του σε δεξαμενή, 37 στρέμματα. Το υδραγωγείο της Αγίας Τριάδας είχε πολύ χαμηλή παροχή και επειδή το νερό διέσχιζε δύο χιλιόμετρα για να φτάσει στα χωράφια απορροφούταν από τη γη. Το νοίκιαζαν μόνο οι αγρότες που είχαν κτήματα κοντά στο αυλάκι⁴¹.

Σήμερα η ύδρευση της Θήβας είναι αρμοδιότητα της Δ.Ε.Υ.Α.Θ.. Οι πηγές υδροδότησης είναι έξι γεωτρήσεις και οι αγωγοί μεταφοράς του νερού είναι κατασκευασμένοι από πολυαιθυλένιο. Από το 2006 η υδροδότηση καλύπτεται και μέσω της Ε.Υ.Δ.Α.Π. από το κανάλι του Μόρνου, με την κατασκευή διυλιστηρίου στην περιοχή του Κ.Π.Ε. Μόρνου, λόγω εντοπισμού εξασθενούς χρωμίου με το πρόβλημα της μόλυνσης του Ασωπού ποταμού.⁴²

3.3.1. ΟΙ «ΔΟΥΛΕΙΟΥΧΟΙ»

Εκτός από τον Δήμο, ιδιοκτησία επί των υδάτων κατείχαν για πολλά χρόνια και οι «δουλειούχοι». Με τον όρο αυτό αποκαλούνταν όσοι «ιδιοκτήτες» με συμβόλαια που περνούσαν από γενιά σε γενιά διατεινόταν πως τους ανήκουν διάφορες πηγές και υδραγωγεία. Τα νερά μπορούσαν να τα χρησιμοποιούν οι ίδιοι ή να τα νοικιάζουν.

⁴¹ Ο.π., σελ 54, 56

⁴² Ο.π., σελ 84.

Ο Νικόλαος και ο Δημοσθένης Αναγνωστόπουλος στην μελέτη τους καταγράφουν τα ύδατα των «δουλειούχων»⁴³.

1. Το υδραγωγείο του Ισμηνού ή Αγιάννη. Η στοά του είχε εξερευνηθεί σε βάθος 1.000 μέτρα και ήταν σχεδόν παράλληλη με αυτή της Αγίας Φωτεινής. Κατά τη διαδρομή του έδινε κίνηση σε 11 υδρόμυλους και πότιζε 1210 στρέμματα την εβδομάδα. Οι «ιδιοκτήτες» του ήταν 40 στον αριθμό.
2. Το υδραγωγείο του Πυρίου. Είχε στοά εξερευνημένη σε μήκος 1,5 χιλιομέτρου. Τα νερά συγκεντρώνονταν σε δεξαμενή και έρρεαν από δεκατετράκρουνη κρήνη. Από εκεί υδρευόταν η συνοικία, ποτίζονταν τα ζώα, έπλεναν οι γυναίκες τα ρούχα τους και αρδεύονταν τα κτήματα 17 «ιδιοκτητών».
3. Η βρύση των Αγίων Θεοδώρων. Το νερό της ερχόταν από στοά 800 μέτρων και ανήκε σε 11 «δουλειούχους».
4. Η πηγή του Μοσχοποδίου. Ανήκε σε 5 «δουλειούχους».

Ο δήμαρχος Άγγελος Αγγελίδης, το 1952, λόγω σοβαρής λειψυδρίας στην πόλη, ξεκίνησε δικαστικούς αγώνες σε βάρος των «δουλειούχων» απαιτώντας ιδιοκτησία επί των υδάτων του Αγιάννη. Με απόφαση του Ειρηνοδικείου Θηβών, στις 22 Δεκεμβρίου 1952, η δίκη έληξε δια συμβιβασμού ορίζοντας τις δύο πλευρές συνιδιοκτήτες. Ο μεν Δήμος κατείχε πλέον ποσοστό 30%, οι δε «δουλειούχοι» 70%. Με αυτόν τον τρόπο εξασφαλίστηκαν 2.500m³ νερού ανά εικοσιτετράωρο ενώ εξοικονομούνταν κονδύλια 80 εκατομμυρίων δραχμών ετησίως που χρειαζόνταν για την πρόχειρη εξεύρεση φρεατίων υδάτων, τα οποία μάλιστα ήταν και επιβλαβή για την υγεία των κατοίκων⁴⁴.

**ΕΞΕΔΙΚΑΣΘΗ ΠΡΟΧΘΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟΥ ΜΑΣ
Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΚΗ ΔΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ ΤΟΥ "ΑΗΓΙΑΝΝΗ",**

<p>Τήν 17-1-1952 έξεδικάσθη εις τὸ Πρωτοδικεῖον μας κατ' ἔφεσιν ἡ μεταξὺ τοῦ Δήμου Θηβαίων καὶ τῶν δουλειούχων «Ἀηγιάννη» ὕφισταμένη διένεξι, περὶ τοῦ ὑδατίνου ρεύματος «Ἀηγιάννη».</p> <p>Ἡ δίκη, λόγῳ τῆς σπουδαιότητός της παρηκολουθήθη ὑπὸ μεγάλου ἀριθμοῦ συμπολιτῶν καὶ ξένων ἀκροατῶν, πληρωσάντων ἀσφυκτικῶς τὴν αἴθουσαν τοῦ ἀκροατηρίου καὶ τοὺς διαδρόμους.</p> <p>Τὸ Δικαστήριον ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ κ. Νικ.</p>	<p>Σταρόγιαννη Προέδρου, Σωτ. Καραθανάση καὶ Σωτ. Λιβανοῦ.</p> <p>Τὸν Δήμον ἐξεπροσώπησαν οἱ δικηγόροι κ.κ. Παντελῆς Σκένδρος, Σπύρος Κρουσταλάνης, Ἀριστ. Ἀγγελίδης καὶ Ι. Καλκάνης, οἱ ὁποῖοι ἀνέπτυξαν διὰ μακρῶν τὰς ἀπόψεις τοῦ Δήμου, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας τὸ ὑδραγωγεῖον «Ἀηγιάννη» εἶναι Δημόκιον καὶ ὡς τοιοῦτον ἀνεπίδεκτον κτήσεως ἰδιωτικῶν δικαίων παρ' οἷουδὴποτε προσώπου.</p> <p>Τοὺς ἐκκαλοῦντας δουλειούχους «Ἀηγιάννη»</p>	<p>ἐξεπροσώπησαν οἱ Δικηγόροι κ.κ. Ἰωάν. Κτιστάκης, Νικόλαος Σκένδρος, Βασ. Δελβενაკιώτης, Ἀθαν. Μπασιδάκος καὶ ὁ ὑφηγητὴς τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν κ. Γεώργ. Κουσουλάκος.</p> <p>Τέλος, τοὺς ἐκκαλοῦντας μιλωθροῦς Θηβῶν ἐξεπροσώπησεν ὁ δικηγόρος κ. Ἀπόστ. Μπρούμας.</p> <p>Ἀπαντες οἱ ἀνωτέρω δικηγόροι ἀνέλυσαν διὰ μακρῶν τὰς ἀπόψεις τῶν πελατῶν των, ὑποστηρίζαντες, ὅτι ἐφ' ὅσον ἀπὸ ἀμνημονεῦτου χρόνου</p>	<p>ποιοῦνται οἱ πελάται των ἀποκλειστικῶς χρῆσιν τῶν υδάτων τούτων ἀπαρδέκτως ὁ Δήμος Θηβαίων προβάλλει οἰαδήποτε δικαίωματα, διότι ἀπὸ πλείστων ἤδη αἰῶνων ἔπαυσεν ἡ Δημόκιος χρῆσις τοῦ ὑδραγωγείου τούτου, τὸ ὁποῖον κατέστη, κατὰ τὰς ἀπόψεις των, ἔκτοτε ἰδιωτικὴ περιουσία.</p> <p>Ἡ ἀπόφασις τοῦ Δικαστηρίου δὲν προβλέπεται ὅτι θὰ ἐκδοθῇ συντόμως.</p>
--	---	--	---

εικ. 30: ἄρθρο για τη δίκη της διεκδίκησης των υδάτων των «δουλειούχων» από τον Δήμο, Βοιωτικά Νέα, 28/01/1952

⁴³ Ιωάννης Λάμπρου, *Αριστον μεν ὕδωρ – Το χρονικό της ὑδρευσης των Θηβῶν*, εκδόσεις Μπατσιούλας, Αθήνα 2009, σελ 58,59

⁴⁴ ο.π., σελ. 70, 72, ανακοίνωση δημάρχου Ἀγγελου Αγγελίδη

3.3.2. Η ΟΙΔΙΠΟΔΕΙΑ ΚΡΗΝΗ

Η Οιδιπόδεια κρήνη πήρε το όνομά της από το μύθο σύμφωνα με τον οποίο σε αυτήν την τοποθεσία ξέπλυνε τα χέρια του ο Οιδίποδας από το αίμα του φόνου του πατέρα του Λαίου. Στο ίδιο σημείο βρισκόταν και ο τάφος του Έκτορα, του γιου του Πριάμου, αφού οι Θηβαίοι μετέφεραν τα κόκκαλά του στην πόλη από το Ίλιο μετά από σχετικό χρησμό για την ευημερία του τόπου. Πληροφορίες για την ακριβή θέση της πηγής της κρήνης δεν έχουμε. Όμως την εποχή του Πausanias ήταν γνωστή, καθώς όπως σημειώνει, δίπλα της βρισκόταν ο τάφος του Ασφόδικου⁴⁵.

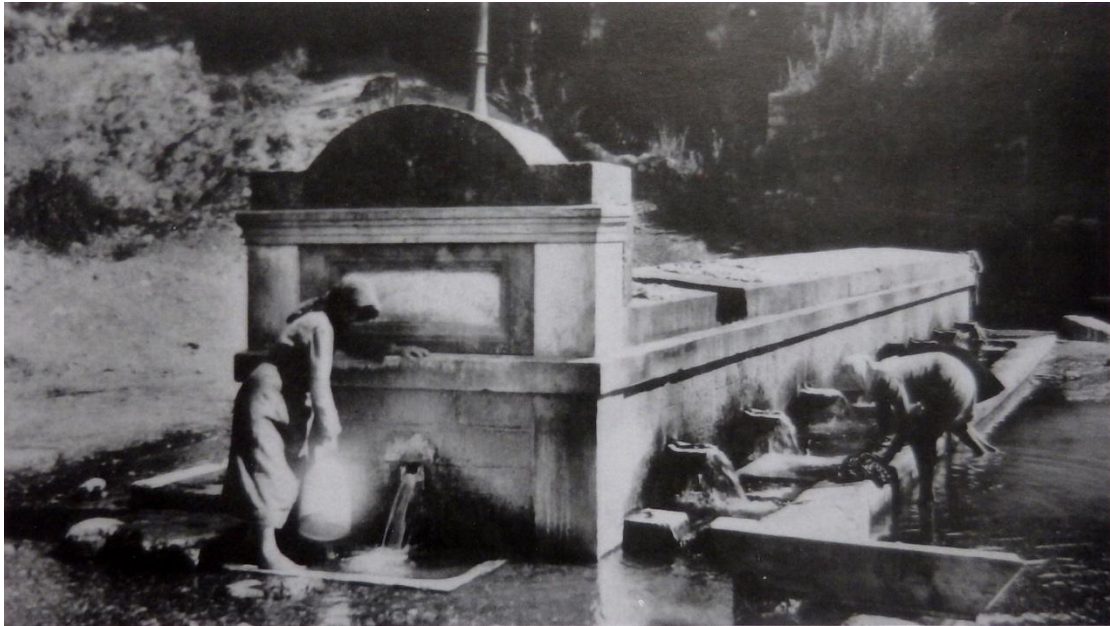
εικ. 31: Απεικόνιση της παλαιάς Οιδιπόδειας κρήνης από τον James Skene ανάμεσα στα έτη 1838-1845

Ο Νικόλαος Αναγνωστόπουλος για την κρήνη μας πληροφορεί ότι με το νερό της ποτίζονταν τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα 60 στρέμματα που ανήκαν σε 11 «δουλειούχους»⁴⁶. Ένα μέρος του νερού της κρήνης κινούσε και τον νερόμυλο του Βυλλιώτη. Το νερό της σταμάτησε να ρέει τη δεκαετία του 1970, όταν χρησιμοποιήθηκε για το υπόγειο δίκτυο ύδρευσης της συνοικίας των Αγίων Θεοδώρων.

Η σημερινή κρηνική κατασκευή είναι νεώτερο έργο του 1902 που υλοποιήθηκε επί δημαρχίας Αθανασίου Ζεγγίνη, όπως μας πληροφορεί και η επιγραφή της.

⁴⁵ Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Πausanias Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 118-121

⁴⁶ Ιωάννης Λάμπρου, *Αριστον μεν ύδωρ – Το χρονικό της ύδρευσης των Θηβών*, εκδόσεις Μπατσιούλας, Αθήνα 2009, σελ 58

εικ. 32: Φωτογραφία της Οιδιπόδειας κρήνης (1905;)

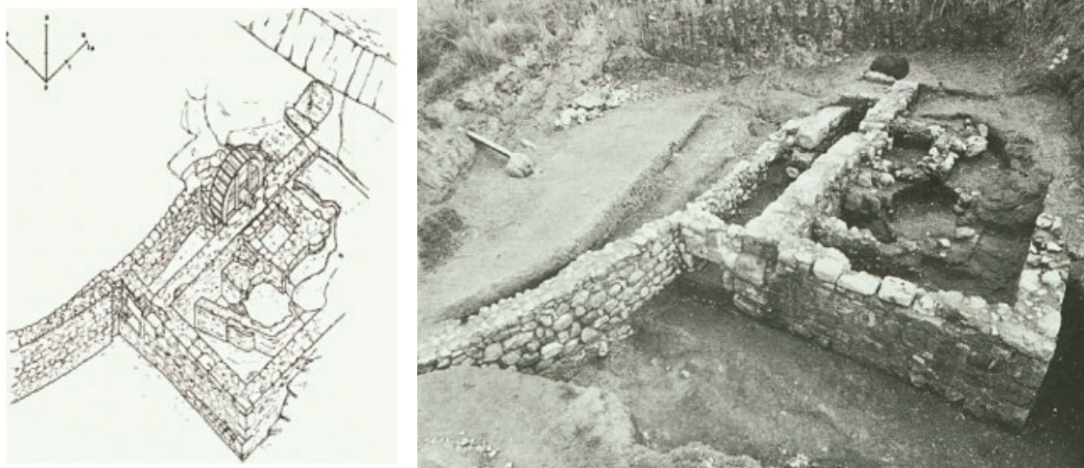
3.4. ΔΙΚΤΥΟ ΥΔΡΟΜΥΛΩΝ ΙΣΜΗΝΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ

Στο πέρασμα των αιώνων έχει μείνει γνωστό πως στην ανατολική πλευρά της Καδμείας υπήρχε ένα δίκτυο από υδρόμυλους που κινούνταν από τα νερά των πηγών του Ισμηνού ποταμού. Η ιστορική αναδρομή για την αναζήτηση της χρονικής αφετηρίας λειτουργίας αυτού του δικτύου δεν είναι εύκολη υπόθεση και στηρίζεται κυρίως στις ανασκαφές και έρευνες των αρχαιολόγων.

Η Χαρίκλεια Κοιλιάκου στο άρθρο της *Ένας βυζαντινός υδρόμυλος στη Θήβα*, μας ενημερώνει πως ο παλαιότερος γνωστός νερόμυλος του Ισμηνού ποταμού, ανασκάφηκε από την 1^η εφορεία βυζαντινών αρχαιοτήτων και βρίσκεται στη θέση ταμπούρι Ρούκη. Το είδος της τοιχοποιίας και τα νομίσματα που βρέθηκαν επί τόπου, ανάγουν τη λειτουργία του στο τέλος του 9^{ου} με αρχές 10^{ου} αιώνα⁴⁷. Να σημειωθεί πως τον 9ο αιώνα η Θήβα ορίστηκε πρωτεύουσα του Θέματος της Ελλάδας, ήταν πολυπληθής και πλούσια. Αυτό μαρτυρείται από την ανέγερση σημαντικών μνημείων όπως του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου το 871/2 αλλά και από την συνεχή αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας⁴⁸.

⁴⁷ Χαρίκλεια Κοιλιάκου, Ένας Βυζαντινός Υδρόμυλος στη Θήβα, περιοδικό Τεχνολογία – ενημερωτικό δελτίο πολιτιστικού τεχνολογικού ιδρύματος ελληνικής τράπεζας βιομηχανικής αναπτύξεως, τεύχος 9, 1999, σελ 57-59

⁴⁸ Μίνα Γαλάνη – Κρίκου, Θήβα 6ος-15ος αιώνας - η νομισματική μαρτυρία από το Πολιτιστικό Κέντρο, ανακοίνωση στο Γ' Διεθνές Συνέδριο Βοιωτικών Μελετών, Θήβα, 4-8 Σεπτεμβρίου 1996

εικ. 33,34: Αξονομετρικό της Βιβής Μελισσού και φωτογραφία του βυζαντινού νερόμυλου από νοτιοδυτικά

Σε γραπτές πηγές, η παλαιότερη αναφορά σε νερόμυλο, στον Υδρόμυλο Κορυφάλτη⁴⁹ εν προκειμένω, γίνεται στο Κτηματολόγιο των Θηβών, ένα φορολογικό κατάστιχο που διασώζεται αποσπασματικά και ανάγεται στο δεύτερο μισό του 11^{ου} αιώνα⁵⁰. Για την εποχή αυτή γνωρίζουμε πως η Θήβα παρουσιάζει δημογραφική ανάκαμψη, γίνεται έδρα διαμονής ισχυρών γαιοκτημόνων και οι κύριες πλουτοπαραγωγικές πηγές της είναι η υφαντουργία μεταξωτών, η γεωργία και η κτηνοτροφία. Η Θήβα είναι πλέον πόλη με νέα φυσιογνωμία, στην οποία πραγματοποιούνται νομισματικές εμπορικές συναλλαγές⁵¹.

Η επόμενη γραπτή μαρτυρία για τους νερόμυλους προέρχεται από τα φορολογικά κατάστιχα (tahrir defterleri) του 16^{ου} αιώνα που μετέφρασε ο Machiel Kiel. Από αυτά παίρνουμε πληροφορίες για την αγροτική οικονομία της περιόδου. Συγκεκριμένα, γνωρίζουμε στοιχεία για τα έτη 1506, 1540 και 1570 των οικισμών Θήβας, Λειβαδιάς, Χάρμενας, Παναγίας, Γκινσοσάτιου και Μπαρτζίου. Για τα χωριά αυτά γνωρίζουμε ότι καλλιεργούσαν αρκετό σιτάρι (σίγουρα σε επίπεδα πάνω από αυτά της στοιχειώδους συντήρησης) ώστε να είναι σε θέση να πουλήσουν (ανά οικία) ετησίως περίπου 2.000-3.000 κιλά κριθάρι και σιτάρι στην αγορά⁵².

Για τους νερόμυλους του Ισμηνού που άλεθαν τα παραγόμενα δημητριακά γνωρίζουμε ότι το 1505 λειτουργούσαν δεκαεπτά, το 1540 είκοσι δύο και το 1570 τριάντα ένας. Από αυτούς, οι είκοσι είχαν νεροτριβές για την επεξεργασία των μάλλινων υφασμάτων. Οι νεροτριβές φορολογούνταν δεκαπέντε ακσέδες ετησίως και οι μύλοι ογδόντα ακσέδες⁵³.

⁴⁹ Δεν έχει εντοπιστεί η θέση του.

⁵⁰ N. Svoronos, Recherches sur le cadastre byzantine et la fiscalite aux XI et XII siecles: le cadastre de Thebes, BCH83 1959, σελ. 1-145

Ή πληροφορίες από την ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια του Μείζονος Ελληνισμού στο link:

http://kassiani.fhw.gr/boeotia/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaId=12762#chapter_0

⁵¹ Μίνα Γαλάνη – Κρίκου, *Θήβα 6ος-15ος αιώνας - η νομισματική μαρτυρία από το Πολιτιστικό Κέντρο*, ανακοίνωση στο Γ' Διεθνές Συνέδριο Βοιωτικών Μελετών, Θήβα, 4-8 Σεπτεμβρίου 1996

⁵² πληροφορίες από την ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια του Μείζονος Ελληνισμού στο link:

<http://kassiani.fhw.gr/boeotia/Forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaId=14524#>

⁵³ Φ. Καλαιντζάκης, *Ο Οθωμανικός καζάς των Θηβών στο α' τέταρτο του 16^{ου} αιώνα*, διπλωματική εργασία, Αθήνα 1997

Μεταγενέστερες πληροφορίες αντλούμε από τους περιηγητές που επισκέφτηκαν την Θήβα τον 18^ο και 19^ο αιώνα.

Ο Sir John Hobhouse (1786 –1869) αναφέρει για τον Ισμηνό ότι όταν τον επισκέφτηκε μεταξύ 1809-1810, το ρεύμα του έχει μειωθεί πολύ, διότι ένα μέρος των νερών του μεταφερόταν σε τεχνητό κανάλι, προκειμένου να περιστρέφει έναν νερόμυλο που βρισκόταν εκατό βήματα κάτω από την πηγή⁵⁴. Ο ίδιος διέσχισε τον ποταμό και όπως περιγράφει δεν βράχηκε πάνω από τους αστραγάλους⁵⁵.

Ο Sir William Gell (1777-1836) επισκέφτηκε τη Θήβα κάπου ανάμεσα στο 1801-1810, οπότε όπως λέει η πόλη είχε πληθυσμό περίπου πενήντα χιλιάδες ψυχές. Πλησίασε τον Ισμηνό από δυτικά, αφού είχε συναντήσει τον φράγκικο πύργο, και είδε μπροστά του το χωριό των Αγίων Θεοδώρων, έναν νερόμυλο⁵⁶ και δίπλα του μια δωδεκάκρουνη κρήνη. Όπως εξηγεί, ο Ισμηνός είχε ελάχιστα νερά γιατί όλα διοχετεύονταν σε δημόσιες κρήνες⁵⁷.

Ο Thomas Smart Hughes (1786–1847) που επισκέφτηκε τη Θήβα μεταξύ 1812-1815 χαρακτηρίζει την πεδιάδα της γόνιμη, λόγω των πολλών πηγών και ρεμάτων που την ποτίζουν. Για τον Ισμηνό λέει ότι κινεί μια σειρά από διαδοχικούς νερόμυλους⁵⁸.

Σύμφωνα με την Χαρίκλεια Κουλάκου⁵⁹ αναφορές σε νερόμυλους κάνει επίσης ο James Caulfeild, 1st Earl of Charlemont (1728-1799) που επισκέφτηκε τη Θήβα το 1749⁶⁰.

Για το πρόσφατο παρελθόν του δικτύου των νερόμυλων (20^ο αιώνας) και τον Ισμηνό ποταμό, πληροφορούμαστε κυρίως από βιβλία και λευκώματα Βοιωτών συγγραφέων. Ειδικότερα, ο ιστοριοδίφης Βασίλειος Βασιλείου έχει καταγράψει όλους τους νερόμυλους και τα βυρσοδεψεία που θυμάται κατά σειρά, από τις πηγές πάνω από τον Όσιο Λουκά ως τις σιδηροδρομικές γραμμές. Πολλά από αυτά τα κτίρια δεν υπάρχουν στις μέρες μας.

---

⁵⁴ Σε αυτήν την θέση βρισκόταν μέχρι πρόσφατα ο μύλος του Κολιγιάννη.

⁵⁵ Hohn Cam Hobhouse, *Travels in Albania and Other Provinces of Turkey in 1809 and 1810*, Volume I, London 1813

“The stream of the river has been much diminished, by the means taken to make part of its waters flow in an artificial channel, for the sake of turning an overshot-mill about a hundred paces below the fountain. We stepped across it with ease, and, had we walked through it, should not have been wet above the ankles.”

⁵⁶ Σε αυτήν την θέση βρίσκεται σήμερα σε ερειπιώδη κατάσταση ο μύλος του Βυλλιώτη.

⁵⁷ Sir William Gell, *The itinerary of Greece containing one hundred routes in Attica, Beoetia, Phocis, Locris and Thessaly*, London 1819

“Cross a road and enter the wide bed of a torrent, the Ismenus, from which the supply of several fountains is taken, so as to leave the river without water. The mounts r. and l. seem to be composed of vaults and ruins. The city extended over this elevation. A mill r. Village of Agios Theodoros, and a fountain of twelve pipes, r. These are all supplied by Ismenus.”

⁵⁸ Thomas Smart Hughes, *Travels in Sicily, Greece and Albania*, volume 1, London 1830

“ We entered the city by a road which passes near a deep transparent fountain, probably the source of Ismenus, which flows directly into a picturesque ravine on the right, and turns in succession of overshot mills.”

⁵⁹ Χαρίκλεια Κουλάκου, Ένας Βυζαντινός Υδρόμυλος στη Θήβα, περιοδικό Τεχνολογία – ενημερωτικό δελτίο πολιτιστικού τεχνολογικού ιδρύματος ελληνικής τράπεζας βιομηχανικής αναπτύξεως, τεύχος 9, 1999, σελ 57-59

⁶⁰ Stanford - Finopoulos, *The travels of Lord Charlemont in Greece and Turkey 1749 from his own unpublished journals*, 1984

1. Υδρόμυλος Κολιγιάννη
2. Υδρόμυλος Κανάρια
3. Βυρσοδεψείο Σιορμήτρου
4. Βυρσοδεψείο Γκέλη
5. Υδρόμυλος Σύρου

εικ. 35, 36: φωτογραφίες του νερόμυλου Σύρου, αρχείο Στέφανος Νομικός, 5 Ιουνίου 1993

6. Υδρόμυλος Κοφίνη

εικ. 37, 38: φωτογραφίες του νερόμυλου Κοφίνη, αρχείο Στέφανος Νομικός, 5 Ιουνίου 1993

7. Υδρόμυλος Κοροπούλη
8. Υδρόμυλος Κοροπούλη – Ζωγράφου (Κόκκινος Μύλος)

εικ. 39, 40: φωτογραφίες του νερόμυλου Κοροπούλη-Ζωγράφου, αρχείο Στέφανος Νομικός, 5 Ιουνίου 1993

εικ. 41: Υδρόμυλος Κοφήνη και Κοροπούλη-Ζωγράφου

9. Υδρόμυλος Καραμπιτσάκου

εικ. 42: φωτογραφία του νερόμυλου Καραμπιτσάκου, αρχείο Στέφανος Νομικός, 5 Ιουνίου 1993, δεν σώζεται

10. Υδρόμυλος Δρόλια

11. Υδρόμυλος Βυλλιώτη

εικ. 43, 44: φωτογραφίες του νερόμυλου Βυλλιώτη, προσωπικό αρχείο, 2015

12. Υδρόμυλος Βυλλιώτη (Πολυγύρας)

εικ. 45, 46: φωτογραφίες του νερόμυλου Βυλλιώτη (Πολυγύρας), προσωπικό αρχείο, 2015

13. Υδρόμυλος Καραμαγκιώλη

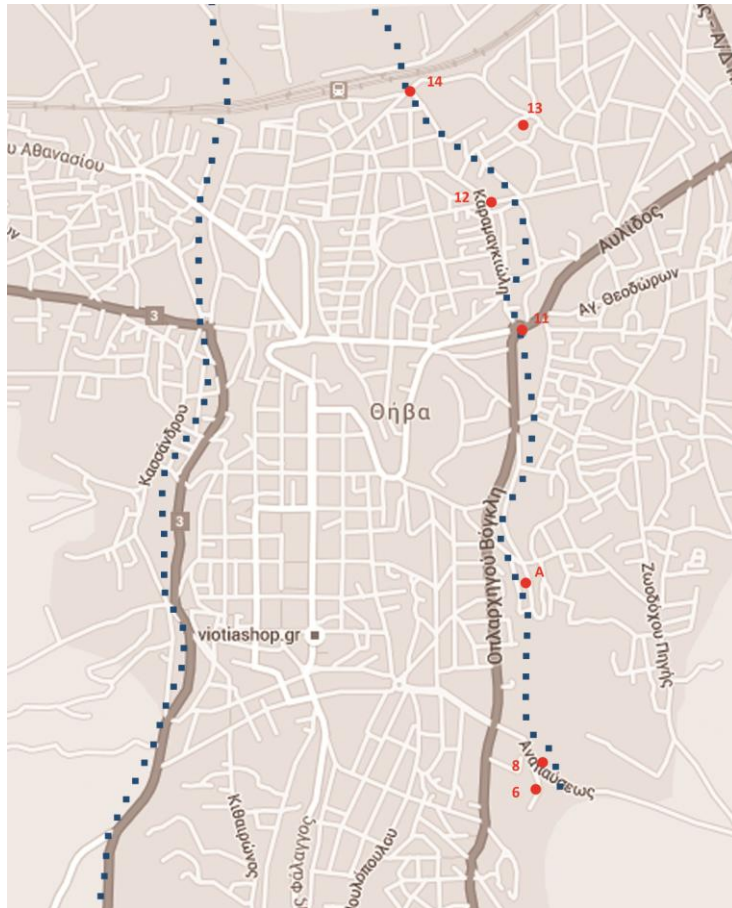
εικ. 47, 48: φωτογραφία του νερόμυλου Καραμαγκιώλη και του τοίχου με το αυλάκι που μετέφερε το νερό, προσωπικό αρχείο, 2015

14. Υδρόμυλος Δελβεναικιώτη

εικ. 49: φωτογραφία του νερόμυλου Δελβεναικιώτη, προσωπικό αρχείο, 2015

εικ. 50: φωτογραφία του νερόμυλου Δελβεναικιώτη, αρχείο Στέφανος Νομικός, 5 Ιουνίου 1993

εικ. 51: χάρτης με την ενδεικτική ροή των ποταμών Ισημνού και Δίρκης και σημείωση των εντοπισμένων νερόμυλων. Στη θέση Α (ταμπούρι Ρούκη) ανασκάφηκε ο νερόμυλος του 9^{ου} αιώνα.

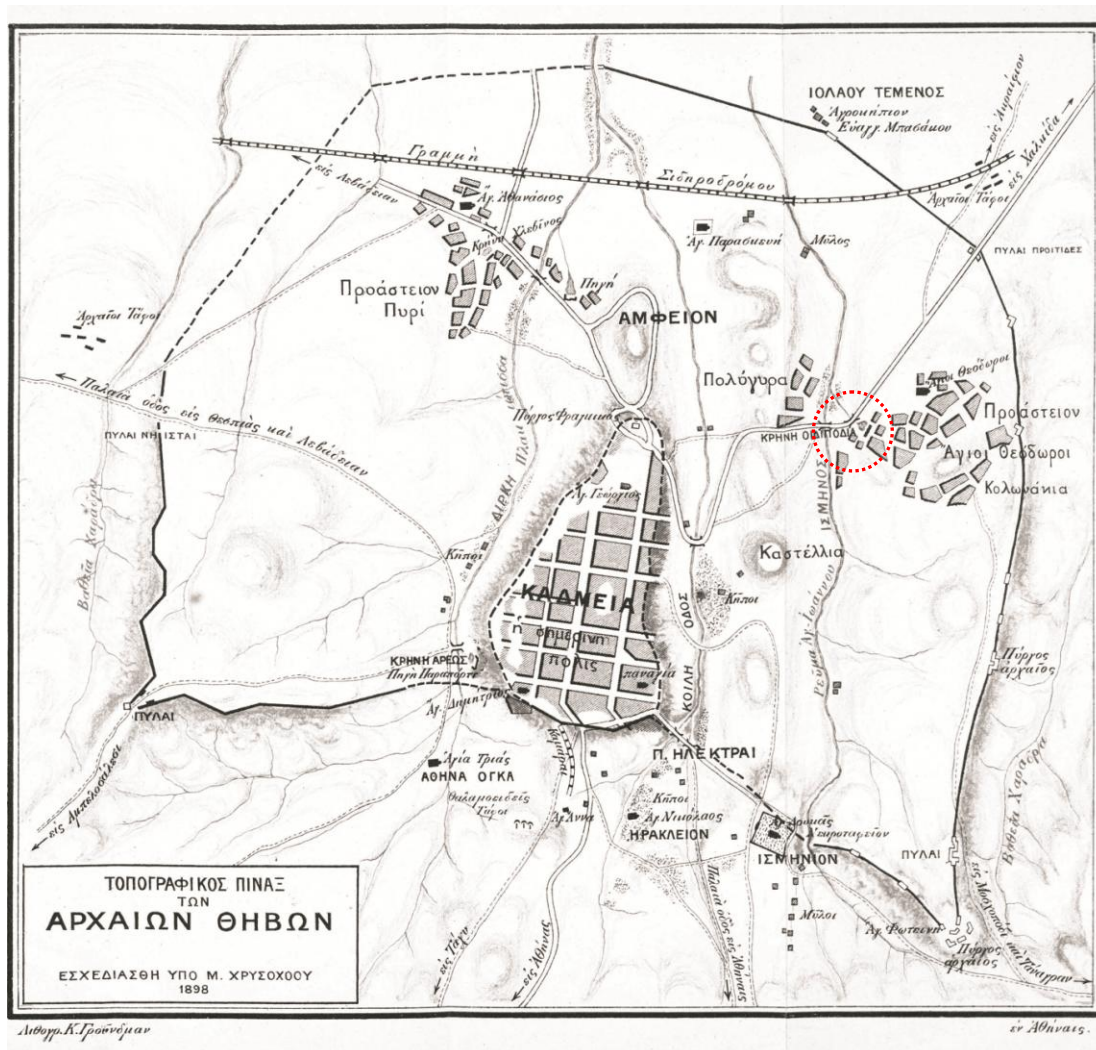
Η λειτουργία των νερόμυλων άρχισε να ακολουθεί φθίνουσα πορεία καθώς στέρευαν τα νερά του ποταμού. Φυσικά αρκετοί στράφηκαν στη χρήση του ηλεκτρικού ρεύματος. Στον τύπο της εποχής, βρίσκουμε αρκετές αγγελίες για πωλήσεις μύλων. Ένας ακόμη λόγος που οδήγησε στην παρακμή τους ήταν η εμφάνιση των μεταλλικών κυλινδρόμυλων, ιδιαίτερα ανταγωνιστικών ως προς το χρόνο και την ευκολία άλεσης.

Σήμερα, στη Θήβα εξακολουθούν να λειτουργούν ο μύλος του Κοφίνη και ο μύλος του Δελβενაკιώτη.

4. Ο ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ ΚΑΙ Η ΑΠΟΘΗΚΗ ΒΥΛΛΙΩΤΗ

4.1. Τοποθεσία

Ο νερόμυλος και η αποθήκη Βυλλιώτη, βρίσκονται στην πλατεία της συνοικίας των Αγίων Θεοδώρων της Θήβας ἡ δηλαδή, βορειοανατολικά της αρχαίας Καδμείας. Η συνοικία έχει πάρει το όνομα της από τον ναό των Αγίων Θεοδώρων που βρίσκεται λίγο ψηλότερα από την πλατεία.

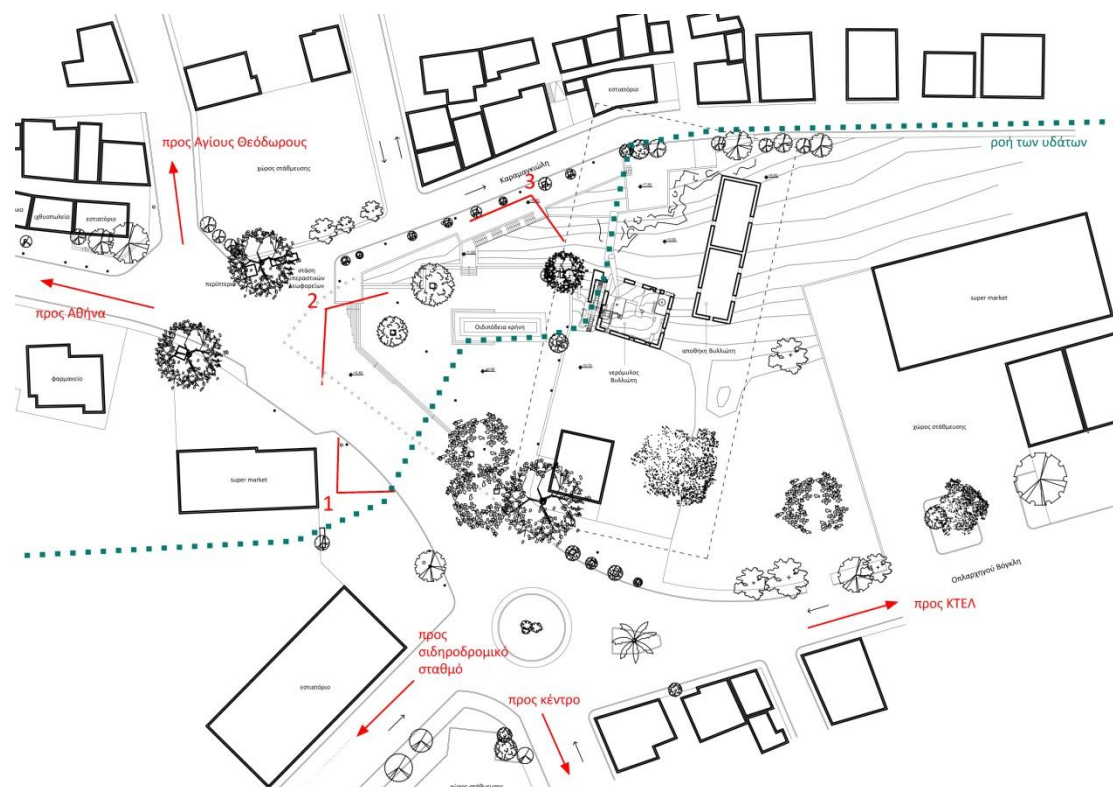
εικ. 52: υπόδειξη της πλατείας Αγίων Θεοδώρων σε υπόβαθρο του Μ. Χρυσοχόου.

Ο Γεώργιος Τσεβάς (1866-1944) στο βιβλίο του *Ιστορία της Θήβας και της Βοιωτίας από τα αρχαιότατα χρόνια μέχρι σήμερα*⁶¹ διασώζει μια παράδοση για την ίδρυση του χωριού. Σύμφωνα με αυτήν, αλγερινοί πειρατές αποβιβάστηκαν στην Ανθηδώνα, λήστεψαν τους κατοίκους και πήραν πολλούς αιχμαλώτους. Όσοι κάτοικοι απέμειναν, εγκαταστάθηκαν στην ανατολική άκρη της Θήβας. Αυτοί ήταν αλβανόφωνοι και ανέλαβαν να καλλιεργούν τα κτήματα των Τούρκων μπάηδων ως κολίγοι.

⁶¹ Γεώργιος Τσεβάς, *Ιστορία της Θήβας και της Βοιωτίας από τα αρχαιότατα χρόνια μέχρι σήμερα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Θηβαίων, μεταφορά στην νεοελληνική γλώσσα και επιμέλεια Γιάννης Κολίης, πρώτη έκδοση 2006, σελ. 606

Για την εποχή του, ο Γ. Τσεβάς λέει επίσης πως οι Άγιοι Θεόδωροι αποτελούσαν μια αγροκτηνοτροφική συνοικία που παρήγαγε μεγάλες ποσότητες καπνού αρίστης ποιότητας, όμοιο με εκείνο της Ξάνθης, σιτάρι, κριθάρι, πατάτες κ.α..

Η πλατεία παρόλο που φέρει το όνομα της συνοικίας βρίσκεται στα όρια της. Η σύνδεση με τον οικιστικό ιστό είναι χαλαρή και η χρήση της περιορισμένη. Το γεγονός ότι τα όμορα κτίρια είναι εγκαταλελειμμένα συμβάλει στην απαξίωση της χρησιμοποίησης του χώρου.

εικ. 53: διαγραμματικός χάρτης της πλατείας

Στα όρια της πλατείας υπάρχουν μεγάλοι πλάτανοι και άλλα δέντρα λόγω των πλούσιων υπόγειων υδάτων. Κεντρικά σχεδόν βρίσκεται η Οιδιπόδεια κρήνη που σύμφωνα με το μύθο πήρε το όνομα της από τον Οιδίποδα, ο οποίος ξέπλυσε σε αυτήν τα χέρια του από το αίμα του φόνου του πατέρα του Λάιου. Η σημερινή κατασκευή είναι νεώτερη, του 1902.

Τόσο την κρήνη όσο και τον νερόμυλο τα τροφοδοτούσε μέχρι πρόσφατα με νερό το υδραγωγείο του Αγιάνη, πρότερης ιδιοκτησίας «δουλειούχων». Το αυλάκι που μετέφερε το νερό στον μύλο, λόγω μεταγενέστερων ρυμοτομικών επεμβάσεων, έχει εξαφανιστεί και από τα διαθέσιμα στοιχεία δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί η πορεία του.

Η τοποθεσία της πλατείας θεωρείται κομβική καθώς από εκείνη ξεκινούν ακτινωτά δρόμοι προς σημαντικές κατευθύνσεις όπως η Αθήνα, το κέντρο της πόλης, τα ΚΤΕΛ και ο σιδηροδρομικός σταθμός. Πλησίον της πλατείας βρίσκεται και η στάση των λεωφορείων με προορισμό την Αθήνα. Οι δρόμοι γύρω από την πλατεία έχουν πλακόστρωση ίδια με αυτή σε μια προσπάθεια ενοποίησης τους αλλά και για την μείωση της ταχύτητας των οχημάτων.

Οι χρήσεις που πλαισιώνουν την πλατεία και κατ' επέκταση τα κτίρια μελέτης είναι κυρίως υπερτοπικής σημασίας όπως υπεραγορές, κρεοπωλεία, ιχθυοπωλεία, μανάβικα και προσελκύουν κόσμο τόσο από την Θήβα όσο και από τα γύρω χωριά.

εικ. 54: φωτογραφία 1, 2015

εικ. 55: φωτογραφία 2, 2015

εικ.56: φωτογραφία 3, 2015

Ειδικότερα, η περιοχή επέμβασης περιλαμβάνει την έκταση του οικοπέδου του νερόμυλου, την αποθήκη, τον μεταξύ τους χώρο που ήταν πρώην ιδιωτικός δρόμος και νυν δημοτική οδός και το οικόπεδο του διώροφου κτίσματος στα δυτικά του μύλου. Στην πραγματικότητα πρόκειται για μια ορθογώνια λωρίδα μεταξύ των οδών Καραμαγκιώλη και Οπλαρχηγού Βόγκλη από ανατολή προς δύση και μεταξύ της αποθήκης και της πλατείας από βορρά προς νότο. Η ζώνη αυτή, εξαιρουμένης της αποθήκης έχει διαστάσεις 22Χ70m περίπου.

4.2. Κήρυξη νερόμυλου και αποθήκης Βυλλιώτη ως διατηρητέα κτίρια

Ο νερόμυλος, ιδιοκτησίας κληρονόμων Βυλλιώτη, όπως και η παρακείμενη αποθήκη, ιδιοκτησίας Αλεξάνδρας Βλάχου – Σπυρίδωνος, Βασιλικής Κωστούρου και Σταυρούλας Βλάχου, κηρύχτηκαν διατηρητέα το 1987 με το ΦΕΚ803/26-08-1987, τεύχος τέταρτο, με φορέας κήρυξης το ΥΠ.Ε.ΧΩ.Δ.Ε..

Σύμφωνα με την κήρυξη:

1. Επιτρέπεται η προσθήκη βοηθητικών χώρων στο ανατολικό τμήμα του κτιρίου του νερόμυλου κάτω από το έδαφος, και η αποκατάσταση της φυσικής στάθμης του εδάφους με την διαμόρφωση της πρόσβασης σε αυτό.
2. Οι εκσκαφές, διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου και η αποκάλυψη της Οιδιπόδειας κρήνης θα γίνουν με την επίβλεψη της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας.

3. Στα χαρακτηριζόμενα ως διατηρητέα κτίρια απαγορεύεται κάθε αφαίρεση, αλλοίωση ή καταστροφή των επί μέρους αρχιτεκτονικών και διακοσμητικών στοιχείων τους.
4. Επιτρέπεται η επισκευή, ο εκσυγχρονισμός των εγκαταστάσεων, η ενίσχυση του φέροντα οργανισμού, η εσωτερική διαρρύθμιση καθώς και επεμβάσεις για λόγους λειτουργίας και χρήσης των διατηρητέων κτιρίων, εφόσον δεν αλλοιώνεται ο αρχιτεκτονικός χαρακτήρας τους και δεν θίγονται τα διατηρητέα στοιχεία τους.
5. Δεν επιτρέπεται η τοποθέτηση φωτεινών ή μη επιγραφών και διαφημίσεων σε οποιαδήποτε θέση των διατηρητέων κτιρίων και στο χώρο που τα περιβάλλει. Επιτρέπεται μόνο η τοποθέτηση επιγραφών περιορισμένων διαστάσεων που πληροφορούν για τυχόν χρήση των κτιρίων.
6. Για οποιαδήποτε επέμβαση στο εξωτερικό και εσωτερικό των διατηρητέων κτιρίων και στον περιβάλλοντα χώρο τους καθώς και για την τοποθέτηση επιγραφών απαιτείται η έγκριση της Επιτροπής Πολεοδομικού και Αρχιτεκτονικού Ελέγχου (ΕΠΑΕ).

Στο ηλεκτρονικό αρχείο παραδοσιακών οικισμών και διατηρητέων κτιρίων του Υπουργείου Περιβαλλοντικής Ανασυγκρότησης Περιβάλλοντος και Ενέργειας⁶² δίδονται οι παρακάτω περιγραφές για τα κτίρια.

Νερόμυλος Βυλλιώτη:

Χρονολόγηση: 1830-1880

Νερόμυλος με φανερές τις διάφορες φάσεις της εξέλιξης του μηχανισμού παραγωγής. Βρίσκεται δίπλα στην Οιδιπόδεια Κρήνη. Αποτελεί θέση σήμα για τον εισερχόμενο στην πόλη από τη μεριά των Αγίων Θεοδώρων. Έχει καταρρεύσει η στέγη τελείως και η καταστροφή του θα επιταχυνθεί πολύ (η κατάρρευση της στέγης ολοκληρώθηκε το φθινόπωρο του '84).

Αποθήκη:

Χρονολόγηση: 1900

Πρόκειται για μεγάλη ορθογώνια αποθήκη με κάλυψη κεραμοσκεπή. Το κάτω τμήμα είναι κατασκευασμένο από αργολιθοδομή ενώ το άνω μέρος από πλίνθους. Το κτίριο είναι διαμορφωμένο σε δύο επίπεδα και εμφανίζεται η διαφοροποίηση στην στέγη. Μαζί με το νερόμυλο Αγίων Θεοδώρων αποτελεί αρμονικό σύνολο.

---

⁶² estia.minenv.gr

4.3. Ο νερόμυλος Βυλλιώτη

εικ.57: βορειοδυτική όψη

εικ.58: νοτιοδυτική όψη

4.3.1. Αρχική κατασκευή και φάσεις ανακατασκευών

Όπως τα περισσότερα κτίρια αυτού του είδους, έτσι και ο Νερόμυλος Βυλλιώτη έχει υποστεί ανακατασκευές με την πάροδο του χρόνου προκειμένου να ενσωματώσει τα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα και να προσαρμοστεί στις μεταβαλλόμενες συνθήκες λειτουργίας.

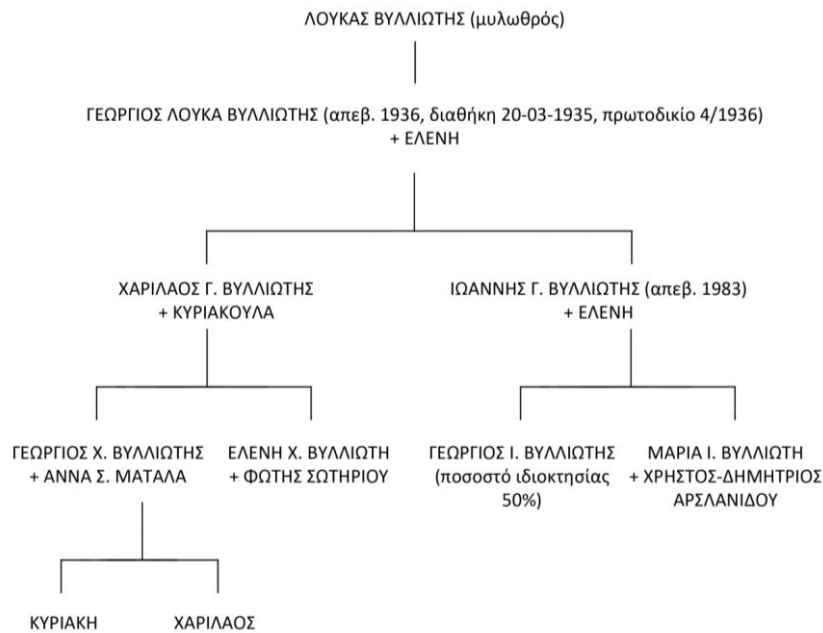
Αναφορικά με το έτος κατασκευής του νερόμυλου δεν έχουμε σαφείς πληροφορίες. Ο William Gell που επισκέφτηκε τη Θήβα ανάμεσα στο 1801 και 1810 αναφέρεται σε έναν νερόμυλο που βρισκόταν δίπλα στην Οιδιπόδεια κρήνη αλλά προφανώς πρόκειται για προγενέστερη κατασκευή.

Η αναπαράσταση του James Skene που χρονολογείται ανάμεσα στο 1838 – 1845 δεν δείχνει το κτίριο του σημερινού νερόμυλου. Είναι εμφανής όμως ο βράχος θεμελίωσής του, στον οποίο οφείλεται εν μέρει η σημερινή καλή κατάσταση της δομής του κτιρίου.

εικ. 59: Απεικόνιση της Οιδιπόδειας κρήνης από τον James Skene ανάμεσα στα έτη 1838-1845

Από πληροφορίες του Υποθηκοφυλακείου Θηβών, ο τελευταίος μλωθρός της οικογένειας Βυλλιώτη που αναφέρεται στα συμβόλαια του μύλου είναι ο Λουκάς Βυλλιώτης, πατέρας του Γεωργίου Βυλλιώτη (απεβ. 1936). Δεν είναι απίθανο από εκείνη την εποχή και ύστερα ο μύλος να πέρασε σε χέρια ενοικιαστών.

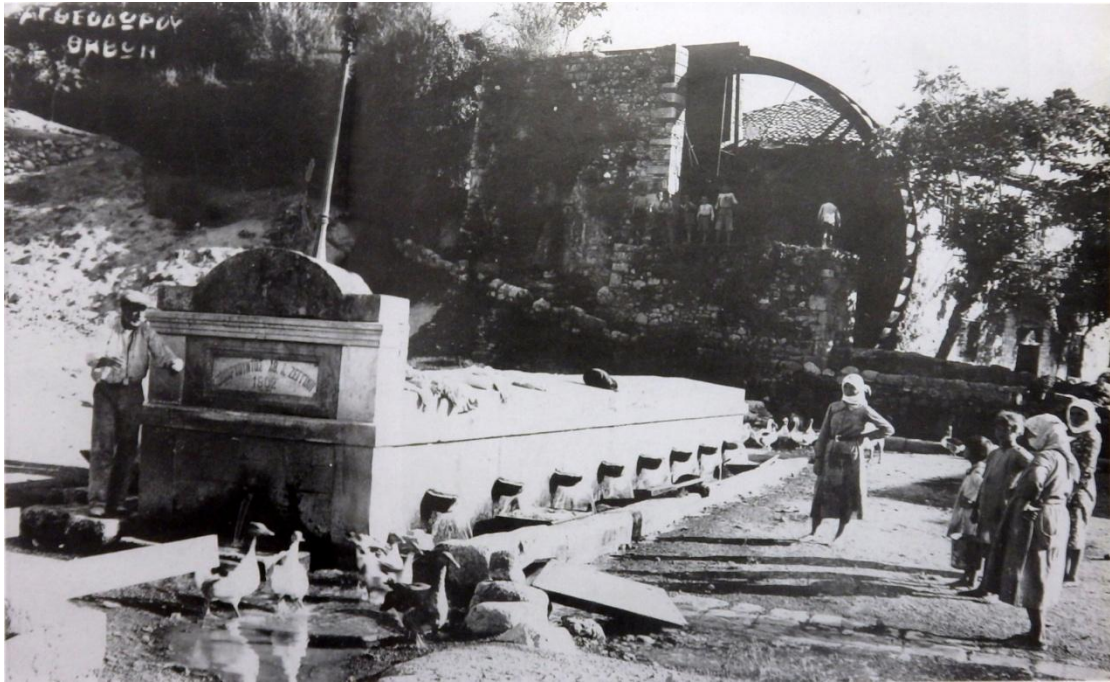
εικ. 60: γενεαλογικό δέντρο κληρονόμων νερόμυλου Βυλλιώτη

Η παλαιότερη φωτογραφία του νερόμυλου που βρέθηκε κατά την παρούσα έρευνα είναι του 1888 (;) και πιθανά αποτελεί την αρχική φάση κατασκευής του μύλου.

εικ. 61: φωτογραφία του 1888(;) που δείχνει τον νερόμυλο Βυλλιώτη με βαγένη παράλληλο στο βόρειο τοίχο, την Οιδιπόδεια κρήνη και την αποθήκη σε τρία επίπεδα χωρίς την ωμοπλίνθινη επέκταση καθ' ύψος.

Από την επιτόπια έρευνα εντοπίστηκαν ακόμη τρεις διακριτές φάσεις ανακατασκευής του μύλου. Από αυτές μόνο η τελευταία δεν χρησιμοποιεί το νερό ως κινητήρια δύναμη αλλά το ηλεκτρικό ρεύμα. Στις τρεις πρώτες παρατηρείται μια εναλλαγή από οριζόντια φτερωτή σε κατακόρυφη και ξανά σε οριζόντια.

εικ. 62: φωτογραφία του 1936(;) που δείχνει τον νερόμυλο Βυλλιώτη με την κατακόρυφη φτερωτή και την τετράριχτη στέγη

εικ. 63: φωτογραφία (αχρονολόγητη) του Νικόλαου Καραχλή

Ο χώρος του μύλου, αν και το ύψος του είναι δύο ορόφων είναι ενιαίος και δε φέρει κάποια διαμερισματοποίηση. Μόνο κατά την πρώτη φάση λειτουργίας του διέθετε και δεύτερο μικρό στεγασμένο χώρο στην βόρεια όψη, στη θέση που σήμερα βρίσκεται η κατακόρυφη μεταλλική φτερωτή. Η μεταξύ τους επικοινωνία γινόταν με τοξωτό άνοιγμα.

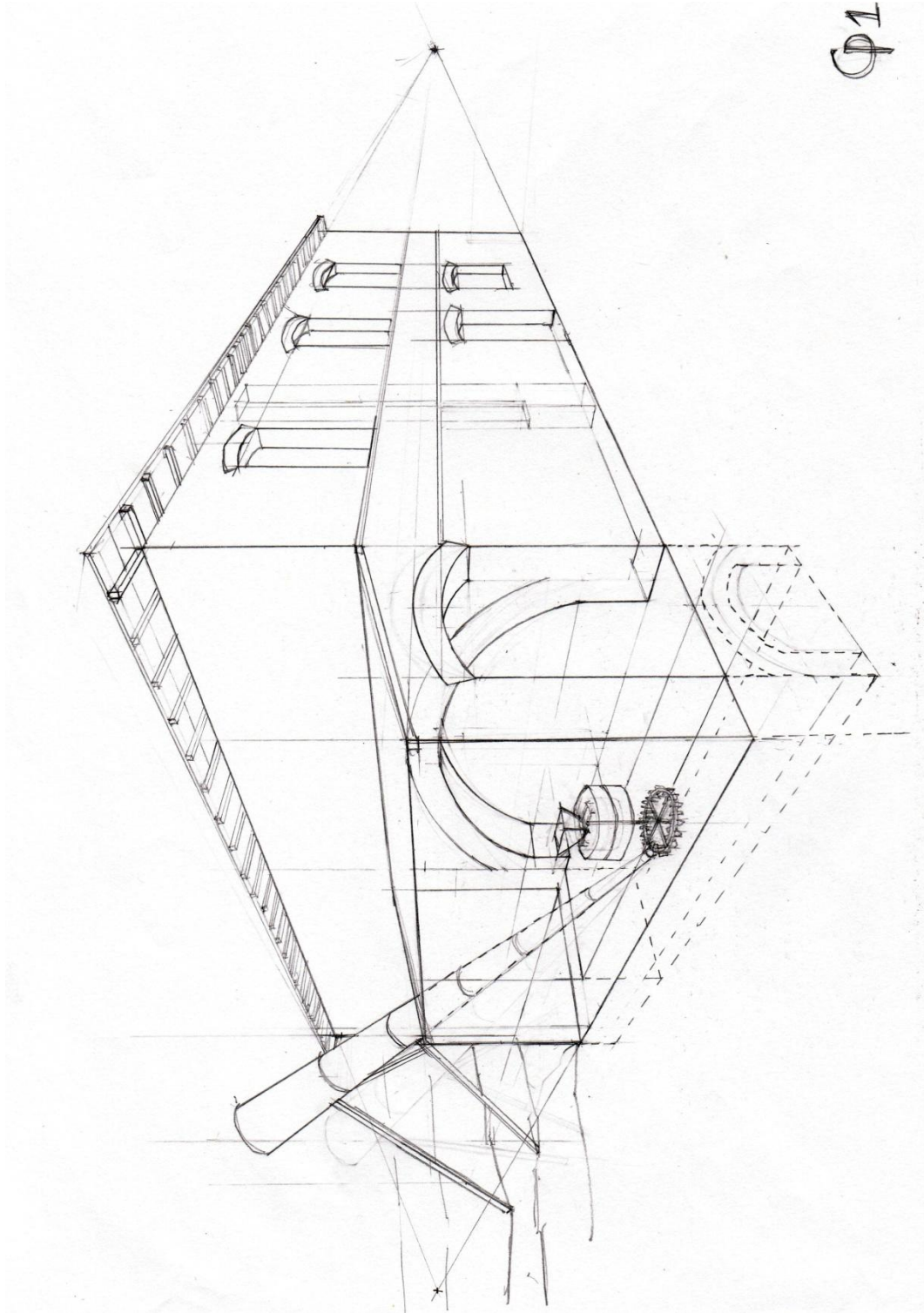
Η βορειοανατολική πλευρά καλύπτεται από μεγάλο όγκο του βράχου θεμελίωσης, έκτασης περίπου $18m^2$, ορίζοντας ένα πατάρι που στην προέκτασή του μέχρι το νότιο τοίχο διαμορφώνεται με ξύλινα δοκάρια. Ο χώρος αυτός φαίνεται ότι προοριζόταν για την διημέρευση ή διανυκτέρευση του ιδιοκτήτη του μύλου.

Η κύρια είσοδος βρίσκεται στην δυτική όψη, ενώ υπάρχει προσπέλαση και από την ανατολική στο επίπεδο του παταριού. Δεν είναι γνωστή η εσωτερική επικοινωνία των δύο επιπέδων όμως από προφορικές μαρτυρίες γνωρίζουμε πως στην τελευταία του φάση το κτίριο είχε ξύλινη σκάλα παράλληλη με το νότιο τοίχο. Το κτίριο φέρει ανοίγματα στις τρεις από τις τέσσερις πλευρές του, πλην της βόρειας, σε δύο στάθμες ακόμη και εκεί που δεν είναι προσβάσιμα, όπως στον δυτικό και νότιο τοίχο.

Καθ' όλη η διάρκεια της λειτουργίας του μύλου με το νερό, η γραμμή παραγωγής βρισκόταν στη βόρεια πλευρά του χώρου, ενώ αργότερα με το ηλεκτρικό ρεύμα μεταφέρθηκε στη νότια.

Για την καλύτερη κατανόηση των φάσεων έχει επιχειρηθεί η αναπαράστασή τους και έχουν δημιουργηθεί πίνακες που περιλαμβάνουν συγκεντρωτικά τα αντίστοιχα στοιχεία της έρευνας.

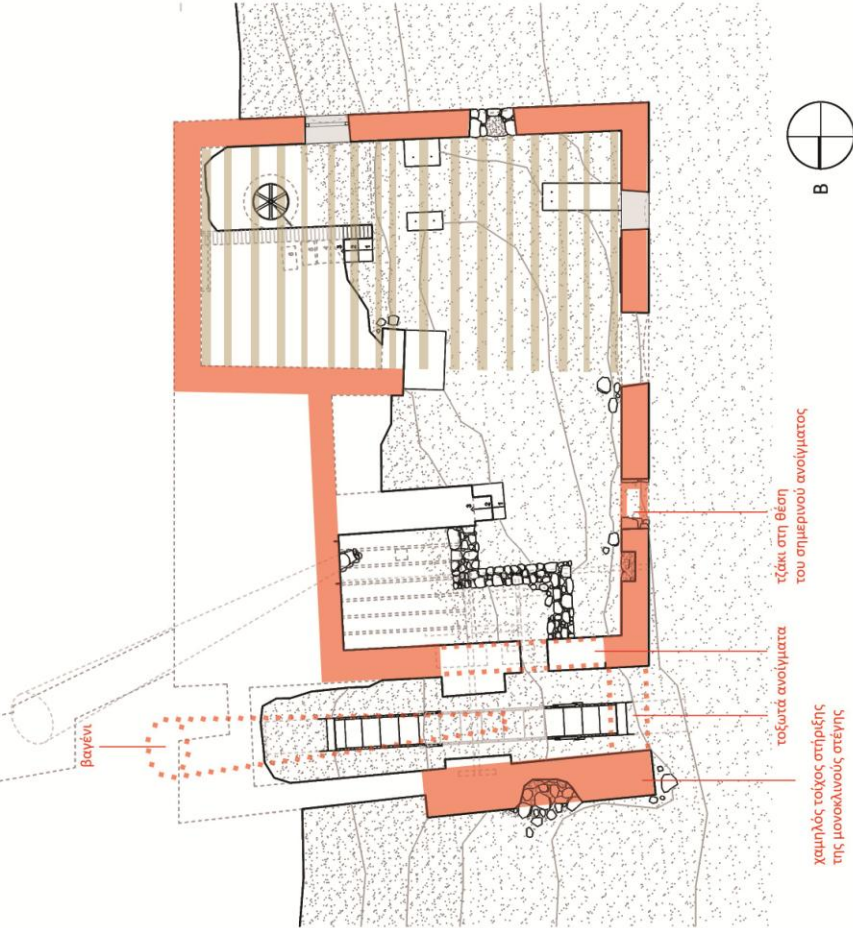
Ф1

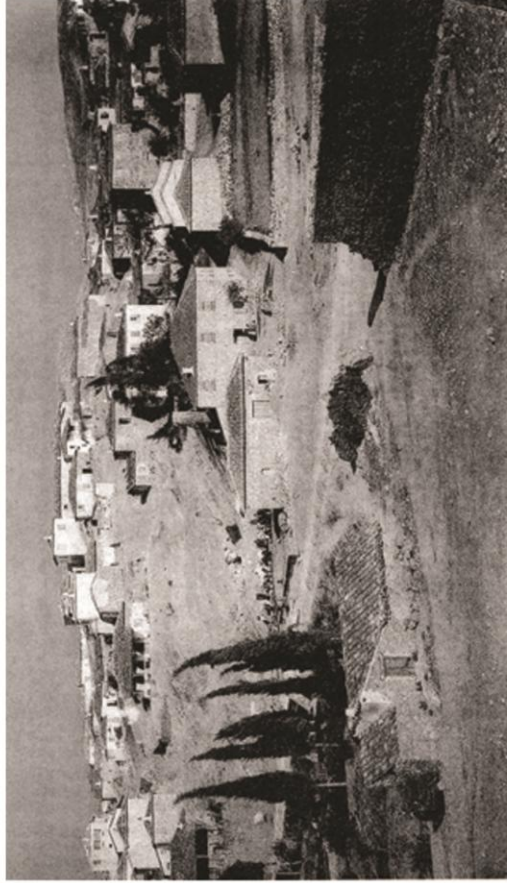
ΦΑΣΗ Ι

Στη βόρεια όψη του κτιρίου υπήρχε μικρός χώρος με μονοκλινή στέγη όπου πιθανολογείται ότι στεγαζόταν οριζόντια φτερωτή. Στη φωτογραφία του 1888(;) φαίνεται το βαγέτι με τις ξύλινες αντηρίδες. Ο μικρός στεγασμένος χώρος είχε στη δυτική πλευρά τοξωτό άνοιγμα, ίχνη του οποίου εντοπίζονται στην υφιστάμενη κατάσταση. Οι δύο χώροι επικοινωνούσαν μεταξύ τους επίσης με τοξωτό άνοιγμα. Στη θέση του σημερινού βορειοδυτικού ανοίγματος βρισκόταν το τζάκι, η καμινάδα του οποίου φαίνεται στην φωτογραφία του 1888(;).

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

- πως σπηριζόταν το πατάρι (οι θέσεις των δοκαριών είναι εμφανείς στην υφιστάμενη κατάσταση)
- υπήρχε σκάλα επικοινωνίας με το πατάρι ή η πρόσβαση γινόταν μόνο από τη δυτική πλευρά

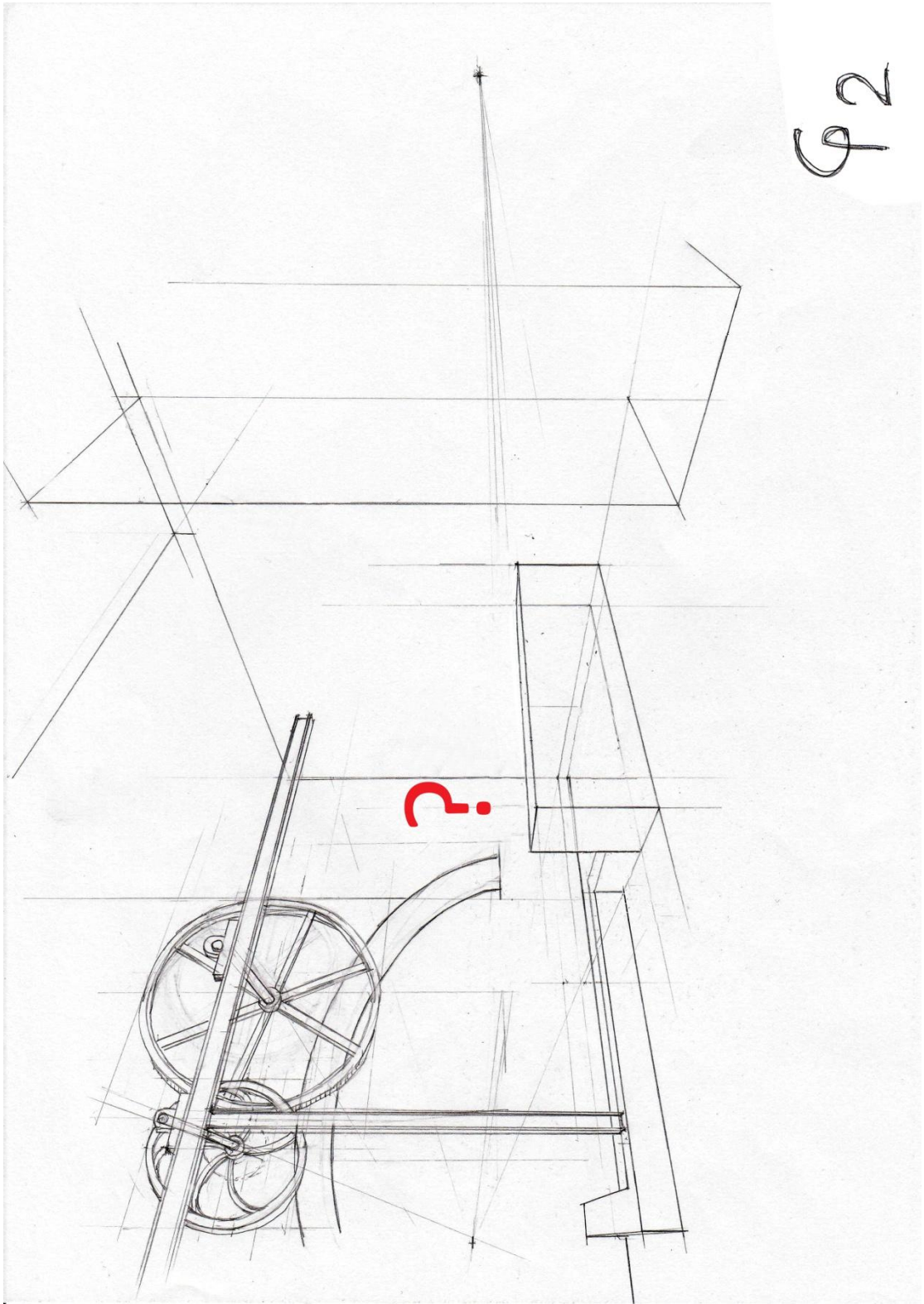
φωτογραφία του 1888(;) 'Άριστον μεν ύδωρ - Το χρονικό της ύδρευσης των Θηβών, Γιάννης Λάμπρου, εκδόσεις Μπατσαούλας, 2009

γένεση του τούρου του ανατολικού ανοίγματος του μικρού χώρου της βόρειας όψης

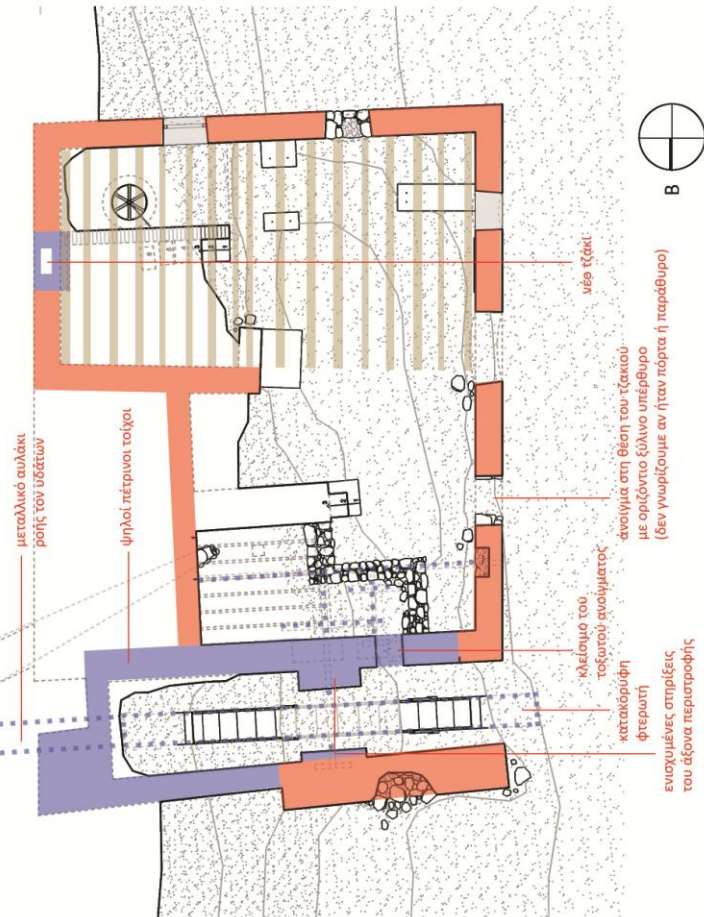

απουσία γωνιών στο κάτω τμήμα της βόρειας αρσιτερής παρειάς που υποδεικνύει τη θέση του τοξωτού ανοίγματος και το ύψος του μικρού χώρου

ΦΑΣΗ II

Ο νερόμυλος αποκτά την κατακόρυφη μεταλλική φτερωτή που υπάρχει μέχρι σήμερα. Ανεγείνεται δύο τοίχοι εκατέρωθεν αυτής και διευρύνονται σε πάχος τα σημεία στήριξης του άξονα περιστροφής ενώ κλείνει και το τοξωτό άνοιγμα του βόρειου τοίχου. Η μεταφορά του νερού γίνεται με μεταλλικό "αυλάκι" που βρίσκεται σήμερα πεσμένο πλάι στη φτερωτή. Εσωτερικά του κτιρίου τοποθετούνται τα κατάλληλα γρανάζια και τροχαλίες για την περιστροφή της μύλοπτερας. Δεν είναι γνωστή η μετάδοση της κίνησης μετά την τελευταία τροχαλία. Το τζάκι μεταφέρεται στη νότιο-ανατολική πλευρά του χώρου, στο πατάρι. Τα ανοίγματα της δυτικής όψης, της στάθμης του παταριού, δε φέρουν πλέον τα ξύλινα εξώφυλλα και φαίνεται ότι διαμορφώνονται με οπτόπλινθους, όπως είναι στην σημερινή κατάσταση.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

- σε ποια θέση βρισκόταν η μύλοπτερα
- το πατάρι είχε αυτές τις διαστάσεις ή είχε το μισό μήκος
- υπήρχε σκάλα επικοινωνίας με το πατάρι

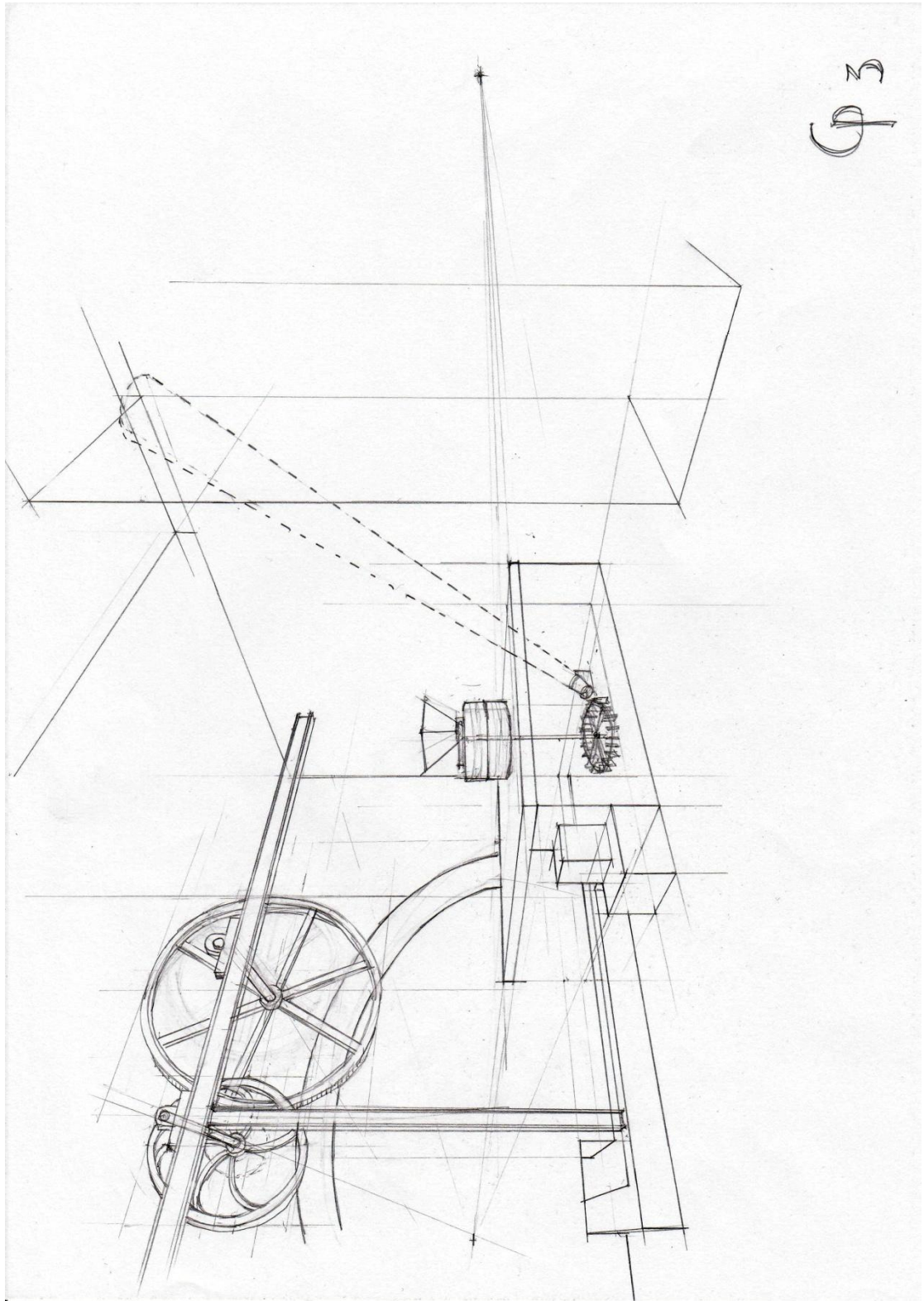

φωτογραφία του 1930(ι): Άριστον μιν ύδωρ - Το μρονικό της ύδρευσης των Θρηβών, Γιάννης Λάμψρου, εκδόσεις Μπατσαούλας, 2009

γρανάζια κίνησης της κατακόρυφης φτερωτής κλεισμένο τοξωτό άνοιγμα

τζάκι στην ανατολική πλευρά, στο επίπεδο του παταριού

ΦΑΣΗ III

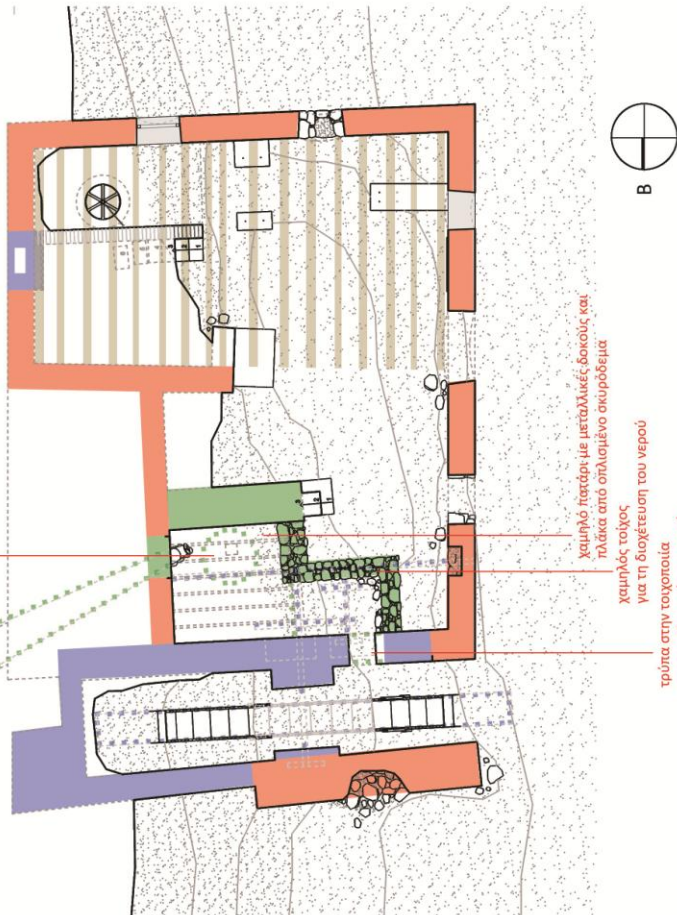
Ο νερόμυλος αποκτά οριζόντια φτερωτή και η βορειοανατολική πλευρά διατρυπάται για να εισαχθεί το βαγόνι. Διανοίγεται τρύπα στον βόρειο τοίχο και προστίθεται χαμηλός τοίχος για τη διοχέτευση του νερού. Υπάρχει περίπτωση την ίδια περίοδο να λειτουργούσαν παράλληλα οι δύο φτερωτές. Οι μαρτυρίες για τη θέση της μολόπετρας την τοποθετούν στο σημείο που φαίνεται στο σχεδιάγραμμα της κάτοψης.

μεταλλικό βαγόνι

θέση μολόπετρας

χαμηλό πατάρι με μεταλλικές δοκούς και πλάκα από σπλισμένο σκυρόδεμα

χαμηλός τοίχος τρύπα στην τοιχοποιία για την εξομάλυνση του νερού

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

- το πατάρι είχε αυτές τις διαστάσεις ή είχε το μισό μήκος
- υπήρχε σκάλα επικοινωνίας με το πατάρι

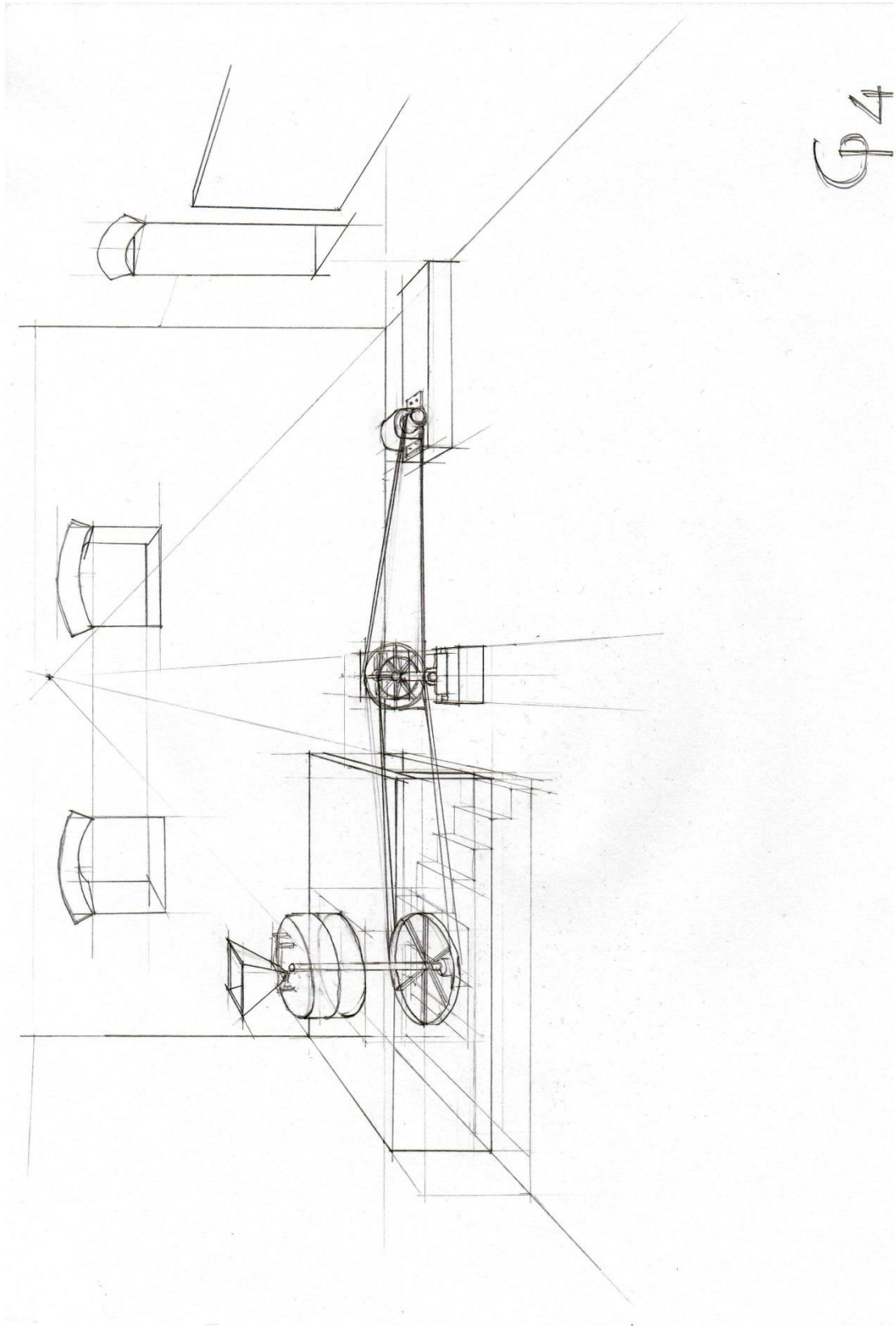
φωτογραφία 5 Ιουνίου 1993, αρχείο Στέφανου Νομικού είναι εμφανής η ανακατασκευή της τοιχοποιίας για την εισαγωγή του βαγονιού

η τρύπα στο βόρειο τοίχο για την εξομάλυνση του νερού

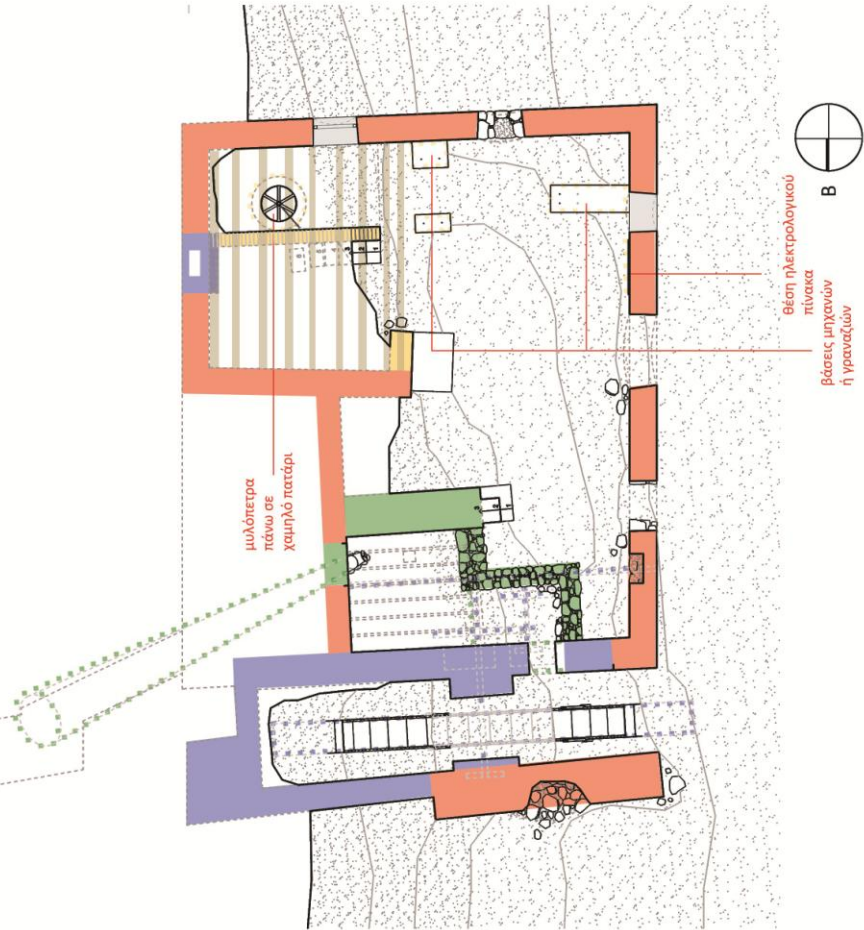

η κατάληξη του βαγονιού στο εσωτερικό του μύλου

ΦΑΣΗ IV

Ο μύλος σε αυτήν την φάση δεν λειτουργεί με την κίνηση του νερού αλλά με το ηλεκτρικό ρεύμα. Η μύλoπετρα βρίσκεται στη νοτιο-ανατολική πλευρά του χώρου κάτω από το πατάρι. Βάσεις από σκυρόδεμα μαρτυρούν την θέση των μηχανών και γραναζιών της κίνησης.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

- που βρισκόταν η σκάλα επικοινωνίας με το πατάρι.

φωτογραφία 5 Ιουνίου 1993, αρχείο Στέφανου Νομικού είναι εμφανής η μύλoπετρα και το ξύλινο πατάρι εντοπίζεται αριστερά και τμήμα ζευκτού της οροφής. Σε λεπτομέρεια κάτω αριστερά, το λογότυπο της πέτρας της γαλλικής βιομηχανίας μύλοπετρών Soci te Generale Meuliere (1884-1951).

θέση ηλεκτρολογικού πίνακα

τροχαλία για την περιστροφή του άξονα κίνησης της πάνω μύλoπετρας και μοχλός για τη ρύθμιση του ύψους της

4.3.2. Υφιστάμενη κατάσταση και αξιολόγηση

Ο νερόμυλος σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, σταμάτησε να λειτουργεί κοντά στο 1970. Από τότε άρχισε η παρακμή του κτιρίου έως ότου το 1986 κατέρρευσε η στέγη του. Οι ληλασίες του χώρου είναι σημαντικές με αποτέλεσμα να έχει χαθεί σημαντικό μέρος του μηχανολογικού εξοπλισμού.

Στην σημερινή του κατάσταση ο νερόμυλος είναι πλήρως απαξιωμένος και χρησιμοποιείται από τους περαστικούς ως δημόσιο ουρητήριο και σκουπιδότοπος. Ωστόσο, παρά τις εκτεταμένες καταστροφές, διατηρεί τη χαρακτηριστική κατακόρυφη φτερωτή του προς την όψη της πλατείας. Επιπλέον, στο εσωτερικό του διακρίνονται αποσπασματικά στοιχεία από όλες τις φάσεις λειτουργίας του.

Συγκεκριμένα, διατηρούνται ενδείξεις της αρχικής δομής του κτιρίου στο βόρειο τοίχο, η μεταλλική φτερωτή, το μεταλλικό αυλάκι ροής των υδάτων και ένα μέρος από το σύστημα των γραναζιών και τροχαλιών της δεύτερης φάσης, το μεταλλικό βαγένη από την περίοδο χρήσης της οριζόντιας φτερωτής και τέλος η μυλόπετρα και η τροχαλία κίνησής της από τα τελευταία χρόνια λειτουργίας του μύλου με ηλεκτρικό ρεύμα.

Από την αποτύπωση του νερόμυλου και την καταγραφή των λεπτομερειών του προκύπτει το συμπέρασμα ότι πρόκειται για ένα συνηθισμένο κτίριο του είδους του χωρίς κάποιο σπάνιο ή ιδιαίτερο στοιχείο. Το σημαντικό όμως είναι ότι καταφέρνει και συμπυκνώνει στην μορφή του ένα χαμένο κομμάτι της εικόνας των Θηβών, που είναι αυτό της πόλης με τα πλούσια νερά. Ακόμη περισσότερο, το γεγονός ότι βρίσκεται δίπλα του η Οιδιπόδεια κρήνη που ανασύρει από τη μνήμη το μύθο του Οιδίποδα τον καθιστά σημείο αναφοράς και κόμβο σύνδεσης του σημερινού τοπίου με αυτό του παρελθόντος αλλά και του υπερβατικού-μυθολογικού. Επιπλέον, η θέση του δίπλα στην πλατεία του προσδίδει ένα πλεονέκτημα ως προς την επανάχρηση του που διαδραστικά ωφελεί και την ίδια την πλατεία. Παλαιότερα ο κόσμος συνέρρεε στο σημείο για να πάρει νερό από την βρύση ή να κάνει αλεύρι το σιτάρι του στον μύλο και έτσι εκεί εξελισσόταν ένα σημαντικό κομμάτι της κοινωνικής του ζωής. Στις σημερινές συνθήκες και με τις σύγχρονες ανάγκες ο τόπος ζητά μια νέα χρήση που θα επαναφέρει αυτήν την χαμένη κοινωνική διάσταση.

4.3.3. Κατασκευαστική ανάλυση του κτιρίου

Το κτίριο του νερόμυλου είναι καλά θεμελιωμένο σε μαλακό βράχο και δεν παρουσιάζει προβλήματα καθίζησης. Ο βράχος μάλιστα καταλαμβάνει περίπου το ένα τέταρτο της κάτοψης του ισογείου, στη βορειοανατολική γωνιά. Ο χώρος νοτιοανατολικά, κάτω από το ξύλινο πατάρι έχει δημιουργηθεί από εκσκαφή ενώ ο βράχος είναι εμφανής και σε όλο το νότιο τοίχο σε ύψος περίπου μισού μέτρου.

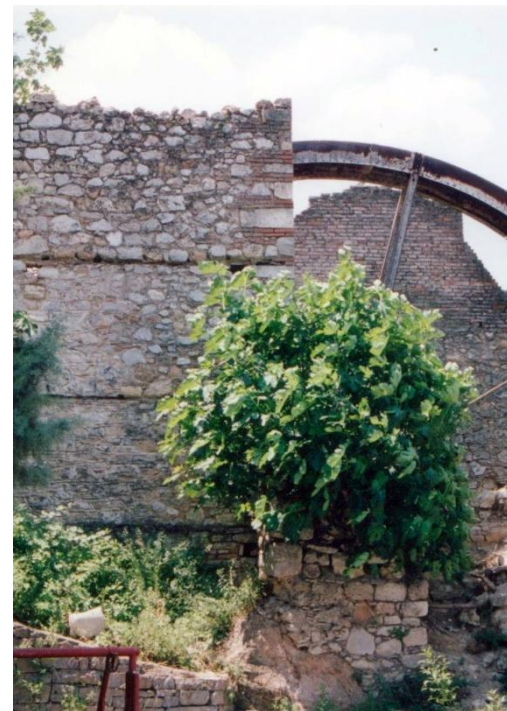
εικ. 64: Ο βράχος θεμελίωσης στη βορειοανατολική γωνιά του κτιρίου.

Η λιθοδομή είναι καλής ποιότητας με επιμελημένους λαξευτούς γωνιόλιθους και κατά τη δόμηση έχει γίνει χρήση μεγάλης ποσότητας κεραμικών. Το πάχος των τοίχων είναι 60 εκατοστά και μόνο του βόρειου είναι 70. Η παρατήρηση της τοιχοποιίας είναι αποκαλυπτική για τις διάφορες ανακατασκευές που έχει υποστεί το κτίριο.

Για παράδειγμα, διαφοροποιείται σημαντικά ο τρόπος δόμησης των τοίχων που περιβάλλουν την κατακόρυφη φτερωτή, στους οποίους γίνεται μια προσπάθεια διαμόρφωσης ψευδοπολυγωνικών αρμών με τσιμεντοκονία.

εικ. 65: οι ψευδοπολυγωνικοί αρμοί του τοίχου που περιβάλλει τη φτερωτή

εικ. 66: διαφοροποίηση στον τρόπο δόμησης των γωνιών με εναλλαγή λίθινων και πλίνθινων ζωνών

Στον ανατολικό τοίχο είναι εμφανής η τρύπα που διανοίχτηκε για την κατασκευή του τζακιού και η μετέπειτα πλήρωση της με οπτοπλίνθους. Ομοίως, στο δυτικό, διακρίνεται η διαφοροποίηση του αριστερού ανοίγματος με οριζόντιο ξύλινο πρέκι, αντί τοξωτού υπερθύρου, που προέκυψε από το μετασχηματισμό του παλαιότερου τζακιού.

εικ. 67: η επέμβαση στον ανατολικό τοίχο για την διάνοιξη του νέου τζακιού

εικ. 68: διαμόρφωση ανοίγματος με ξύλινο οριζόντιο πρέκι στη θέση παλιότερου τζακιού

Στην εσωτερική ανατολική τοιχοποιία είναι φανερές οι εργασίες που έγιναν προκειμένου να ενσωματωθεί το μεταλλικό βαγένι στο κτίριο και να φτάσει η άκρη του σχεδόν κάτω από τα μεταλλικά γρανάζια.

εικ. 69: επεμβάσεις στην βορειοανατολική τοιχοποιία για την εισαγωγή του μεταλλικού βαγενιού.

Ο βόρειος τοίχος είναι αυτός που έχει υποστεί τις σημαντικότερες μεταβολές και αποτελεί ένα συνονθύλευμα φάσεων. Αρχικά είχε ένα μεγάλο τοξωτό άνοιγμα που κλείστηκε για να μπορέσει να στηριχτεί ο άξονας της μεταλλική κατακόρυφης φτερωτής. Ακόμη πήρε

ενισχύσεις από οπλισμένο σκυρόδεμα και για τη διαμόρφωση των εσοχών στήριξης των κουζινέτων χρησιμοποιήθηκαν μεταλλικά δοκάρια καιτσιμεντόπλακες. Επιπλέον, ψηλότερα στο ύψος της στέγης, ο τοίχος συμπληρώθηκε με οπτοπλίνθους για να προστατευθεί η στέγη από τα εκτοξευόμενα νερά. Κατά την τρίτη φάση απέκτησε και μια τρύπα στο κάτω μέρος για να διοχετεύονται στον εξωτερικό χώρο τα νερά του βαγενιού.

εικ. 70: ο εσωτερικός βόρειος τοίχος

εικ. 71: διάνοιξη τρύπας για την έξοδο των νερών

Η λίθινη τοιχοποιία ενισχύεται με ξυλοδεσιές διατομής περίπου 6Χ6cm σε δύο στάθμες, στο +3.00, πάνω από τα τοξωτά υπέρθυρα των ανοιγμάτων της στάθμης του ισογείου, και στο +4.00, κάτω από τα ανοίγματα της στάθμης του παταριού. Στον βόρειο και ανατολικό τοίχο λόγω των ανακατασκευών διακόπτονται σε διάφορα σημεία. Επίσης, στον ανατολικό τοίχο η κάτω ξυλοδεσιά διακόπτεται εφόσον υπάρχει ο βράχος. Οι ξυλοδεσιές ενώνονται εγκάρσια με μικρότερα ξύλα, μέσης διατομής 4Χ4cm, που καρφώνονται ανά μισό μέτρο περίπου. Στις γωνιές, οι διασταυρώσεις των ξυλοδεσιών πραγματοποιούνται με μισοχαρακτές συνδέσεις. Εσωτερικά ήταν περασιά με την παρειά του τοίχου ενώ εξωτερικά εισείχαν στο πάχος του τοίχου κατά 8 εκατοστά.

εικ. 72: οι ξυλοδεσιές στον εσωτερικό δυτικό τοίχο

εικ. 73: ξυλοδεσιές από τη νοτιοανατολική γωνιά που έχει καταρρεύσει

Τα ανοίγματα του μύλου είχαν διαστάσεις περίπου 0,90X1,50m, τα μικρότερα του νότιου τοίχου 1,00X0,70cm, και παρουσίαζαν μείωση προς τα έξω. Το κούφωμα προσαρμοζόταν στην εξωτερική πλευρά του τοίχου. Τα υπέρθυρά τους ήταν χωνοειδή τοξωτά και διαμορφώνονταν από πλίνθους και λίθινο κλειδί. Για την στήριξη της κάσας ενσωματώνονταν στους λαμπάδες ξύλα. Κάτω από το τοξωτό υπέρθυρο, στην εξωτερική πλευρά του τοίχου υπήρχε οριζόντιο πρέκι που στήριζε τους πλίνθους οι οποίοι έκλειναν το τύμπανο. Δεν γνωρίζουμε αν υπήρχαν τζαμλίκια ή μόνο ξύλινα φύλλα. Από φωτογραφίες φαίνεται πως υπήρχαν μόνο εξώφυλλα και εσωτερικά μεταλλικά κάγκελα. Κάποια στιγμή τα ανοίγματα της επάνω στάθμης της δυτικής όψης πληρώθηκαν με οπτοπλίνθους. Οι λόγοι μπορεί να ήταν στατικοί ή πρακτικοί μιας και τα συγκεκριμένα δεν ήταν προσβάσιμα.

εικ. 74: άνοιγμα δυτικού τοίχου

εικ. 75: ανοίγματα φραγμένο με οπτοπλίνθους

εικ. 76: στη φωτογραφία διακρίνονται τα ανοίγματα του ανατολικού τοίχου, το ξύλινο πατάρι και δύο ζευκτά της στέγης

Το ξύλινο πατάρι αποτελεί ένα αίνιγμα για την παρούσα μελέτη. Ενώ υπάρχουν ενδείξεις για ξύλινα δοκάρια σε όλο το μήκος του νότιου τοίχου δεν μπορεί να προσδιοριστεί η στήριξη τους στην απέναντι πλευρά. Πιθανόν, υπήρχαν ξύλινα υποστυλώματα που στήριζαν κάποιο διάμηκες δοκάρι πάνω στο οποίο πατούσαν τα εγκάρσια. Στην τελευταία φάση γνωρίζουμε με βεβαιότητα πως το πατάρι εκτεινόταν μέχρι το μέσο της νότιας όψης (βλέπε εικ. 76)

Οι πληροφορίες για τη μορφή και την κατασκευή της στέγης προέρχονται μόνο από παλιές φωτογραφίες. Γνωρίζουμε πως στην αρχή ήταν τετράριχτη και αργότερα τρίριχτη. Πάντοτε προεξείχε του περιγράμματος του κτιρίου και φαίνεται ότι παρουσίαζε κατασκευαστικές ομοιότητες με αυτήν της αποθήκης. Κατέπεσε το 1984.

εικ. 77: φωτογραφία του 1924(;) που φαίνεται η τρίριχτη στέγη

Σχετικά με τις επικαλύψεις γνωρίζουμε πως το κτίριο ήταν σοβατισμένο και βαμμένο τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά. Στη δυτική κύρια όψη έφερε μάλιστα και την επιγραφή ΝΕΡΟΜΥΛΟΣ.

4.3.4. Καταστροφές και φθορές του κτιρίου

Το κτίριο στην υφιστάμενη κατάσταση παρουσιάζει εκτεταμένες καταστροφές ωστόσο καμία δεν οφείλεται σε ενδογενή αίτια της κατασκευής αλλά κατά κύριο λόγο στην εγκατάλειψη. Η κατάσταση επιδεινώθηκε σίγουρα μετά την κατάρρευση της στέγης (1984).

Οι σημαντικότερες καταρρεύσεις της τοιχοποιίας βρίσκονται στην ανατολική πίσω όψη του κτίσματος. Επίσης, ρωγμές παρουσιάζει ο τοίχος που περιβάλλει την κατακόρυφη φτερωτή

λόγω ανάπτυξης δέντρων πάνω του. Οι υπόλοιποι τοίχοι δεν παρουσιάζουν ούτε ρωγμές ούτε απόκλιση από την κατακόρυφο.

εικ. 78: καταρρεύσεις ανατολικού τοίχου

εικ. 79: ρωγμές στη βορειοανατολική γωνιά του τοίχου που περιβάλλει τη φτερωτή

Οι ξυλοδεσιές της τοιχοποιίας σε νότια και δυτική όψη είναι σε καλή κατάσταση. Στις υπόλοιπες θέσεις έχουν καταστραφεί, κρίνεται όμως εφικτή η αντικατάστασή τους.

Λόγω λεηλασιών, για την πώληση του μετάλλου, πολλά τμήματα του μηχανολογικού εξοπλισμού λείπουν. Έχουν διατηρηθεί όμως τα χαρακτηριστικότερα στοιχεία, κυρίως λόγω αδυναμίας μετακίνησής τους, όπως το βαγένη, η μεταλλική φτερωτή με δυο γρανάζια και μια τροχαλία και η μυλόπετρα της τελευταίας φάσης λειτουργίας.

Από τα ανοίγματα του κτιρίου, τις περισσότερες καταστροφές έχουν υποστεί εκείνα της ανατολικής όψης που έχουν γκρεμιστεί τα τοξωτά τους υπέρθυρα. Επιπλέον, στο άνοιγμα της δυτικής όψης που διαμορφώθηκε στη θέση του παλιού τζακιού, το ξύλινο οριζόντιο πρέκι του έχει λυγίσει και η υπερκείμενη λιθοδομή έχει χάσει τη συνοχή της. Και η κύρια είσοδος παρουσιάζει καταρρεύσεις στους λαμπάδες.

Σε κανένα άνοιγμα δεν έχει διατηρηθεί πλήρης κάσα ή πλήρες κούφωμα και μόνο από φωτογραφίες μπορούμε να ανασυστήσουμε εν μέρει την εικόνα τους.

4.4. Η αποθήκη Βυλλιώτη

εικ. 80: νοτιοδυτική όψη

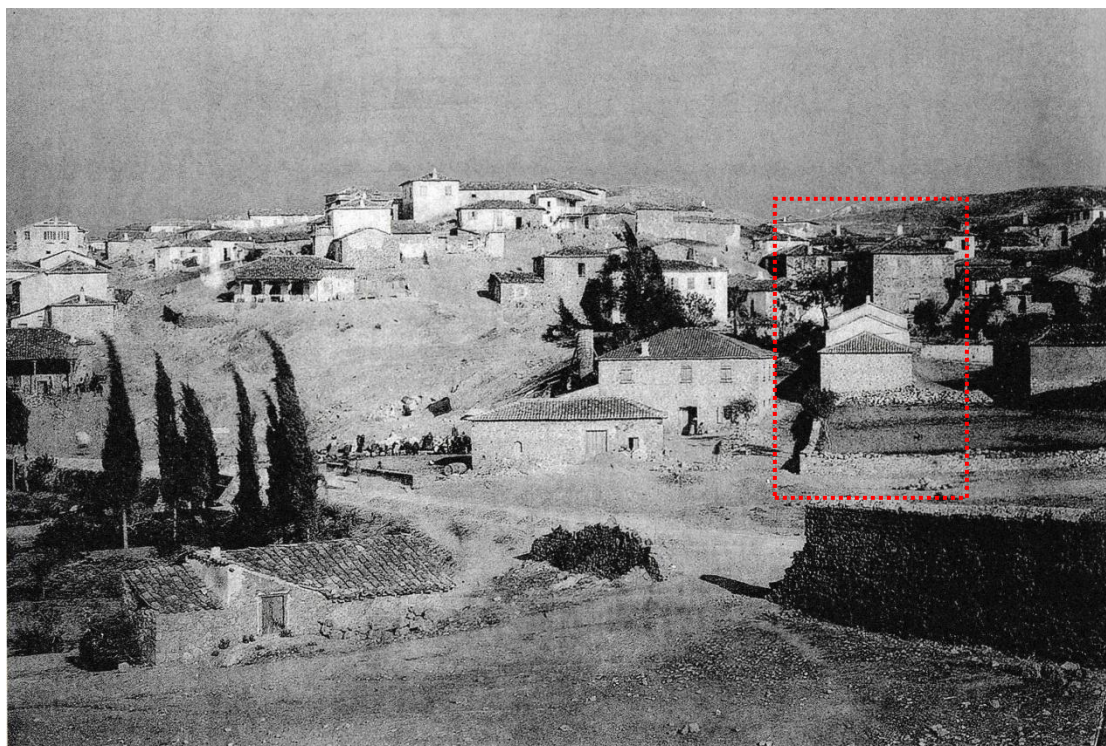

εικ. 81: βόρεια όψη

4.4.1. Αρχική κατασκευή και φάσεις ανακατασκευών

Για την ημερομηνία κατασκευής της αποθήκης δεν έχουμε κάποια επιβεβαιωμένη πληροφορία. Στο ηλεκτρονικό αρχείο παραδοσιακών οικισμών και διατηρητέων κτιρίων του Υπουργείου Περιβαλλοντικής Ανασυγκρότησης Περιβάλλοντος και Ενέργειας η χρονολόγηση δίνεται γενικευμένα γύρω στο 1900.

Αυτό που γνωρίζουμε με βεβαιότητα είναι πως αρχικά η αποθήκη δεν έφερε τον ωμοπλίνθινο όροφο και είχε τρεις ορθογώνιους χώρους σε σειρά και σε διαφορετικά επίπεδα. Τα παραπάνω φαίνονται στην φωτογραφία του 1988 (;).

εικ. 82: φωτογραφία του 1988(;) που δείχνει τον νερόμυλο Βυλλιώτη με βαγένη παράλληλο στο βόρειο τοίχο, την Οιδιπόδεια κρήνη και την αποθήκη σε τρία επίπεδα χωρίς την ωμοπλίνθινη επέκταση καθ' ύψος.

Κάποια χρονική στιγμή, αποφασίστηκε η επέκταση του ύψους της αποθήκης με ωμοπλίνθινη τοιχοποιία χωρίς όμως το διαχωρισμό της σε ισόγειο και όροφο. Οι τοίχοι αυτοί φέρουν μικρά ανοίγματα αλλά και θύρες των οποίων οι στάθμες διαμορφώνονται σε ύψος έως 2 μέτρα από τον εξωτερικό χώρο. Σύμφωνα με προφορικές μαρτυρίες, το κτίριο χρησιμοποιούταν για την αποθήκευση σιταριών, άχυρου και ζωοτροφών. Για την μέγιστη εκμετάλλευση του χώρου, γέμιζε ασφυκτικά και έτσι οι ψηλές θύρες βοηθούσαν στην συνέχιση της αποθήκευσης καθ' ύψος. Επίσης, εξυπηρετούσαν σε περιπτώσεις που προϊόντα έπρεπε να ξεφορτωθούν από κάποια καρότσα.

Στον χώρο διέμεναν σίγουρα ζώα αφού και στους δύο υφιστάμενους χώρους βρέθηκαν ενσωματωμένοι στην τοιχοποιία μεταλλικοί κρίκοι-πέταλα για το δέσιμο.

εικ. 83: πέταλο ενσωματωμένο στην εσωτερική βόρεια τοιχοποιία του ανατολικού χώρου για το δέσιμο των ζώνων.

Ο τρίτος κατά σειρά χώρος προς ανατολή, που δεν υπάρχει σήμερα, διέθετε τζάκι όπως μαρτυρά η καμινάδα της φωτογραφίας του 1988(;). Πιθανά ήταν κατοικία που απαλλοτριώθηκε για τη διαπλάτυνση της οδού Καραμαγκιώλη. Ίχνη της συνέχισης της λιθοδομής διακρίνονται στις ανατολικές γωνίες του κτιρίου.

Η πρόσβαση στο δυτικό χώρο γινόταν από τη βόρεια όψη ενώ στον ανατολικό από τη νότια. Οι δύο χώροι επικοινωνούσαν μεταξύ του με άνοιγμα στον μεσότοιχο και πέντε σκαλοπάτια. Οι γενικές διαστάσεις τους ήταν περίπου 12,5Χ6m και η υψομετρική διαφορά τους 83 εκατοστά.

4.4.2. Υφιστάμενη κατάσταση και αξιολόγηση

Στην παρούσα κατάσταση το κτίριο είναι σφραγισμένο από τους ιδιοκτήτες με μεταλλικές θύρες για την αποφυγή περαιτέρω καταστροφών. Εξαιτίας του γεγονότος ότι έχει καταπέσει η στέγη του δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για αποθήκευση.

Η αξία της συντήρησης και αποκατάστασης της αποθήκης Βυλλιώτη ανάγεται κυρίως στην πλαisiώση του νερόμυλου ως κτίριο συνοδείας. Επιπρόσθετα, η διατήρηση της ωμοπλίνθινης τοιχοποιίας σε μεγάλο ποσοστό, της μοναδικής ίσως στη Θήβα, ενισχύει την αξία της από πλευρά σπανιότητας. Φυσικά και οι δύο μεγάλοι ενιαίοι χώροι είναι πρόσφοροι και ευέλικτοι για την ενσωμάτωση διαφόρων χρήσεων.

4.4.3. Κατασκευαστική ανάλυση του κτιρίου

Όπως γράφτηκε παραπάνω η τοιχοποιία διαιρείται καθ' ύψος σε λίθινη χαμηλά και ωμοπλίνθινη ψηλά.

Η λίθινη τοιχοποιία είναι επιμελημένη με αργούς λίθους και έχει πάχος περίπου 60 εκατοστά. Φέρει ξυλοδεσιές μόνο στη δυτική όψη που ενώνονται στις γωνίες με τις μικρού μήκους ξυλοδεσιές του βόρειου και νότιου τοίχου. Βρίσκονται σε δύο στάθμες, στο +0,40 και +1,86 από το επίπεδο του εσωτερικού δαπέδου. Τα ξύλα κατά το πάχος της τοιχοποιίας είναι δύο στη δυτική και τρία στη βόρεια και νότια. Η διατομή τους είναι κατά μέσο όρο 5Χ5cm. Τα ξύλα προς την εσωτερική παρειά των τοίχων είναι εμφανή ενώ τα υπόλοιπα όχι.

Ενώνονται μεταξύ τους με εγκάρσια ξύλα (3X3cm) με κάρφωμα ανά μισό μέτρο περίπου. Ενδείξεις για την υπόλοιπη τοιχοποιία δεν έχουμε.

εικ. 84: ίχνη από ξυλοδεσιές στη βορειοδυτική γωνιά του κτιρίου στη στάθμη +1.86 από το επίπεδο του εσωτερικού δαπέδου

Η ωμοπλίνθινη τοιχοποιία είχε στην αρχική της κατάσταση πάχος 55 εκατοστά περίπου και απαρτίζεται από ωμόπλινθους με γενικές διαστάσεις 35X15X11cm. Έχει κι αυτή ξυλοδεσιές σε ένα ενδιάμεσο ύψος που αποτελούνται από δύο ξύλα στις δύο άκρες, διατομής 6X6cm περίπου, και σανίδες στο ενδιάμεσο πάχος. Ενώνονται με εγκάρσια ξύλα ή σανίδες με κάρφωμα ανά 1-1,5m.

εικ. 85: ξυλοδεσιές όπως φαίνονται από τις σκαλότρυπες του μεσότοιχου

Τα ανοίγματα του κτιρίου διαμορφώνονται με οριζόντια πρέκια από ξύλα διατομής περίπου 10X10cm. Στις δύο θύρες του ωμοπλίνθινου νότιου τοίχου, που φαίνεται ότι ανοίχθηκαν μεταγενέστερα, έχουν χρησιμοποιηθεί τσιμεντόλιθοι, λίθοι και τούβλα για τη διαμόρφωση των λαμπάδων τους. Τα αρχικά κουφώματα της αποθήκης είναι ξύλινα και εισέχουν από την

εξωτερική παρειά του τοίχου κατά 18-20cm. Έχουν διατηρηθεί όλα τα αυθεντικά παράθυρα και μάλιστα αυτά της βόρειας όψης έχουν μεταλλικό κιγκλίδωμα. Όλα άνοιγαν προς τα πάνω εκτός από αυτό της δυτικής όψης που άνοιγε προς τα δεξιά. Από τις θύρες έχει διατηρηθεί αυθεντική ξύλινη κάσα μόνο σε εκείνη την νότια όψη του δυτικού χώρου. Οι κάσες στερεώνονταν στον τοίχο με την παρεμβολή ξύλων στους λαμπάδες. Μεταξύ τους τα μέλη της κάσας ενώνονταν με εντορμίες.

εικ. 86, 87: φωτογραφίες του παραθύρου του βόρειου τοίχου του δυτικού χώρου.

εικ. 88, 89: φωτογραφίες του παραθύρου του δυτικού τοίχου.

Για τη στέγη της αποθήκης γνωρίζουμε πως ήταν δίριχτη στον ανατολικό χώρο και τρίριχτη στον δυτικό. Σήμερα σώζεται σε καλή κατάσταση μόνο ένα τμήμα της στη δυτική πλευρά του ανατολικού χώρου. Από αυτό, πληροφορούμαστε ότι δεν υπήρχε ζευκτό εν επαφή με τον μεσότοιχο και η σύνδεσή τους γινόταν μόνο μέσω των τεγίδων. Τα ζευκτά απείχαν μεταξύ τους περίπου 1,7m. Έτσι, υπολογίζεται ότι η δίριχτη στέγη είχε 6 ζευκτά και η τρίριχτη 5. Οι ελκυστήρες είχαν διάσταση περίπου 12X18cm, οι αμείβοντες 12X12cm, ο ορθοστάτης 12X12cm, οι αντώσεις 8X8cm και όλα συνδέονταν μεταξύ τους εγχάρακτα. Τα ζευκτά πατούσαν πάνω σε στρωτήρες διατομής περίπου 5X5cm που ενώνονταν μεταξύ τους με εγκάρσια ξύλα, 5X7cm, τα οποία σχημάτιζαν πρόβολο για την προεξοχή της στέγης. Για την επικάλυψη γνωρίζουμε ότι πάνω από τις τεγίδες υπήρχαν σανίδες πάχους 1,5cm και εν συνεχεία βυζαντινά κεραμίδια κολυμβητά.

εικ. 90, 91: φωτογραφίες της στέγης της αποθήκης. Δεξιά φαίνονται και υπολείμματα του κονιάματος αργίλου.

Για την αποθήκη γνωρίζουμε επίσης ότι η ωμοπλίνθινη τοιχοποιία, εξωτερικά τουλάχιστον, ήταν επικαλυμμένη με κονίαμα αργίλου. Τέλος, τμήματα σοβά υπάρχουν και στην εσωτερική δυτική όψη.

εικ. 92: υπολείμματα σοβά στην εσωτερική βορειοδυτική γωνιά

4.4.4. Καταστροφές και φθορές του κτιρίου

Ξεκινώντας από την λιθοδομή του κτιρίου, εκτιμάται ότι είναι σε αρκετά καλή κατάσταση χωρίς ρωγμές ή αποκλίσεις από την κατακόρυφο. Δύο σημεία εμφανίζουν πρόβλημα στον ανατολικό χώρο. Ένα τμήμα του βόρειου τοίχου που έχει αποδιοργανωθεί και το τμήμα διάνοιξης της μεταγενέστερης θύρας στο νότιο τοίχο.

εικ.93, 94: φωτογραφίες από τον εσωτερικό βόρειο και νότιο τοίχο του ανατολικού χώρου.

Η ωμοπλινθοδομή παρουσιάζει αρκετές καταρρεύσεις ειδικότερα στα σημεία που εντοπίζονται τα ζευκτά της στέγης και στην βορειοδυτική γωνιά. Επίσης, κατά μέσο όρο έχει μειωθεί το πάχος της κατά 3 εκατοστά σε κάθε πλευρά. Το γεγονός ότι δεν διαθέτει το κονίαμα επικάλυψης επιταχύνει την φθορά. Παρά τις όποιες καταστροφές, αξίζει να σημειωθεί ότι πουθενά δεν παρουσιάζει αξιοσημείωτες ρωγμές ή αποκλίσεις από την κατακόρυφο.

Οι ξυλοδεσιές παρουσιάζουν κι αυτές καταστροφές σε πολλά σημεία αλλά κρίνεται δυνατή η αντικατάσταση ή η συμπλήρωση τους.

Σχετικά με τα κουφώματα, τα παράθυρα διατηρούνται σε σχετικά καλή κατάσταση αν και λείπουν τα κινητά μέρη. Δυστυχώς δεν σώζεται καμία ξύλινη θύρα ούτε βρέθηκε κάποια αντίστοιχη φωτογραφία κατά την παρούσα έρευνα.

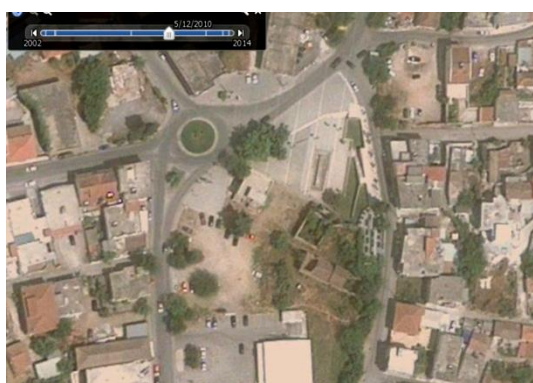
Η στέγη όπως παρουσιάζεται στις ιστορικές φωτογραφίες του google earth κατέρρευε σταδιακά μετά το 2003. Η πιθανότερη αιτία είναι η φθορά της ωμοπλινθοδομής από τις καιρικές συνθήκες η οποία αδυνάτισε τα σημεία στήριξης των ζευκτών.

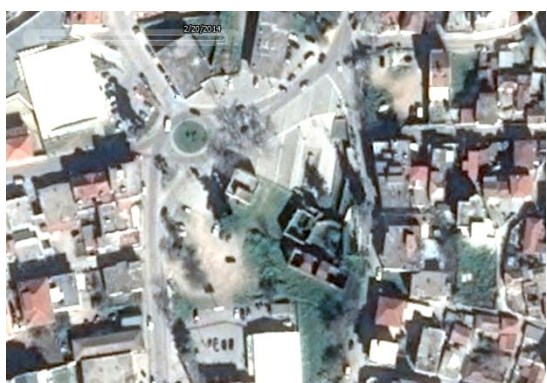
09/05/2003

27/01/2008

12/05/2012

20/02/2014

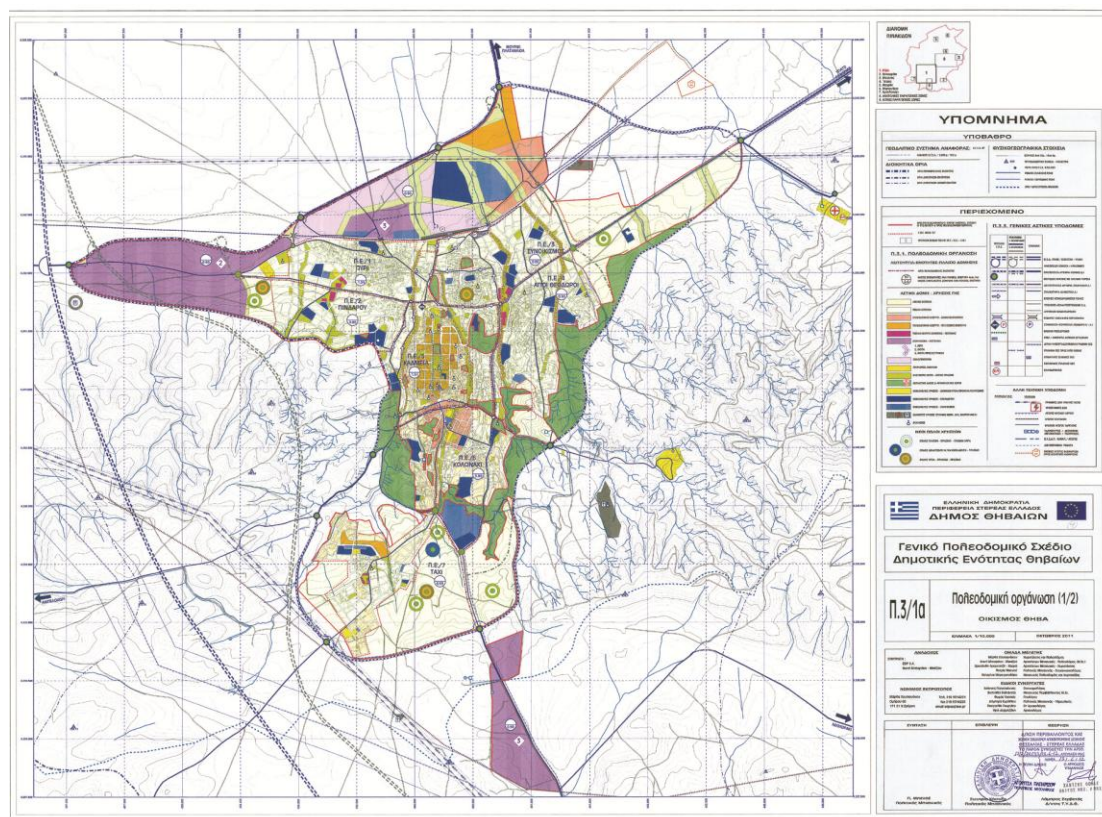
εικ. 95: ιστορικές φωτογραφίες από το google earth

5. ΠΡΟΤΑΣΗ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ

Στα πλαίσια των όσων προηγήθηκαν, προτείνεται η αποκατάσταση και επανάχρηση του νερόμυλου και της αποθήκης Βυλλιώτη. Η νέα χρήση που επιλέγεται είναι αυτή του Μουσείου της Ιστορίας του Νερού της Θήβας.

5.1. Ένταξη της νέας χρήσης στα δίκτυα της πόλης

Σε μια μεγαλύτερη κλίμακα, κρίνεται αναγκαία η προστασία και ανάπλαση των περιοχών των ποταμών Ισμηνού και Δίρκης. Ήδη με το ΓΠΣ (2012)⁶³ εντάσσονται στην κατηγορία ειδικής προστασίας των Περιαστικών Δασών και Αρχαιολογικών χώρων.

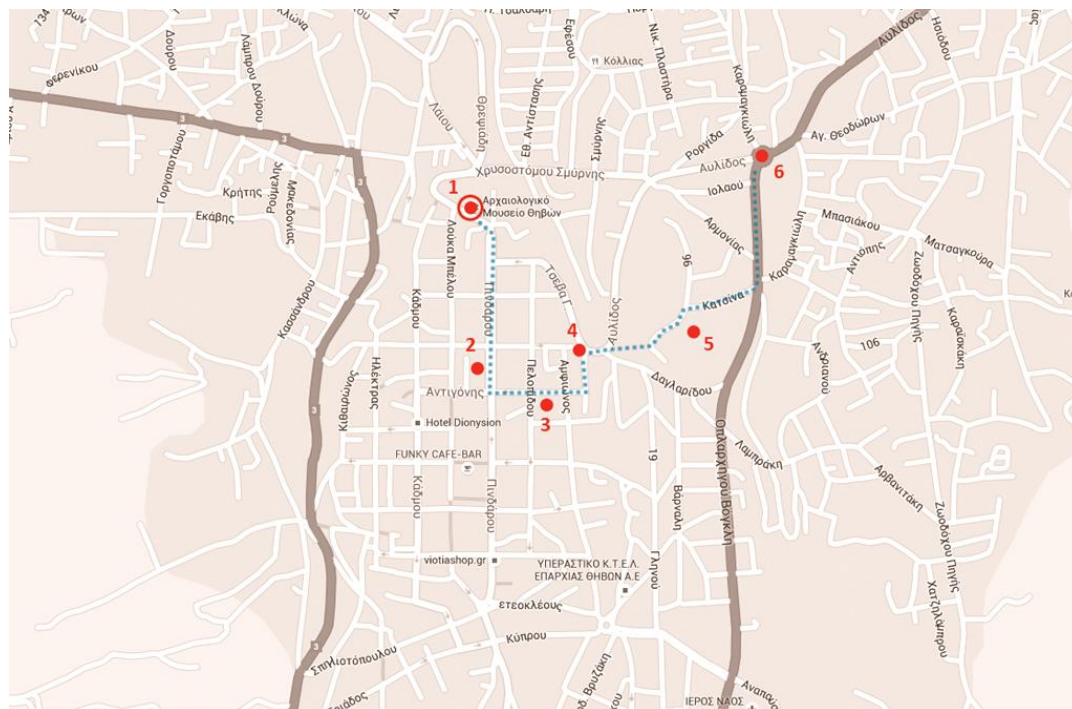
εικ. 96: χάρτης του ΓΠΣ της Θήβας (2012), με πράσινο ορίζονται οι περιοχές Περιαστικού Πρασίνου και Αρχαιολογικών Χώρων.

Εστιάζοντας στο ρέμα του Αγιάννη, θα μπορούσε να σχεδιαστεί κατά μήκος του μια πορεία που να αναδεικνύει το φυσικό περιβάλλον και να εμπεριέχει όλα τα σημεία ενδιαφέροντος, μεταξύ αυτών και το νερόμυλο του Βυλλιώτη και την Οιδιπόδεια κρήνη. Συνάμα, είναι χρήσιμο να συνδέεται και με άλλα δίκτυα κίνησης πεζών και ποδηλατών της πόλης.

Επιπρόσθετα, ο μύλος του Βυλλιώτη, με τη νέα του χρήση, ως Μουσείο της Ιστορίας του Νερού της Θήβας, θα μπορούσε να αποτελεί κόμβο σε προτεινόμενες διαδρομές αρχαιολογικού ενδιαφέροντος.

⁶³ ΦΕΚ 247 (25/07/2012), Αριθμ. Απόφασης: 1712/70133, Έγκριση Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (ΓΠΣ) Δημοτικής Ενότητας Θηβαίων, Δήμου Θηβαίων.

Ενδεικτικά σχεδιάζεται μια πορεία σύνδεσής του με το νέο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θήβας.

εικ. 97: προτεινόμενη πορεία σύνδεσης Αρχαιολογικού Μουσείου Θήβας με το Μουσείο της Ιστορίας του Νερού της Θήβας. 1. Αρχαιολογικό Μουσείο Θήβας, 2. Ανάκτορο του Κάδμου, 3. Οπλοθήκη, 4. Προϊτίδες Πύλες, 5. Μυκηναϊκοί τάφοι, 6. Μουσείο της Ιστορίας του Νερού της Θήβας.

5.2. Μουσειολογικό Σενάριο

Το Μουσείο της Ιστορίας του Νερού της Θήβας έχει στόχο να αναδείξει ένα κομμάτι του φυσικού και πολιτισμικού τοπίου της πόλης που τείνει να εξαφανιστεί. Η προσέγγισή του θα είναι κυρίως ανθρωποκεντρική και στόχο θα έχει την προβολή της ανθρώπινης δραστηριότητας γύρω από το στοιχείο του νερού. Η ανασκόπηση θα διαπερνά όλες τις χρονικές περιόδους και θα αναδεικνύει παράλληλα την εξέλιξη του δομημένου χώρου και του κοινωνικού ιστού. Οι αναφορές του θα αντλούνται από το μυθολογικό κύκλο, τις ιστορικές καταγραφές και απεικονίσεις, το φωτογραφικό υλικό και τις σύγχρονες μαρτυρίες.

Λόγω της ταυτότητας του κτιρίου, ένα κομμάτι της έκθεσης θα είναι αφιερωμένο στην ιστορία του νερόμυλου Βυλλιώτη και στον τρόπο λειτουργίας του.

5.3. Λειτουργικό Διάγραμμα και Σενάριο Κίνησης

Στα απαιτούμενα της λειτουργίας του Μουσείου συγκαταλέγονται εκτός από τους κύριους χώρους έκθεσης, σημείο πληροφοριών και έκδοσης εισιτηρίων, μικρό πωλητήριο, αναψυκτήριο, χώροι υγιεινής, αίθουσα περιοδικών εκθέσεων και αίθουσα πολλαπλών χρήσεων.

Με τη δεδομένη έκταση του νερόμυλου, κρίθηκε αναγκαίο να διατεθεί εξ' ολοκλήρου για την ανάπτυξη της έκθεσης. Έτσι, όλες οι βοηθητικές λειτουργίες αποφασίστηκε να στεγαστούν σε μικρό ισόγειο χώρο, μεταλλικής κατασκευής, απέναντι από τον μύλο και σε απόσταση τέτοια που να επιτρέπει την συνολική του εποπτεία. Οι δύο χώροι επικοινωνούν μεταξύ τους με στεγασμένο διάδρομο.

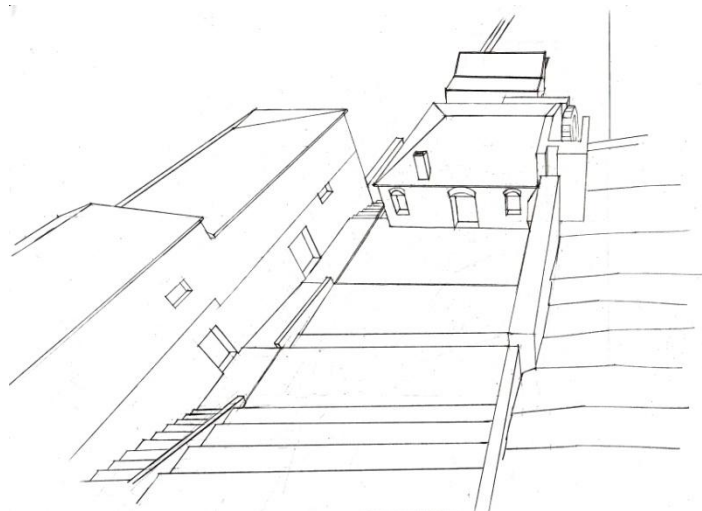

εικ. 98: ο νερόμυλος Βυλλιώτη, το κτίριο με τις βοηθητικές λειτουργίες και ο στεγασμένος διάδρομος που τα ενώνει.

Συγχρόνως, για λόγους ανάδειξης και οπτικής αναγνώρισης του μουσείου αποφασίστηκε η απαλλοτρίωση του υφιστάμενου διώροφου κτιρίου επί της οδού Οπλαρχηγού Βόγκλη.

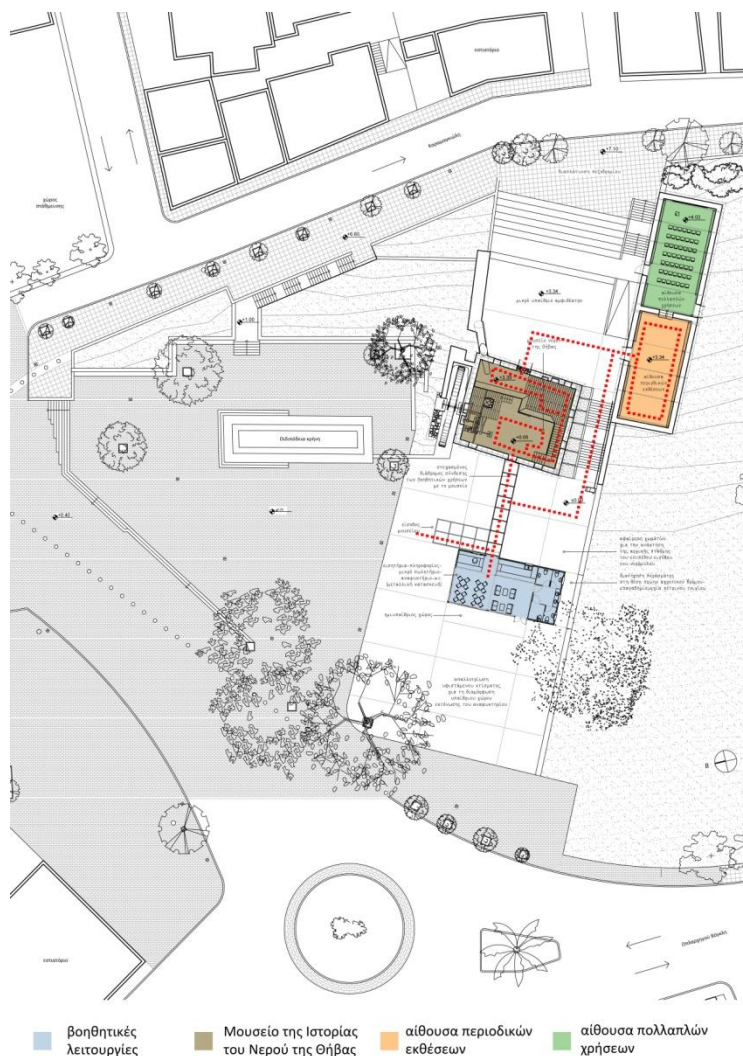
Από τους δύο χώρους της αποθήκης, ο δυτικός μετατρέπεται σε αίθουσα περιοδικών εκθέσεων και ο ανατολικός σε αίθουσα πολλαπλών χρήσεων. Αυτοί έχουν την δυνατότητα να λειτουργούν και ανεξάρτητα από το μουσείο.

Ο πίσω χώρος του μύλου που περιβάλλεται από την αποθήκη και το τοίχιο που φέρει το μεταλλικό αυλάκι ροής των υδάτων μετατρέπεται σε μικρό υπαίθριο αμφιθέατρο για την πραγματοποίηση εκδηλώσεων.

εικ. 99: το υπαίθριο αμφιθέατρο της πίσω αυλής του μύλου.

εικ. 100: λειτουργικό διάγραμμα και διάγραμμα κίνησης

Η κύρια πρόσβαση στο μουσείο γίνεται μέσω της πλατείας από την πλευρά της Οιδιπόδειας κρήνης. Αφού κανείς βγάλει το εισιτήριο του, κινείται στεγασμένα μέχρι τον νερόμυλο. Εκεί περιηγείται στην έκθεση και μπορεί είτε να εξέλθει από την ανατολική θύρα του παταριού στον εξωτερικό χώρο και να βρεθεί στην αίθουσα περιοδικών εκθέσεων είτε να επιστρέψει στην είσοδο και να επισκεφτεί το αναψυκτήριο και το πωλητήριο. Η αίθουσα πολλαπλών χρήσεων είναι προσβάσιμη είτε μέσω της νέας θύρας που ανοίγεται βόρεια, είτε μέσω της περιοδικής έκθεσης. Η προσέγγιση του παταριού και της αποθήκης από τα άτομα με κινητικές δυσκολίες γίνεται υπαίθρια με ανελκυστήρα σκάλας.

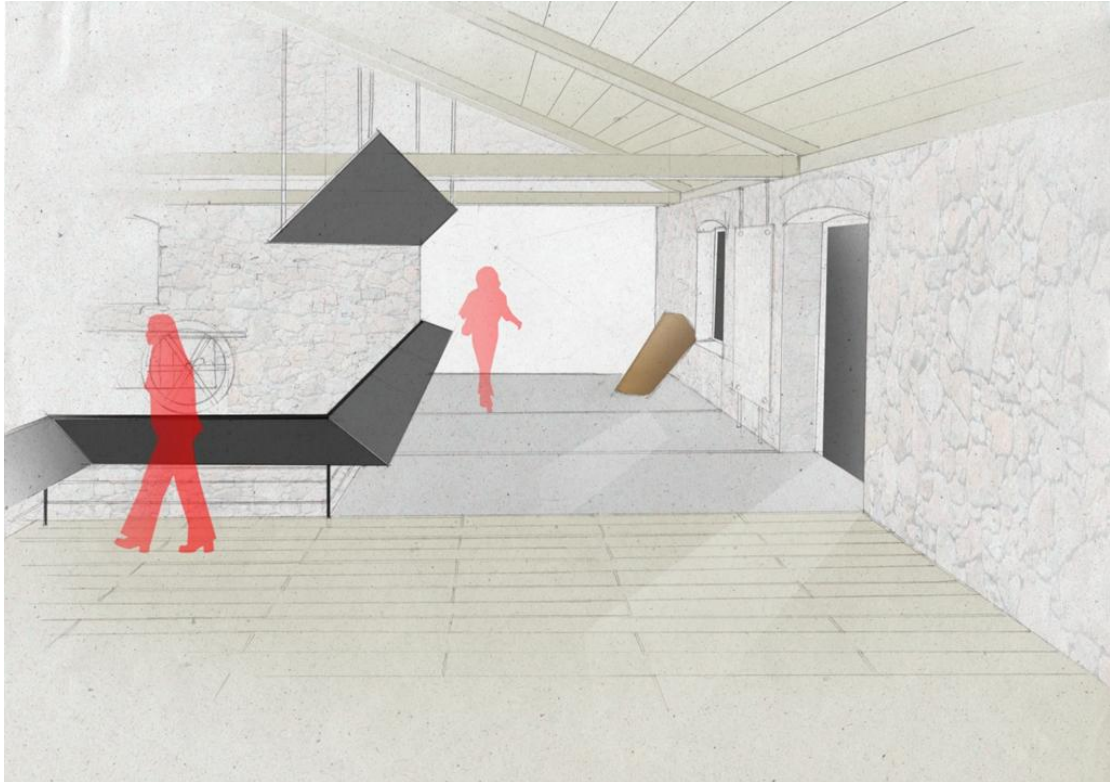
5.4. Μουσειογραφική πρόταση

Μια βασική απόφαση που έπρεπε ληφθεί αφορούσε στο ποια από όλες τις φάσεις ανακατασκευών του νερόμυλου θα αναδεικνυόταν. Η μεταλλική κατακόρυφη φτερωτή αποτελεί το χαρακτηριστικό στοιχείο του κτιρίου κι έτσι επιλέχθηκε να είναι αυτή που θα παρουσιάζει τον τρόπο λειτουργίας του. Το μεταλλικό βαγένη, συμφυές πλέον με την τοιχοποιία, διατηρείται αλλά μόνο μέσω σχεδίων αναπαράστασης γίνεται γνωστή η χρήση του. Η τελευταία φάση, ως εκείνη με το μικρότερο ενδιαφέρον και για λόγους εξασφάλισης επιφανειών έκθεσης, παρουσιάζεται μόνο μέσω της αποτύπωσης και των φωτογραφιών. Ομοίως και η πρώτη, από την οποία έχουμε και τα λιγότερα στοιχεία για την ανασύσταση της.

Αποφασίζεται λοιπόν, τα υφιστάμενα μεταλλικά μέλη του εξοπλισμού να συντηρηθούν και να επισκευαστούν. Για τη συνέχιση της μετάδοσης της κίνησης ως τη μυλόπετρα, μιας και τα δεδομένα της έρευνας δεν οδήγησαν σε κάποιο συμπέρασμα, προτείνεται μια ενδεικτική

λύση με μικρές επεμβάσεις στο χώρο, όπως φαίνεται και στα σχέδια της πρότασης. Προτείνεται επίσης η χρήση των υφιστάμενων μυλοπετρών, του μοχλού αυξομείωσης του ύψους και της τροχαλία τους, με την αντίστοιχη ενημέρωση για την προέλευσή τους.

Ως προς τα εποπτικά μέσα, αυτά θα είναι κυρίως πινακίδες, βίντεο και διαδραστικές οθόνες. Για το πατάρι, προκειμένου να εξασφαλιστεί οπτική σύνδεση με το ισόγειο, ορισμένες πινακίδες στερεώνονται στο ύψος του κιγκλιδώματος και κάποιες αναρτώνται από την οροφή.

εικ. 101: αναπαράσταση του χώρου έκθεσης του παταριού

6. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΕΡΕΩΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ

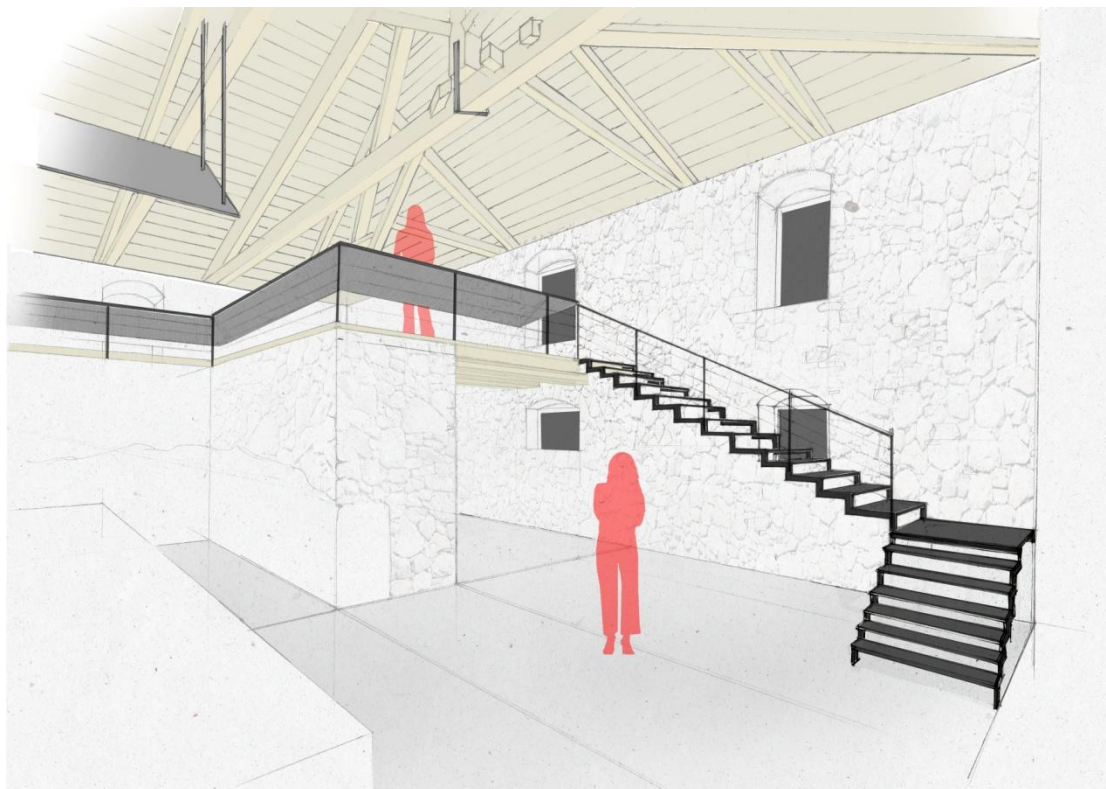
6.1. Το κτίριο του Νερόμυλου

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η υφιστάμενη τοιχοποιία του νερόμυλου βρίσκεται σε καλή κατάσταση και χρειάζεται ένα βαθύ αρμολόγημα. Ωστόσο, πρέπει να ανακατασκευαστούν τα γκρεμισμένα τμήματα της ανατολικής όψης, ένα μέρος της βόρειας όψης και η γωνία του τοίχου που περιβάλλει τη μεταλλική φτερωτή. Επίσης, σε αυτά τα τμήματα πρέπει να συμπληρωθούν οι ξυλοδεσιές. Το τμήμα του τοίχου που συμπληρώθηκε με οπτόπλινθους όταν μετατράπηκε η στέγη σε τρίριχτη, ανασκευάζεται με το ίδιο υλικό.

Το ξύλινο πατάρι ανακατασκευάζεται στην αρχική του μορφή με δοκάρια διαστάσεων 14X20cm. Το πάτωμα διαμορφώνεται με ξύλινες σανίδες πάχους 1,5cm.

Ομοίως, η στέγη ανακατασκευάζεται στην τρίριχτη μορφή της με ξύλινα ζευκτά, προσαρμοσμένη στις σύγχρονες απαιτήσεις για αντισεισμική προστασία και θερμομόνωση του χώρου. Η δομή της στέγης αναλύεται διεξοδικά στα σχέδια Λ01, Λ02, Λ03, Λ04.

Για τη σκάλα που οδηγούσε στο πατάρι δεν έχουμε πληροφορίες. Σχεδιάζεται νέα μεταλλική, σχήματος Γ που τοποθετείται στη νοτιοδυτική γωνία του χώρου.

εικ. 102: αναπαράσταση της εσωτερικής μεταλλικής σκάλας και της νέας στέγης

Σχετικά με το μεταλλικό αυλάκι ροής των υδάτων που βρέθηκε πεσμένο πλάι στην μεταλλική φτερωτή, συντηρείται και συμπληρώνεται με νέα μέλη όπου απαιτείται. Τέλος, ανακατασκευάζεται η τοιχοποιία που το συγκρατούσε και δημιουργείται νέος μεταλλικός σκελετός που το υποστηρίζει.

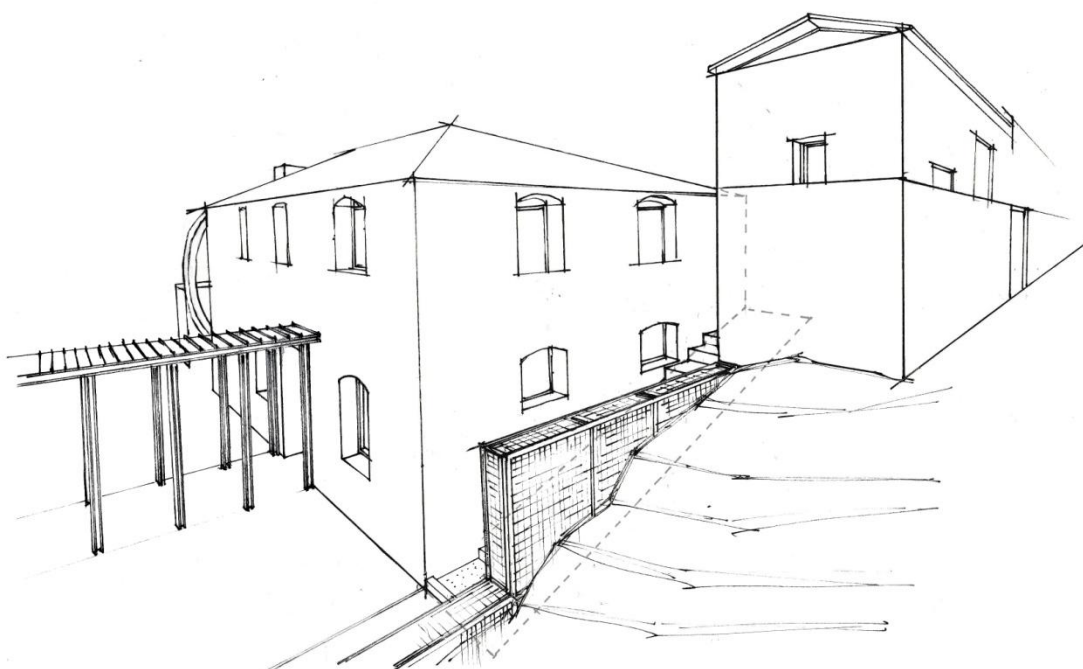
6.2. Το κτίριο της Αποθήκης

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της αποθήκης Βυλλιώτη είναι η ωμοπλίνθινη τοιχοποιία της, μοναδική στην πόλη της Θήβας, την οποία διατηρεί σε μεγάλο ποσοστό. Κρίνεται αναγκαίο να συντηρηθεί, κατά το δυνατόν, το αυθεντικό υλικό και να συμπληρωθεί με νέο στα τμήματα που χρειάζεται. Παράλληλα, πρέπει να αντικατασταθούν οι φθαρμένες ξυλοδεσιές και να προστεθούν νέες εκεί που λείπουν. Η ωμοπλινθοδομή επιλέγεται να επικαλυφθεί εξωτερικά με το κατάλληλο κονίαμα αργίλου ενώ εσωτερικά μπορεί να παραμείνει εμφανής. Εξαιτίας του γεγονότος ότι έχει μειωθεί αρκετά το πάχος της λόγω απώλειας υλικού και υπάρχει επιθυμία να διατηρηθεί στο μέγιστο βαθμό το αυθεντικό υλικό, κρίνεται ασφαλέστερο η στέγηση να αυτονομηθεί από την τοιχοποιία και να αποκτήσει δικό της

φέροντα οργανισμό. Η νέα κατασκευή είναι μεταλλική, και φέρει επικάλυψη με φύλλα αλουμινίου. Σχεδιάζεται λεπτομερώς στα σχέδια Λ05, Λ06.

Η λίθινη τοιχοποιία πέρα από ορισμένες συμπληρώσεις στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, ειδικά στη θέση της μεταγενέστερης θύρας που τώρα έχει τσιμεντόλιθους, χρειάζεται μονάχα ένα καλό αρμολόγημα.

Τα κουφώματα των παραθύρων μπορούν να διατηρηθούν και να προστεθούν μόνο τα κινητά μέρη με τζαμιλίκι που λείπουν. Οι νέες θύρες επιλέγεται να είναι κι αυτές ξύλινες.

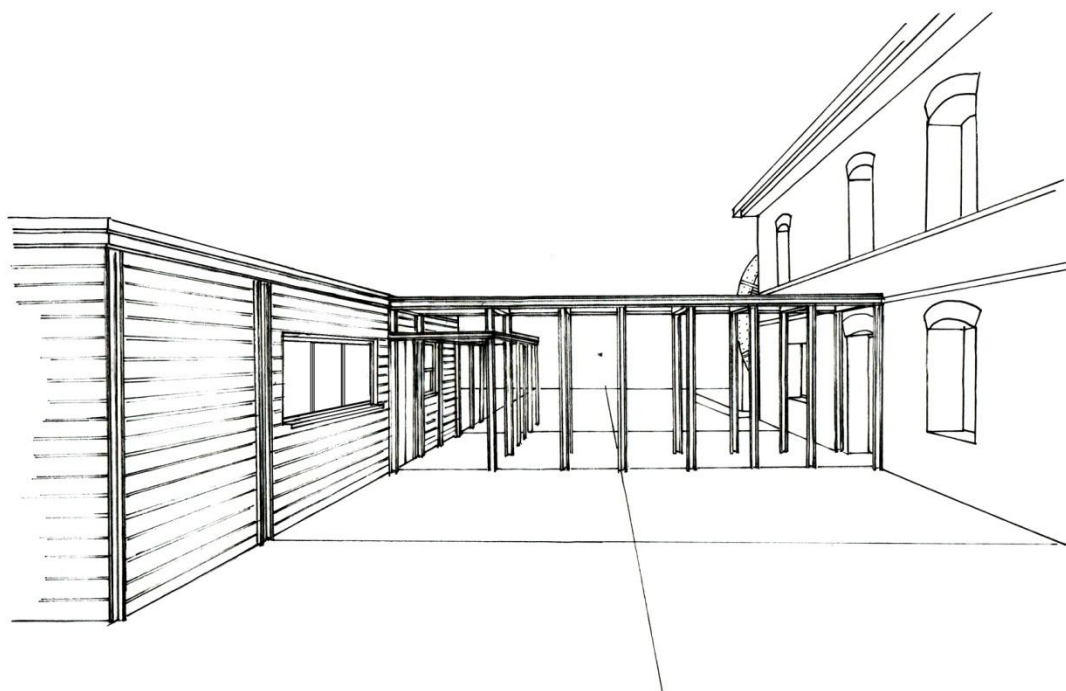

εικ. 103: ο νερόμυλος και η αποθήκη Βυλλιώτη

6.3. Το νέο κτίριο και το στέγαστρο

Το νέο κτίριο σχεδιάζεται με τις ελάχιστες δυνατές διαστάσεις και έχει μεταλλικό σκελετό. Η επικάλυψη της στέγης του γίνεται με φύλλα αλουμινίου, όπως και της αποθήκης, και οι τοίχοι επικαλύπτονται με ξύλινες σανίδες. Μεγάλα ενιαία ανοίγματα τοποθετούνται στην περιοχή του καθιστικού του αναψυκτηρίου.

Το στέγαστρο έχει επίσης μεταλλικό σκελετό. Αποτελείται από δύο τμήματα με διαφορετικό ύψος. Το τμήμα που ενώνει το δύο κτίρια βρίσκεται στο ύψος της πρώτης ξυλοδεσιάς του τοίχου του νερόμυλου και το δεύτερο που διαμορφώνει την κύρια είσοδο του μουσείου είναι χαμηλότερο κατά 70 εκατοστά.

εικ. 104: ο νερόμυλος Βυλλιώτη, το κτίριο με τις βοηθητικές λειτουργίες και ο στεγασμένος διάδρομος που τα ενώνει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Απολλόδωρος, Άπαντα 2, Βιβλιοθήκη, Βιβλίον Γ', Επιτομή, Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, 620 «Οι Έλληνες», εκδότης Οδυσσέας Χατζόπουλος, εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα 1992
- Βασιλείου Αθ. Αντώνιος, *Αι Θήβαι του Μεσαίωνα – Άγιος Ιωάννης ο Καλοχτένης και η εποχή του*, Θήβαι 1967
- Κακριδής Θ. Ιωάννης, *Ελληνική μυθολογία – Εισαγωγή στο μύθο*, εκδοτική Αθηνών, 1986
- Κεραμόπουλος Αντώνιος, *Θηβαϊκά*, Αρχαιολογικόν Δελτίον, τρίτος τόμος, 1917
- Λάμπρου Ιωάννης, *Άριστον μεν ύδωρ – Το χρονικό της ύδρευσης των Θηβών*, εκδόσεις Μπατσιούλας, Αθήνα 2009
- Λάμπρου Γιάννης, *Θήβα – 40 αιώνες στοιχίζονται στην ιστορία*, χορηγοί Ελληνική Αεροπορική Βιομηχανία και WINTER, Θήβα 2003
- Λάμπρου Γιάννης, *Ιστορικό λεύκωμα της επαρχίας Θηβών*, χορηγοί COPAIS A.B.E.E., Αλουμίσιον της Ελλάδος Α.Ε., έκδοση Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Βοιωτίας, 1998
- Μπασιάκος Ευάγγελου Αριστείδης, *Αναμνήσεις*, Θήβαι, 1979
- Παπαδήμος Λουκά Δημήτριος, *Τα υδραυλικά έργα παρά τοις αρχαίοις*, εκδόσεις Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, Αθήναι 1974
- Παπαχατζής Δ. Νικόλαος, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981
- Πλούταρχος, *Περί ποταμών και όρων επωνυμίας, Σταθμοί παρθικοί, Τεμάχια τινά και μαρτυρίαί, Μαρτυρίαί και τεμάχια, Περίπλους / Πλουτάρχου, Ισίδωρου Χαρακηνού, Αρτεμίδωρου του Εφέσιου, κ.ά.*, μετάφραση Δημήτριος Γ. Κουτρούμπας, 1η έκδ. Αθήνα: Νέα Θέσις, 1999
- Στράβων, Γεωγραφικά, βιβλίο ένατο, Αρχαία Ελληνική Γραμματεία, 248 «Οι Έλληνες», εισαγωγή-μετάφραση Πάνος Θεοδωρίδης, σχόλια Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, Μάρτιος 1994,
- Σωτηριάδης Γεώργιος, *Περί της τοπογραφίας των αρχαίων Θηβών, απόσπασμα εκ της Επετηρίδος του Παρνασσού*, Τυπογραφείο της Εστίας, Αθήνα 1900
- Τσεβάς Γεώργιος, *Ιστορία της Θήβας και της Βοιωτίας από τα αρχαιότατα χρόνια μέχρι σήμερα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Θηβαίων, μεταφορά στην νεοελληνική γλώσσα και επιμέλεια Γιάννης Κοΐλης, πρώτη έκδοση 2006

- Sir William Gell, *The itinerary of Greece containing one hundred routes in Attica, Beoetia, Phocis, Locris and Thessaly*, London 1819
- Hohn Cam Hobhouse, *Travels in Albania and Other Provinces of Turkey in 1809 and 1810*, Volume I, London 1813
- Thomas Smart Hughes, *Travels in Sicily, Greece and Albania*, volume 1, London 1830
- Skene James, *Μνημεία και Τοπία της Ελλάδος 1838-1845* [Monuments and Landscapes in Greece], Athens, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος [Historical and Ethnological Society of Greece], 1985
- Stanford - Finopoulos, *The travels of Lord Charlemont in Greece and Turkey 1749 from his own unpublished journals*, 1984

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ – ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

- Γαλάνη – Κρίκου Μίνα, *Θήβα 6ος-15ος αιώνας - η νομισματική μαρτυρία από το Πολιτιστικό Κέντρο*, ανακοίνωση στο Γ' Διεθνές Συνέδριο Βοιωτικών Μελετών, Θήβα, 4-8 Σεπτεμβρίου 1996
- Κοιλάκου Χαρίκλεια, Ένας Βυζαντινός Υδρόμυλος στη Θήβα, περιοδικό Τεχνολογία – ενημερωτικό δελτίο πολιτιστικού τεχνολογικού ιδρύματος ελληνικής τράπεζας βιομηχανικής αναπτύξεως, τεύχος 9, 1999
- Κοιλάκου Χαρίκλεια, Βυζαντινά Εργαστήρια (Βαφής;) στη Θήβα, περιοδικό Τεχνολογία – ενημερωτικό δελτίο πολιτιστικού τεχνολογικού ιδρύματος ελληνικής τράπεζας βιομηχανικής αναπτύξεως, τεύχος 4, 1991

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- Θήβαι (1914-1916)
- Θηβαϊκός Ταχυδρόμος (1928-1934 & 1939)
- Κάδμος (1939)
- Βοιωτικά Νέα (1951-1952)
- Ελπίδα της Βοιωτίας (1963-1965)

Φ.Ε.Κ.

- ΦΕΚ 247 (25/07/2012), Αριθμ. Απόφασης: 1712/70133, Έγκριση Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (ΓΠΣ) Δημοτικής Ενότητας Θηβαίων, Δήμου Θηβαίων.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- <http://kassiani.fhw.gr/boeotia>
- estia.minenv.gr
- www.google.com/maps
- www.deutsche-digitale-bibliothek.de
- www.thiva.gr
- el.travelogues.gr

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

1. PERILLA, F[rancesco], *Mistra - Histoires franques-byzantines-catalanes en Grèce - notes d'art et de voyages, Dessins-aquarelles-photographies de l'auteur*, Αθήνα, Éditions Perilla, 1929, σελ. 78
2. Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 179
3. Επεξηγηματικός χάρτης, Ισμήνη Κουρούνη, 2015, υπόβαθρο: www.google.com/maps
4. Ιωάννης Θ. Κακριδής, *Ελληνική μυθολογία – Εισαγωγή στο μύθο*, εκδοτική Αθηνών, 1986, σελ. 70
5. Ιωάννης Θ. Κακριδής, *Ελληνική μυθολογία – Εισαγωγή στο μύθο*, εκδοτική Αθηνών, 1986, σελ. 72
6. Γεώργιος Σωτηριάδης, *Περί της τοπογραφίας των αρχαίων Θηβών*, απόσπασμα εκ της *Επετηρίδος του Παρνασσού*, Τυπογραφείο της Εστίας, Αθήνα 1900
7. Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 112
8. Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 113
9. Tab. XIV. Theben in Böötien, *Vorstellung der Schauplätze berühmter Begebenheiten aus der Geschichte der vornehmsten Völker des Alterthums*, από την www.deutsche-digitale-bibliothek.de
10. Φωτογραφία του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη

11. Otto Magnus von Stackelberg, *La Grèce, Vues pittoresques et topographiques*, Παρίσι, Chez I. F. D'Ostervald, 1834.
12. Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 66
13. Φωτογραφία του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
14. Φωτογραφία του 1993, αρχείο Στέφανου Νομικού
15. Νικόλαος Δ. Παπαχατζής, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βιβλία 9 και 10, Βοιωτικά και Φωκικά, Εισαγωγή στα Βοιωτικά και Φωκικά, κριτικό υπόμνημα και αποκατάσταση του κειμένου, μετάφραση και σημειώσεις ιστορικές, αρχαιολογικές, μυθολογικές*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981, σελ. 87
16. Amand Schweiger Lerchenfeld, (Freiherr von), *Griechenland in Wort und Bild, Eine Schilderung des hellenischen Konigreiches*, Λειψία, Heinrich Schmidt & Carl Günther, 1887 / Kettwig, Phaidon, 1992, σελ. 131
17. Ιωάννης Λάμπρου, *Άριστον μεν ύδωρ – Το χρονικό της ύδρευσης των Θηβών*, εκδόσεις Μπατσιούλας, Αθήνα 2009, σελ 12
18. Γιάννης Λάμπρου, *Θήβα – 40 αιώνες στοιχίζονται στην ιστορία*, χορηγοί Ελληνική Αεροπορική Βιομηχανία και WINTER, Θήβα 2003, σελ. 314
19. Γιάννης Λάμπρου, *Ιστορικό λεύκωμα της επαρχίας Θηβών*, χορηγοί COPAIS A.B.E.E., Αλουμίσιον της Ελλάδος Α.Ε., έκδοση Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Βοιωτίας, 1998, σελ. 50-51
20. Γιάννης Λάμπρου, *Θήβα – 40 αιώνες στοιχίζονται στην ιστορία*, χορηγοί Ελληνική Αεροπορική Βιομηχανία και WINTER, Θήβα 2003, σελ. 237
21. Ιωάννης Λάμπρου, *Άριστον μεν ύδωρ – Το χρονικό της ύδρευσης των Θηβών*, εκδόσεις Μπατσιούλας, Αθήνα 2009, σελ 37
22. Ιωάννης Λάμπρου, *Άριστον μεν ύδωρ – Το χρονικό της ύδρευσης των Θηβών*, εκδόσεις Μπατσιούλας, Αθήνα 2009, σελ 29
23. Ιωάννης Λάμπρου, *Άριστον μεν ύδωρ – Το χρονικό της ύδρευσης των Θηβών*, εκδόσεις Μπατσιούλας, Αθήνα 2009, σελ 33
24. Θηβαϊκός Ταχυδρόμος, αρ. φύλλου 1, 16/09/1928
25. Θηβαϊκός Ταχυδρόμος, αρ. φύλλου 30, 17/04/1929
26. Θηβαϊκός Ταχυδρόμος, αρ. φύλλου 66, 12/01/1930
27. Θηβαϊκός Ταχυδρόμος, αρ. φύλλου 81, 01/06/1930
28. Θηβαϊκός Ταχυδρόμος, αρ. φύλλου 107, 25/01/1931
29. Αντώνιος Κεραμόπουλος, *Θηβαϊκά, Αρχαιολογικόν Δελτίον*, τρίτος τόμος, 1917, σελ. 328
30. Βοιωτικά Νέα, αρ. φύλλου 6, 28/01/1952
31. James Skene, *Μνημεία και Τοπία της Ελλάδος 1838-1845 [Monuments and Landscapes in Greece]*, Athens, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος [Historical and Ethnological Society of Greece], 1985
32. Γιάννης Λάμπρου, *Θήβα – 40 αιώνες στοιχίζονται στην ιστορία*, χορηγοί Ελληνική Αεροπορική Βιομηχανία και WINTER, Θήβα 2003, σελ. 184

33. Χαρίκλεια Κοιλάκου, Ένας Βυζαντινός Υδρόμυλος στη Θήβα, περιοδικό Τεχνολογία – ενημερωτικό δελτίο πολιτιστικού τεχνολογικού ιδρύματος ελληνικής τράπεζας βιομηχανικής αναπτύξεως, τεύχος 9, 1999, σελ 58
34. Χαρίκλεια Κοιλάκου, Ένας Βυζαντινός Υδρόμυλος στη Θήβα, περιοδικό Τεχνολογία – ενημερωτικό δελτίο πολιτιστικού τεχνολογικού ιδρύματος ελληνικής τράπεζας βιομηχανικής αναπτύξεως, τεύχος 9, 1999, σελ 58
35. Φωτογραφία του 1993, αρχείο Στέφανου Νομικού
36. Φωτογραφία του 1993, αρχείο Στέφανου Νομικού
37. Φωτογραφία του 1993, αρχείο Στέφανου Νομικού
38. Φωτογραφία του 1993, αρχείο Στέφανου Νομικού
39. Φωτογραφία του 1993, αρχείο Στέφανου Νομικού
40. Φωτογραφία του 1993, αρχείο Στέφανου Νομικού
41. Ιωάννης Λάμπρου, *Άριστον μεν ύδωρ – Το χρονικό της ύδρευσης των Θηβών*, εκδόσεις Μπατσιούλας, Αθήνα 2009, σελ 51
42. Φωτογραφία του 1993, αρχείο Στέφανου Νομικού
43. Φωτογραφία του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
44. Φωτογραφία του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
45. Φωτογραφία του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
46. Φωτογραφία του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
47. Φωτογραφία του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
48. Φωτογραφία του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
49. Φωτογραφία του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
50. Φωτογραφία του 1993, αρχείο Στέφανου Νομικού
51. Επεξηγηματικός χάρτης, Ισμήνη Κουρούνη, 2015, υπόβαθρο: www.google.com/maps
52. Επεξηγηματικός χάρτης, Ισμήνη Κουρούνη, 2015, υπόβαθρο: Τοπογραφικός χάρτης της αρχαίας Καδμείας που έχει σχεδιαστεί καθ' υπόδειξη Γεώργιου Σωτηριάδη, σχέδιο Μ. Χρυσόχοος, 1898, λιθογραφία Κ. Γρόβνδμαν.
Γεώργιος Σωτηριάδης, *Περί της τοπογραφίας των αρχαίων Θηβών*, απόσπασμα εκ της *Επετηρίδος του Παρνασσού*, Τυπογραφείο της Εστίας, Αθήνα 1900
53. Τοπογραφικός χάρτης υφιστάμενης κατάστασης, Ισμήνη Κουρούνη
54. Φωτογραφία του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
55. Φωτογραφία του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
56. Φωτογραφία του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
57. Φωτογραφία του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
58. Φωτογραφία του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
59. James Skene, *Μνημεία και Τοπία της Ελλάδος 1838-1845 [Monuments and Landscapes in Greece]*, Athens, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος [Historical and Ethnological Society of Greece], 1985
60. Γενεαλογικό δέντρο οικογένειας Βυλλιώτη, Ισμήνη Κουρούνη
61. Γιάννης Λάμπρου, *Θήβα – 40 αιώνες στοιχίζονται στην ιστορία*, χορηγοί Ελληνική Αεροπορική Βιομηχανία και WINTER, Θήβα 2003, σελ. 176
62. Ιωάννης Λάμπρου, *Άριστον μεν ύδωρ – Το χρονικό της ύδρευσης των Θηβών*, εκδόσεις Μπατσιούλας, Αθήνα 2009, σελ 41

63. Ιωάννης Λάμπρου, *Άριστον μεν ύδωρ – Το χρονικό της ύδρευσης των Θηβών*, εκδόσεις Μπατσιούλας, Αθήνα 2009, σελ 38-39
- 64-81. Φωτογραφίες του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
82. υπόδειξη στη φωτογραφία αριθμού 61
- 83-94. Φωτογραφίες του 2015, αρχείο Ισμήνης Κουρούνη
95. ιστορικές φωτογραφίες από www.google.com/maps
96. χάρτης Γ.Π.Σ. από την ιστοσελίδα του δήμου της Θήβας www.thiva.gr
97. Επεξηγηματικός χάρτης, Ισμήνη Κουρούνη, 2015, υπόβαθρο: www.google.com/maps
- 98-104. Σχέδια αναπαράστασης της Ισμήνης Κουρούνη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελούν ο νερόμυλος και η αποθήκη Βυλλιώτη που βρίσκονται στην πλατεία Αγίων Θεοδώρων στη Θήβα. Τα δύο αυτά κτίρια σε συνδυασμό με την Οιδιπόδεια κρήνη που είναι πλάι τους, λειτουργούν ως μάρτυρες της ιστορίας του Ισμηνού ποταμού που έρεε ανατολικά του λόφου της πόλης.

Η Θήβα που κατοικείται αδιάκοπα από τα μυκηναϊκά χρόνια έως σήμερα τείνει να χάσει ένα σημαντικό κομμάτι του φυσικού και πολιτισμικού τοπίου της. Αυτό αφορά στα ποτάμια του Ισμηνού και της Δίρκης και όλων των υλικών και άυλων στοιχείων που τα ακολουθούν. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι το νερό υπήρξε αιτία για την επιλογή της θέσης κατοίκησης. Εκτός του γεγονότος ότι ήταν απαραίτητο για την ύδρευση, αποτέλεσε σημαντική παραγωγική πηγή καθώς από εκεί αρδεύονταν για χρόνια τα χωράφια, λειτουργούσαν οι υδρόμυλοι και πολλά εργαστήρια.

Στα πλαίσια της τεκμηρίωσης, πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική έρευνα και συντάχθηκε μια σύντομη ιστορία του νερού της Θήβας. Αυτή περιλαμβάνει μυθολογικές περιγραφές, πληροφορίες για τα υδραγωγεία και τις κρήνες της Θήβας, στοιχεία και μαρτυρίες για το δίκτυο των νερόμυλων του Ισμηνού και των εργαστηρίων της Δίρκης. Επίσης, αναφέρεται στα τελευταία χρόνια της στέρεψης των ποταμών και της σταδιακής απαξίωσής τους. Ειδική μνεία γίνεται στα προβλήματα λειψυδρίας, στα αίτια που τα προκάλεσαν και στον τρόπο που αντιμετωπίστηκαν.

Αναφορικά με τα κτίρια, αποτυπώθηκαν, αναλύθηκε η κατασκευή τους, καταγράφηκαν οι φθορές και οι καταστροφές και αξιολογήθηκε η υφιστάμενη κατάσταση.

Η νέα χρήση που επιλέχθηκε για τον νερόμυλο και την αποθήκη Βυλλιώτη είναι αυτή του Μουσείου της Ιστορίας του Νερού της Θήβας. Η προσέγγισή του είναι κυρίως ανθρωποκεντρική και στόχο έχει την προβολή της ανθρώπινης δραστηριότητας γύρω από το στοιχείο του νερού. Η έκθεση διαπερνά χρονικά όλες τις περιόδους και αναδεικνύει παράλληλα την εξέλιξη του δομημένου χώρου και του κοινωνικού ιστού. Ένα τμήμα είναι αφιερωμένο στην ιστορία της λειτουργίας του ίδιου του νερόμυλου του Βυλλιώτη.

Η πρόταση, περιλαμβάνει την περιγραφή της ένταξη του Μουσείου στα διάφορα δίκτυα της πόλης, την χωρική και λειτουργική του διάρθρωση, την μουσειογραφική πρόταση, καθώς επίσης και την σχεδιαστική του αναπαράσταση. Η τελευταία εμπεριέχει και κατασκευαστικά σχέδια.

ABSTRACT

This study refers to the Villioti's watermill and warehouse which are located at the square of St. Theodore in Thiva. Those two buildings, combined with the Oedipodean fountain that is near, constitute an evidence of the history of Ismenos river which was flowing at the east of the town hill.

Thiva that has been incessantly inhabited from the Mycenaean period till today tends to lose an important part of its natural and cultural landscape. This relates to the rivers Ismenos and Dirce and to all tangible and intangible elements that complement them. It is important to highlight that the water was the main reason for the choice of this settlement location. Apart from the fact that it was necessary for the water supply, it has been a major productive source for years since from there the fields were irrigated and the water mills and many laboratories were operating.

Within the scope of this documentation, a bibliographic research was carried out and a brief history of Thiva's water was drafted. This includes mythological descriptions, information on the aqueducts and fountains of Thiva, evidences about the network of water mills of Ismenos and of its Dirce's laboratories. Also, it refers to last years of dried up rivers and its progressive depreciation. Special mention is made to water shortages, to causes that provoked them and to the way that they were dealt.

Regarding to the buildings, they were depicted, their construction was analyzed, the damages and disasters were recorded and the current situation was evaluated.

The new use which was chosen for the Villioti's watermill and warehouse is the Museum of the History of Water of Thiva. Its approach is mainly human centered and aims at the promotion of human activity around the element of water. The exhibition penetrates all time periods and illustrates both the evolution of the built environment and the social fabric. An area is also dedicated to the history and operation of Villioti's mill.

The proposal includes the description of the incorporation of the museum into the various networks of the city, the spatial and functional structure, the museographical proposal, as well as the designs of its representation. The latter contains also construction plans.